

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA

INDRĖ MASLAUSKAITĖ
(MOKESČIŲ ADMINISTRAVIMAS)

ŠIAURĖS AMERIKOS LAISVOSIOS PREKYBOS SUTARTIS, JOS VEIKLOS MECHANIZMAS
BEI ĮTAKA ŠALIŲ DALYVIŲ EKONOMINEI IR SOCIALINEI RAIDAI

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas -
doc. dr. R. A. Grižas

Vilnius, 2006

TURINYS

PANAUDOTŲ TERMINŲ IR SANTRUMPŲ PAAIŠKINIMAI	3
ĮVADAS.....	4
1. INTEGRACINIAI PROCESAI ŠIUOLAIKINIAME PASAULINIAME ŪKYJE.....	6
1.1. Integracinės grupuotės	6
1.2. Tarptautinė prekyba	8
1.3. Globalizacija	11
2. ŠIAURĖS AMERIKOS LAISVOSIOS PREKYBOS SUTARTIS IR JOS VEIKLOS MECHANIZMAS	14
2.1. Šiaurės Amerikos laisvosios prekybos sutarties sandara ir pagrindinės nuostatos.....	15
2.2. NAFTA'os ginčų sprendimo mechanizmas.....	18
2.2.1. Ginčai tarp investitorių ir valstybės dėl NAFTA'os 11 skirsnio	21
2.2.2. NAFTA'os 19 skirsnis – ginčai dėl kompensacinio maito ir antidempingo tarifo.....	22
2.2.3. Skirsnis 20 – bendrasis NAFTA'os ginčų sprendimo mechanizmas.....	23
3. ŠIAURĖS AMERIKOS LAISVOSIOS PREKYBOS SUTARTIES ĮTAKA ŠALIMS DALYVĖMS.....	26
3.1. Meksika.....	26
3.2. Kanada	34
3.3. Jungtinės Amerikos Valstijos.....	42
IŠVADOS.....	55
LITERATŪRA.....	57
SANTRAUKA	60
SUMMARY	61

NAUDOTŲ TERMINŲ IR SANTRUMPŲ PAAIŠKINIMAI

ASEAN (*Association of Southeast Asian Nations*) – Pietryčių Azijos valstybių asociacija.

CEC (*Commission of Economic Cooperation*) – Ekonominio bendradarbiavimo komisija.

CUSFTA (*Canada-U.S. Free Trade Agreement*) – Kanados ir JAV Laisvosios prekybos sutartis.

EFTA (*European Free Trade Association*) – Europos laisvosios prekybos asociacija.

EPBO – Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos.

EurAsEC (*Eurasian Economic Community*) – Eurazijos ekonominė bendrija.

NAAEC (*North American Agreement on Environmental Cooperation*) – Šiaurės Amerikos sutartis dėl bendradarbiavimo aplinkos apsaugos klausimais.

NAFTA (*North American Free Trade Agreement*) – Šiaurės Amerikos laisvosios prekybos sutartis.

Maquiladora – tai gamykla, importuojanti medžiagas ir įrangą be muitų ir be tarifų gaminių surinkimui ar gamybai, o surinktas ar pagamintas prekes perekspertuoja į tų importuotų medžiagų ar įrangos kilmės šalį¹.

¹ Vikipedija, laisvoji enciklopedija. Maquiladora. // <http://en.wikipedia.org/wiki/Maquiladora>, prisijungimo laikas: 2006-11-14

ĮVADAS

Šiuolaikinis pasaulinis ūkis pasižymi nuolatos vykstančiais integraciniais procesais, visos šalys dalyvauja tarptautinėje prekyboje, išskyrus tokias retas išimtis kaip Šiaurės Korėja. Šalys dėl įvairiausių priežasčių jungiasi į asociacijas, bendrijas, sąjungas, sudarydamos sutartis, konvencijas, susitarimus. Visuose pasaulio kontinentuose yra susiformavusių integracinių grupuočių, viena didžiausių jų pagal užimamos teritorijos dydį ir turinti didžiausią BVP – Šiaurės Amerikos laisvosios prekybos sutarties integracinė grupuotė.

Šiaurės Amerikos laisvosios prekybos sutarties (*original. klb. North American Free Trade Agreement*) šalių integracinė grupuotė – viena stambiausių ir ekonomiškai stipriausių pasaulio integracinių grupuočių. Šiaurės Amerikos laisvosios prekybos sutartis (NAFTA) – tai sutartis, sudaryta tarp Kanados, Jungtinių Amerikos Valstijų ir Meksikos. NAFTA'os susitarimas pasirašytas 1994 m. sausio 1 d. NAFTA – tai trišalė prekybinė Šiaurės Amerikos šalių integracinė grupuotė. Šiaurės Amerikos laisvosios prekybos sutartis sudaryta pratęsiant 1989 m. Kanados ir JAV laisvosios prekybos sutartį. NAFTA, priešingai nei ES, neturi nei antinacionalinių valdžios organų, nei įstatyminės sistemos, viršesnės už nacionalines. NAFTA – tai sutartis, sudaryta vadovaujantis tarptautine teisine sistema.

Šiame darbe nagrinėjama Šiaurės Amerikos laisvosios prekybos sutartis, jos veiklos mechanizmas bei įtaka šalių dalyvių ekonominei ir socialinei raidai. Šią temą autorius pasirinko todėl, NAFTA'os integracinė grupuotė yra viena ekonomiškai stipriausių ir didžiausių. Be to, ši sritis mažai tyrinėta lietuvių autorių.

Pasirinkta tema aktuali tuo, kad visame pasaulyje vyksta integraciniai procesai, šalys dėl įvairiausių priežasčių jungiasi į integracines grupuotes (taip pat ir Lietuva), todėl labai svarbu žinoti, kokių padarinių integravimasis turi šalių ekonominei bei socialinei raidai.

Šio darbo **metodai**: literatūros šaltinių ir statistinių duomenų analizė.

Hipotezė – Šiaurės Amerikos laisvosios prekybos sutarties įtaka šalių dalyvių ekonominei ir socialinei raidai yra teigiama.

Tikslas: nustatyti, koks yra Šiaurės Amerikos laisvosios prekybos sutarties veiklos mechanizmas ir kokia šios sutarties įtaka šalių dalyvių ekonominei bei socialinei raidai.

Uždaviniai:

1. Išanalizuoti integracinius procesus šiuolaikiniame pasauliniame ūkyje.
2. Nustatyti Šiaurės Amerikos laisvosios prekybos sutarties veiklos mechanizmą.
3. Išanalizuoti Šiaurės Amerikos laisvosios prekybos sutarties sandarą, pagrindines nuostatas bei ginčų sprendimo mechanizmą.

4. Išanalizuoti Šiaurės Amerikos laisvosios prekybos sutarties įtaką šalių dalyvių ekonominei bei socialinei raidai: JAV, Kanadai, Meksikai.

Tyrimo objektas: Šiaurės Amerikos laisvosios prekybos sutartis.

Tyrimo dalykas: Šiaurės Amerikos laisvosios prekybos sutarties veiklos mechanizmas ir įtaka šalių dalyvių ekonominei bei socialinei raidai.

Analizuojant Šiaurės Amerikos laisvosios prekybos sutartį bei jos veiklos mechanizmą buvo analizuota pati Šiaurės Amerikos laisvosios prekybos sutartis. Atliekant Šiaurės Amerikos laisvosios prekybos sutarties įtakos Kanados, Meksikos ir Jungtinių Amerikos Valstijų ekonominei bei socialinei raidai analizę, daugiausia remtasi šiais darbais: J. Faux „How NAFTA Failed Mexico: Immigration is not a Development Policy“, J. Fugate „A Recipe for Success: 13 years into NAFTA, the US and Mexico continue to exploit the gains of free trade“, K. Gallagher, T. A. Wise „NAFTA : A Cautionary Tale. Testimony on the Free Trade Area of the Americas to the Office of the United States Representative“, B. Patry „Advancing Canada’s Relations with the United States and Mexico“, A. A. Picard „A Balance of North American Free Trade Agreement into Mexico: Lessons for the Free Trade Area of the Americas Negotiations“, J. Romalis „NAFTA’s and CUSFTA’s Impact on International Trade“.

Analizuojant statistinius duomenis, remtasi Jungtinių Amerikos Valstijų prekybos departamento, Kanados Užsienio reikalų ir tarptautinės prekybos departamento, Kanados Statistikos departamento, Darbo statistikos biuro prie Jungtinių Amerikos Valstijų Darbo reikalų departamento, Ekonominės analizės biuro prie Jungtinių Amerikos Valstijų Prekybos departamento, ir kt. departamentų tinklalapiuose teikiamais statistiniais duomenimis.

1. INTEGRACINIAI PROCESAI ŠIUOLAIKINIAME PASAULINIAME ŪKYJE

Šiuo metu visose šalyse vyksta tokie procesai, kaip dalies valdžios funkcijų perdavimas regioniniam arba vietiniam lygmeniui, arba valdžios decentralizacija, ir ekonomikos procesų globalizacija. Dėl pigaus transporto, greitų komunikacijų, mobilaus kapitalo, prekių ir darbo išteklių ekonominei plėtrai vietovė tampa vis mažiau svarbi, vis didesnę reikšmę įgyja tarptautiniai tinklai ir kapitalo judėjimas.

1.1. Integracinės grupuotės

Šiuo metu visame pasaulyje vyksta postindustrializacijos, globalizacijos, integracijos procesai. Tarptautinė ekonominė integracija yra platus pertvarkymų ir prisitaikymų procesas ūkinėse integruojančių šalių struktūrose. Ji vyksta per kiekvienos valstybės ūkinių struktūrų pasikeitimus ir prisitaikymus vienai prie kitos, o tas sudaro bendrą ūkinį organizmą. Tai skatina tarptautinės prekybos ir kitų bendradarbiavimo sferų plėtrą. Stambiausios pasaulio integracinės grupuotės yra ES, NAFTA, EFTA, ASEAN, EurAsEC, ir kt. (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Stambiausios pasaulio integracinės grupuotės

	Lietuvių kalba	Užsienio kalba	Trumpinys	Šalys narės
Lotynų Amerikos stambiausios integracinės grupuotės	Andų bendrija	Andean Community	-	Bolivija, Kolumbija, Ekvadoras, Peru, Venesuela
	Centrinės Amerikos bendroji rinka	Central American Common Market	CACM	Kosta Rika, Salvadoras, Gvatemala, Hondūras, Nikaragva
	Lotynų Amerikos laisvosios prekybos asociacija	Asociación Latinoamericana de Libre Comercio	ALALC	Argentina, Brazilija, Meksika, Paragvajus, Peru, Urugvajus, Čilė
	Karibų baseino bendrija	Caribbean Community	CARICOM	Antigva ir Barbuda, Bahamos, Barbadosas, Belizas, Dominika, Gajana, Grenada, Haitis, Jamaika, Montserrat, Sent Kristoferis ir Nevis, Sent Lusija, Sent Vinsentas ir Grenadinai, Surinamas, Trinidadas ir Tobagas

1 lentelė (tęsinys)

	Pietų smaigalio bendroji rinka	Mercado Común del Sur	MERSOCUR	Argentina, Brazilija, Paragvajus, Urugvajus
Afrikos stambiausios integracinės grupuotės	Vakarų Afrikos valstybių ekonominė bendrija	Economic Community of West African States	ECOWAS	Beninas, Burkina Faso, Dramblio Kaulo Krantas, Gambija, Gana, Gvinėja, Bisau Gvinėja, Liberija, Malis, Nigeris, Nigerija, Senegalas, Siera Leonė, Togas, Žaliojo Kyšulio Salos
	Rytų ir Pietų Afrikos bendroji rinka	Common Market for Eastern and Southern Africa	COMESA	Sudanas, Etiopija, Eritreja, Džibutis, Komorai
	Centrinės Afrikos ekonominė ir pinigų bendrija	Economic and Monetary Community of Central Africa	CEMAC	Kamerūnas, Centrinė Afrikos Respublika, Čadas, Kongas, Pusiaujo Gvinėja, Gabonas
	Vakarų Afrikos ekonominė ir pinigų sąjunga	West African Economic and Monetary Union	WAEMU	Beninas, Burkina Faso, Dramblio Kaulo Krantas, Bisau Gvinėja, Malis, Nigeris, Senegalas, Togas
	Rytų Afrikos ekonominė bendrija	East African Community	EAC	Kenija, Tanzanija, Uganda
	Pietų Afrikos valstybių muitų sąjunga	Southern African Customs Union	SACU	Pietų Afrikos Respublika, Botsvana, Lesotas, Svazilandas, Namibija
	Agadiro laisvos prekybos susitarimas	Agadir Agreement	Agadir	Egiptas, Jordanija, Marokas, Tunisas
Amerikos stambiausios integracinės grupuotės	Šiaurės Amerikos laisvosios prekybos susitarimas	North American Free Trade Agreement	NAFTA	Jungtinės Amerikos Valstijos, Kanada, Meksika
	Pietų Amerikos tautų bendrija	South American Community of Nations	CSN	Argentina, Bolivija, Brazilija, Čilė, Kolumbija, Ekvadoras, Gvinėja, Paragvajus, Peru, Surinamas, Urugvajus, Venesuela
	Centrinės Amerikos bendroji rinka	Central American Common Market	CACM	Kosta Rika, Salvadoras, Gvatemala, Hondūras, Nikaragva

1 lentelė (tęsinys)

Azijos stambiausios integracinės grupuotės	Pietų Azijos regioninio bendradarbiavimo asociacija	South Asian Association for Regional Cooperation	SAARC	Afganistanas, Bangladešas, Butano Karalystė, Indija, Maldivai, Nepalas, Pakistanas, Šri Lanka
	Pietryčių Azijos valstybių asociacija	Association of Southeast Asian Nations	ASEAN	Mianmaras, Tailandas, Laosas, Vietnamas, Indonezija, Malaizija, Brunėjus, Singapūras, Filipinai.
	Persijos įlankos bendradarbiavimo taryba	Gulf Cooperation Council	GCC	Bahreinas, Kuveitas, Omanas, Kataras, Saudo Arabija, Jungtiniai Arabų Emyratai
	Ramiojo vandenyno šalių prekybos susitarimas	Pacific Regional Trade Agreement	PARTA	Fidži, Kiribatis, Maršalo Salos, Mikronezija, Nauru, Palau, Papua Naujoji Gvinėja, Samoa, Saliamono Salos, Tongas, Tuvalu, Vanuatu
Eurazijos stambiausia ekonominė grupuotė	Eurazijos ekonominė bendrija	Eurasian Economic Community	EurAsEC	Baltarusija, Kazachstanas, Kirgistanas, Rusija, Tadžikistanas, Uzbekistanas
Europos stambiausios integracinės grupuotės	Europos Sąjunga	European Union	EU	Austrija, Belgija, Kipras, Čekijos Respublika, Danija, Estija, Suomija, Prancūzija, Vokietija, Graikija, Vengrija, Airija, Italija, Latvija, Lietuva, Liuksemburgas, Malta, Nyderlandai, Lenkija, Portugalija, Slovakija, Slovėnija, Ispanija, Švedija, Jungtinė Karalystė
	Europos laisvosios prekybos asociacija	European Free Trade Association	EFTA	Islandija, Norvegija, Lichtenšteinas, Šveicarija

Šaltinis: Vikipedija, laisvoji enciklopedija. Trade bloc. // http://en.wikipedia.org/wiki/Trade_block, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

Šios integracinės grupuotės labai skirtingos, vienu jų prekybos mastai didžiuliai (pvz., ES, NAFTA, Pietų Amerikos tautų bendrija), o kitų – labai maži (pvz., Vakarų Afrikos valstybių ekonominė bendrija, Rytų Afrikos ekonominė bendrija, Rytų ir Pietų Afrikos bendroji rinka).

1.2. Tarptautinė prekyba

Šiandien visos šalys dalyvauja tarptautinėje prekyboje ir, išskyrus tokias retas išimtis kaip Šiaurės Korėja, jos išmaino reikšmingą savo nacionalinių pajamų dalį. Iš viso tarptautinėse rinkose išmainoma apie 20 procentų pasaulinės produkcijos, o dar didesnę jos dalį potencialiai veikia tarptautinė konkurencija, taigi prekyba dabar apima precedento neturinčią absoliučią ir santykinę pasaulinės produkcijos dalį. Tarptautinė prekyba ne tik sujungia vidaus ir tarptautines rinkas. Nacionalinių rinkų atvėrimas tarptautinei prekybai turėjo istoriškai radikalių pasekmių. Jis išlaisvino naujas konkurencines jėgas ir transformavo šalių vidaus ūkius. Praeityje tarptautinė prekyba kartais būdavo tarsi anklavas šalies ūkyje, o dabar visose šiuolaikinėse valstybėse ji yra neatsiejama nacionalinės gamybos struktūros dalis².

Paskutiniojo XX a. ketvirčio tarptautinės prekybos raidai būdingos šios keturios pagrindinės tendencijos: sektorių transformacija; sąlyginė diversifikacija, kai vis labiau plėtojama prekyba su besivystančiomis šalimis, nors prekybos su kiekviena iš jų apimtys labai skiriasi; pasaulio prekybos liberalizavimo ir globalinės ekonomikos regionalizacijos sąveika; ir prekybos ryšių tinklo, jungiančio skirtingų šalių bei regionų bendroves, susiformavimas. Visos šios tendencijos formuoja prekybą naujojoje globalinėje ekonomikoje³.

Istoriniu požiūriu tarptautinė prekyba visuomet buvo pagrindinis nacionalinių ekonomikų saitas. Jos įtaka šiandieniniam globalizacijos procesui yra santykinai mažesnė negu finansų integracijos ir tiesioginių užsienio investicijų bei gamybos internacionalizacijos daroma įtaka. Vis dėlto, prekyba tebėra svarbiausia naujosios globalios ekonomikos sudedamoji dalis⁴.

Tarptautinė prekyba apima prekių ir paslaugų tarpregioninio lygmens mainų sistemą. Kad egzistuotų tarptautinė rinka, privalo būti tam tikro lygio tarpregioniniai mainai. Kur prekybos kliūtys, tokios kaip transporto išlaidos ar rinkos apsaugos priemonės itin sumažėja, ten vieno regiono užsieniečiai gamintojai gali konkuruoti su kito regiono vietiniais gamintojais. Dėl šios transregioninės konkurencijos raidos prekių pasiūla ir paklausa vis labiau veikia globaliniu lygmeniu – įmonės teikia prekes visam pasauliui ir privalo atsižvelgti į užsienio įmonių konkurenciją⁵.

Be tarptautinės prekybos pasaulinės plėtros tendencijos, reiškiasi ir santykinio prekybos sričių įvairėjimo tendencija (žr. 2 lentelę). 1965 m. eksportas tarp stiprios ekonomikos šalių sudarė 59 procentus viso eksporto, tačiau 1995 m. jis buvo sumažėjęs iki 47 procentų, o eksportas tarp besivystančių šalių atitinkamai padidėjo nuo 3,8 iki 14,1 procento. Vis dėlto tarptautinės prekybos teritorijos geografinės plėtros argumentui atsvarą sudaro keletas faktų. Pirma, išsivysčiusių šalių

² Held D., McGrew A., Perraton J. Globaliniai pokyčiai: politika, ekonomika ir kultūra. Vilnius: Margi raštai, 2002. P. 173.

³ Castells M. Informacijos amžius: ekonomika, visuomenė ir kultūra. Tinklaveikio visuomenės raida. Kaunas: UAB Poligrafija ir informatika, 2005. T.1. P. 115.

⁴ Ten pat. P. 114.

⁵ Grižas R. A. Globaliniai ekonominiai procesai. Vilnius: Ekonomikos mokymo centras, 2006. P. 65.

ekonomikos yra triuškinančios varžovės tarptautinėje prekyboje. Jos ne tik nebijo konkurentų, bet tolydžio plečia savo prekybos veiklą, užkariaudamos naujas industrializuojamų ekonomikų rinkas. Antra, nors besivystančių kraštų gamybos eksportas, 1965 m. siekęs 6 procentus, o 1995 m. – 20 procentų, gerokai padidėjo, tačiau likusieji 80 procentų vis dėlto tenka stipriosios ekonomikos šalims. Trečia, prekyboje brangiais sudėtingų technologijų gaminiiais neįveikiamai dominuoja brandžios ekonomikos šalys; be to, ši prekyba vyksta tik brandžios ekonomikos šalių pramonės šakų viduje. Ketvirta, vis svarbesne tampančios paslaugų prekybos taip pat pirmauja išsivysčiusios ekonomikos šalys: 1997 m. EBPO priklausančių šalių paslaugų eksportas sudarė 70,1 procento bendro pasaulio paslaugų eksporto bei 66,8 procento paslaugų importo. Penkta, iš besivystančių šalių gamybos eksportą vykdo tik saujelė neseniai industrializuotų ir industrializuotų kraštų, daugiausia Rytų Azijos šalių. Afrikos ir Vidurio Rytų šalių tarptautinė prekyba dešimtąjį dešimtmetį patyrė sąstingį, o Lotynų Amerikos šalyse liko nepakitusi⁶.

2 lentelė. Pasaulio eksporto kryptys 1965-1995 m. (procentiškai nuo viso pasaulio eksporto)

	Tarp brandžių ekonomikų	Brandžių – besivystančių	Tarp besivystančių ekonomikų
1965	59,0	32,5	3,8
1970	62,1	30,6	3,3
1975	46,6	38,4	7,2
1980	44,8	39,0	9,0
1985	50,8	35,3	9,0
1990	55,3	33,4	9,6
1995	47,0	37,7	14,1

Bendros sumos niekuomet nesiekė 100 procentų dėl prekybos su Comecono šalimis, su šalimis, kurios kitaip neklasifikuojamos, bei įsivėlusiu skaičiavimo klaidų.

Šaltinis: Castells M. Informacijos amžius: ekonomika, visuomenė ir kultūra. Tinklaveikio visuomenės raida. Kaunas: UAB Poligrafija ir informatika, 2005. T.1. P. 117. Lentelė 2.8.

Europos Sąjunga – tai prekybinis blokas, turinti daugiausia šalių narių. Šiaurės Amerikos laisvosios prekybos sutarties prekybinis blokas yra pirmoje vietoje pagal užimamos teritorijos ir bendrojo vidaus produkto dydį. Pagal gyventojų skaičių pirmauja Pietų Azijos regioninio bendradarbiavimo asociacija (žr. 3 lentelę).

⁶ Castells M. Informacijos amžius: ekonomika, visuomenė ir kultūra. Tinklaveikio visuomenės raida. Kaunas: UAB Poligrafija ir informatika, 2005. T.1. P. 116-117.

3 lentelė. Aktyviausi pasaulio prekybiniai blokai

Aktyviausi prekybos blokai					
Integracinė grupuotė	Plotas (km ²)	Gyventojų skaičius	BVP / PPP* (JAV doleriais)		Šalys narės
			milijonais	vienam asmeniui	
Europos Sąjunga	3977487	460,124,266	11723816	25480	25
Karibų baseino bendrija	462344	14565083	64219	4409	14
Vakarų Afrikos valstybių ekonominė bendrija	5112903	251646263	342519	1361	15
Centrinės Afrikos ekonominė ir pinigų bendrija	3020142	34970529	85136	2435	6
Rytų Afrikos ekonominė bendrija	1763777	97865428	104239	1065	3
Pietų Amerikos tautų bendrija	17339153	370158470	2868430	7749	10
Persijos įlankos bendradarbiavimo taryba	2285844	35869438	536223	14949	6
Pietų Afrikos valstybių muitų sąjunga	2693418	51055878	541433	10605	5
Rytų ir Pietų Afrikos bendroji rinka	3779427	118950321	141962	1193	5
Šiaurės Amerikos laisvosios prekybos sutartis	21588638	430495039	12889900	29942	3
Pietryčių Azijos valstybių asociacija	4400000	553900000	2172000	4044	10
Pietų Azijos regioninio bendradarbiavimo asociacija	5136740	1467255669	4074031	2777	8
Agadiro laisvos prekybos susitarimas	1703910	126066286	513674	4075	4
Eurazijos ekonominė bendrija	20789100	208067618	1689137	8118	6
Centrinės Amerikos bendroji rinka	422614	37816598	159536	4219	5
Ramiojo vandenyno šalių prekybos susitarimas	528151	7810905	23074	2954	12

* PPP – perkamosios galios paritetas

Šaltinis: Vikipedija, laisvoji enciklopedija. Trade bloc. // http://en.wikipedia.org/wiki/Trade_block, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

1.3. Globalizacija

Šiuolaikiniam pasauliniam ūkiui būdingi globaliniai procesai. Globalizacija susieja vieno pasaulio regiono bendruomenes su procesais kitame kontinente. Tačiau dėl pačios globalizacijos sąvokos tarp įvairių mokyklų vyksta diskusijos, nes kiekvienos mokyklos atstovai globalizaciją supranta, vertina ir aiškina labai skirtingai. Išskiriamos šios trys pagrindinės mokyklos: hiperglobalistai, skeptikai ir transformacionalistai⁷.

Hiperglobalistams šiuolaikinė globalizacija reiškia naują erą, kurioje visos tautos vis labiau pakliūsta globaliai rinkai. Skeptikai priešingai, įrodinėja, kad globalizacija iš esmės yra mitas, maskuojantis vis didėjančią tarptautinės ekonomikos segmentaciją į tris pagrindinius blokus, kuriuose nacionalinės vyriausybės išlieka labai galingos. Transformacionalistams šiuolaikinės globalizacijos pavyzdžiai yra suvokiami kaip neturintys istorinio precedento, nes valstybės ir visuomenės visame pasaulyje patiria didžiulius pokyčius, besistengdamos prisitaikyti prie labiau tarpusavyje susieto, tačiau

⁷ Grižas R. A. Globaliniai ekonominiai procesai. Vilnius: Ekonomikos mokymo centras, 2006. P.9.

labai neapibrėžto pasaulio⁸. Tačiau išanalizavus šių mokyklų atstovų globalizacijos sampratą, galima prieiti sudaryti globalizacijos apibrėžimą. Taigi globalizacija – tai procesai, apimantys socialinių santykių ir sandorių erdvinės sandaros transformaciją, sukuriantys tarpkontinentinius ir tarpregioninius veiklos, sąveikos ir galios panaudojimo srautus bei tinklus. Globalizacija yra suprantama, kaip vis didėjanti nacionalinių ūkių integracija ir bendros rinkos be sienų kūrimas⁹.

Globalizacija – tai procesas, kuris mokslo ir technikos laimėjimus skleidžia visame pasaulyje. Globalizacija yra griežtas iššūkis nacionalinių valstybių ekonomikai. Informacinė revoliucija leidžia greitai iš vienos šalies į kitą perduoti produkcijos gamybos technologijas, paveikti ekonominių struktūrų kaitą, darbo jėgos ir kapitalo migraciją ir taip suaktyvinti ekonomikos globalizavimo procesus¹⁰.

Globalinė ekonomika – istoriškai naujas reiškinys, kuris skiriasi nuo pasaulio ekonomikos. Pasaulio ekonomika – tai tokia ekonomika, kai kapitalo kaupimas vyksta visame pasaulyje – Vakaruose gyvavo vėliausiai nuo XVI amžiaus; globalinė ekonomika – tai ekonomika, galinti veikti kaip vienas mechanizmas realiu ar pasirinktu laiku visame pasaulyje¹¹.

Globalizacijos šalininkai teigia, kad globalizacijos procesas mažina nelygybę tarp šalių. Įrodymui jie pateikia tokius rodiklius, kaip bendrasis vidaus produktas vienam gyventojui, taip pat gyventojų metinių pajamų augimas. Antiglobalistai oponuoja: taip elgtis negalima, nes šalys yra skirtingo dydžio. Pavyzdžiui, Kinija ir Saudo Arabija. Kinijoje gyventojų yra daugiau, todėl santykinai ir BVP sparčiai didėja, t.y., Kinijoje sukuriama daugiau produktų nei Saudo Arabijoje, tačiau ir gyventojų daugiau, todėl ir pagaminto produkto vienam gyventojui tenka mažiau nei Saudo Arabijoje. Vadinasi, čia netinka taikyti BVP vienam gyventojui kriterijaus. Be to, pajamų, tenkančių vienam gyventojui, rodiklis taip pat negali būti augimo kriterijus, nes skirtinga piniginių vienetų perkamoji galia. Taigi norint palyginti pajamas, tenkančias vienam gyventojui, būtinas sudėtingas piniginių vienetų perkamumo galios perskaičiavimas, lyginant su kitomis valiutomis¹².

Nėra vieningos nuomonės ir dėl skurdo didėjimo. Globalistai teigia, kad skurdas, plečiantis ūkio globalizacijai, mažėja. Prieš 20 metų pasaulyje skurdžių gyventojų buvo 30 procentų, o dabar – apie 20 procentų visų žemės gyventojų. Tačiau antiglobalistai, taip pat remdamiesi statistika, įrodo, kad skurdo pasaulyje nemažėja: turtingos ir ekonomiškai stiprios šalys ir toliau turtėja, o skurdžios tebeskursta. 2003 m. 20 procentų pasaulio skurstančių šalių gyventojų pajamos siekė 10 procentų ekonomiškai stiprių šalių gaunamų pajamų vidurkio¹³.

⁸ Grižas R. A. Globaliniai ekonominiai procesai. Vilnius: Ekonomikos mokymo centras, 2006. P.9.

⁹ Ten pat.

¹⁰ Purskus V. Vertybės rinkoje: sąveika ir pasirinkimas. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2005. P. 182.

¹¹ Castells M. Informacijos amžius: ekonomika, visuomenė ir kultūra. Tinklaveikio visuomenės raida. Kaunas: UAB Poligrafija ir informatika, 2005. T.1. P. 109.

¹² Purskus V. Vertybės rinkoje: sąveika ir pasirinkimas. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2005. P. 182-183.

¹³ Ten pat.

Taigi nėra vieningos nuomonės, ar globalizacija atneša daugiau teigiamų, ar neigiamų padarinių, ar ji didina ar mažina atotrūkį tarp ekonomiškai stiprių ir nelabai stiprių šalių, ar skurdas mažėja vykstant globalizacijos procesams, ar ne.

Terminas „globalizacija“, kuris buvo pradėtas vartoti penktojo dešimtmečio viduryje, yra naudojamas apibrėžti įvairiausių informacijos, ekonomikos ir kitus procesus, atsižvelgiant į didėjančią ūkių ir visuomenių integraciją bei intensyvėjančius savitarpio ryšius. Pasaulio ekonomiką galima laikyti globalizacijos atspindžiu. Globalizacijos procesas daro reikšmingos įtakos tarptautinėms kapitalo rinkoms, prekių rinkoms, makroekonominėi (biudžeto) politikai, pramonės santykiams ir darbo rinkos reglamentavimui. Šiuolaikiniame pasauliniame ūkyje, vykstant globalizacijos procesams, šalys jungiasi į integracines grupuotes, o integraciniai procesai keičia pasaulinę ūkio struktūrą, darbo pasidalijimą, gamybos veiksmų judėjimo apimtį ir mastą.

2. ŠIAURĖS AMERIKOS LAISVOSIOS PREKYBOS SUTARTIS IR JOS VEIKLOS MECHANIZMAS

Šiaurės Amerikos laisvosios prekybos sutarties (*orig. klb. North American Free Trade Agreement*) šalių integracinė grupuotė – viena stambiausių ir ekonomiškai stipriausių pasaulio integracinių grupuočių. Šiaurės Amerikos laisvosios prekybos sutartis (toliau NAFTA) – tai sutartis, sudaryta tarp Kanados, Jungtinių Amerikos Valstijų ir Meksikos.

Kanada, Meksika ir Jungtinės Amerikos Valstijos pradėjo vesti derybas dėl prekybos įvairiuose lygmenyse dvidešimtojo amžiaus devintojo dešimtmečio viduryje. Meksika ir JAV pradėjo derybas dėl prekybos tam tikruose sektoriuose ir 1985, 1987 bei 1989 metais sudarė sutartis. Meksika ir Kanada pradėjo derybas dėl artimesnių abipusių prekybinių santykių 1990 metais. Kanada ir JAV pradėjo derybas dėl laisvosios prekybos zonos 1986 metais, o 1989 metais sudarė Kanados ir JAV Laisvosios prekybos sutartį (*orig. klb. Canada-U.S. Free Trade Agreement (CUSFTA)*).

Derybos dėl NAFTA'os formaliai pradėtos vesti 1991 metų birželio mėnesį. Kadangi šalys narės dvišales derybas vedė jau anksčiau, trišalės derybos vyko sparčiai ir jos buvo užbaigtos 1992 metų rugpjūčio mėnesį. Jungtinės Amerikos Valstijos ir Meksika priėmė NAFTA'os teisės aktus 1993 metų lapkričio mėnesį, o Kanada tai padarė 1993 metų gruodžio mėnesį. Galiausiai Šiaurės Amerikos laisvosios prekybos sutartis įsigaliojo 1994 metų sausio mėn. 1 d. Tačiau NAFTA, priešingai nei ES, neturi nei antinacionalinių valdžios organų, nei įstatyminės sistemos, viršesnės už nacionalines. NAFTA – tai sutartis, sudaryta vadovaujantis tarptautine teisine sistema.

Sutartis pasirašyta tarp trijų šalių, kurios skiriasi viena nuo kitos daugeliu aspektų. Pirmas ryškiausias aspektas – tai JAV dominavimas tiek gyventojų skaičiaus, tiek ekonominės galios atžvilgiu. Antrasis – šiuo susitarimu susijungia besivystanti šalis (Meksika) ir dvi išsivysčiusios šalys (JAV ir Kanada). Kitos valstybės, pavyzdžiui Čilė, matydamos NAFTA'os sėkmingumą, siekia prisijungti prie šios sutarties. Tuo tikslu Čilė sudarė laisvosios prekybos sutartį su Meksika ir Kanada, tikėdamasi, kad tai palengvins prisijungimą prie NAFTA'os. Tačiau kol kas derybos tarp Čilės ir JAV buvo nesėkmingos, kadangi tam nepritaria nei JAV prezidentas, nei JAV Kongresas.

NAFTA buvo novatoriškas sutartis keletu aspektų. Ši sutartis – tai pirmoji visapusė prekybinė sutartis tarp dviejų išsivysčiusių šalių ir vienos besivystančios. Sudarius šią sutartį suformuota didžiausia pasaulyje laisvosios prekybos zona bendrojo vidaus produkto atžvilgiu, be to, ši zona yra antra pagal didumą bendros pardavimų apimties atžvilgiu (pirmoji vieta tenka ES)¹⁴.

¹⁴ Kose M. A., Meredith M. A., Towe Ch. M. How Has NAFTA Affected the Mexican Economy? Review and Evidence. Tarptautinio valiutos fondo darbo dokumentas Nr. WP/04/59. 2004. // <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2004/wp0459.pdf>, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

Be to, Šiaurės Amerikos laisvosios prekybos sutartis buvo neįprasta todėl, kad pagal ją buvo liberalizuotas prekybos srautas daugelyje sektorių, sukurtas unikalus ginčų sprendimo mechanizmas. Be pačios NAFTA'os sutarties 1993 metų rugpjūčio mėnesį buvo priimti dar dvi papildomos sutartys: Šiaurės Amerikos sutartis dėl bendradarbiavimo aplinkos apsaugos klausimais (*orig. klb. North American Agreement on Environmental Cooperation*) bei Šiaurės Amerikos sutartis dėl bendradarbiavimo darbo klausimais (*orig. klb. North American Agreement Agreement on Labor Cooperation*).

Pasirašius Šiaurės Amerikos laisvosios prekybos sutartį iš karto buvo panaikinti muitai pusei prekių, gabenamų iš JAV į Meksiką, o per pastaruosius keturiolika metų palaipsniui buvo panaikinti ir kiti tarifai. Taip pat panaikinti apribojimai prekybai transporto priemonėmis, kompiuteriais, tekstile, žemės ūkio produktais ir kt. Pagal sutartį taip pat siekiama apsaugoti intelektualinės nuosavybės teises (gautas pagal patentus, autorines teises ir prekyženklus), be to, pagal sutartį panaikinti investicijų tarp šių trijų šalių suvaržymai. Vėliau sutartis buvo papildyta nuostatomis apie darbuotojų bei gamtos apsaugą. Taigi Šiaurės Amerikos laisvosios prekybos sutartis apima tokius pagrindinius laisvosios prekybos aspektus, kaip prekyba prekėmis ir paslaugomis, techninių barjerų prekybai pašalinimas, investicijos, intelektualinės nuosavybės bei darbuotojų ir gamtos apsauga.

2.1. Šiaurės Amerikos laisvosios prekybos sutarties sandara ir pagrindinės nuostatos

Šiaurės Amerikos laisvosios prekybos sutartį sudaro aštuoni skyriai, kuriuose išdėstytas dvidešimt vienas skirsnis. Pirmasis skyrius – tai sutarties bendroji dalis. Pirmojo skyriaus pirmajame skirsnyje išdėstyti sutarties tikslai, o antrajame skirsnyje – pagrindinės sutarties sąvokos. Antrasis sutarties skyrius reglamentuoja prekybą tarp šalių sutarties dalyvių: trečiajame skirsnyje išdėstytos nuostatos dėl nacionalinių procedūrų ir prekių įvedimo į rinką, ketvirtajame skirsnyje įtvirtintos taisyklės dėl prekių kilmės šalies, penktajame – dėl muitinės procedūrų, šeštajame – dėl energijos ir naftos cheminių produktų, septintajame – dėl žemės ūkio, sanitarinių ir fitosanitarinių priemonių, ir aštuntajame – dėl veiksmų, kurių bus imtasi nenumatytų atvejų metu. Sutarties trečiasis skyrius įtvirtina nuostatas dėl techninių prekybos kliūčių pašalinimo, o ketvirtasis skyrius – dėl viešųjų pirkimų tvarkos. Penktajame sutarties skyriuje išdėstytos nuostatos dėl investicijų, paslaugų ir su tuo susijusių dalykų. Penktąjį skyrių sudaro šeši skirsniai: vienuoliktame skirsnyje įtvirtintos nuostatos dėl investicijų, dvyliktame – dėl prekybos paslaugomis pasienio punktų teritorijoje, tryliktame – dėl komunikacijų, keturioliktame – dėl finansinių paslaugų, penkioliktame – dėl konkurencijos politikos, monopolijų ir valstybinių įmonių, ir šešioliktajame – dėl laikino leidimo verslininkams kirsti sienas. Šeštajame sutarties skyriuje įtvirtintos nuostatos dėl intelektualinės nuosavybės, o septintajame skyriuje išdėstytos administracinės ir institucinės nuostatos. Septintąjį skyrių sudaro trys skirsniai:

aštuonioliktame skirsnyje įtvirtintos nuostatos dėl įstatymų leidybos, notifikacijos ir administravimo, devynioliktame skirsnyje – dėl ginčų, kilusių dėl antidempingo tarifo, kompensacinių muitų ir su tuo susijusių dalykų, sprendimo, dvidešimtajame skirsnyje – instituciniai susitarimai bei ginčų sprendimo tvarka. Aštuntajame sutarties skyriuje yra įtvirtintos kitos nuostatos: dvidešimt pirmajame skirsnyje įtvirtintos išimtys, o dvidešimt antrajame – baigiamosios nuostatos.

Šiaurės Amerikos laisvosios prekybos sutarties preambulėje teigiama, kad Kanados vyriausybė, Meksikos vyriausybė bei Jungtinių Amerikos Valstijų vyriausybė, sudarydamos šią sutartį, siekia:

- tvirtinti draugystės ryšius bei bendradarbiavimą tarp tautų;
- prisidėti prie harmoningo pasaulinės prekybos vystymosi ir plėtros bei skatinti glaudesnę tarptautinį bendradarbiavimą;
- sukurti plačią ir saugią rinką produktams bei paslaugoms, sukurtoms kiekvienoje iš šalių;
- sumažinti kliūtis prekybai;
- sukurti aiškias ir visoms šalims priimtinas prekybos taisykles;
- užtikrinti komercinį modelį verslumui bei investicijoms;
- veikti nepažeidžiant teisių ir įsipareigojimų, įtvirtintų Bendrojoje sutartyje dėl tarifų ir prekybos (*orig. klb General Agreement on Tariffs and Trade*), bei kitose dvišalėse ir daugiašalės sutartyse;
- didinti įmonių konkurencingumą pasaulinėse rinkose;
- skatinti kūrybingumą bei inovacijas, remti prekybą paslaugomis ir prekėmis, turinčiomis intelektualinės nuosavybės teises;
- įsipareigoti veikti taip, kad būtų užtikrinama gamtos apsauga bei puoselėjami draustiniai;
- siekti visuomeninės gerovės;
- užtikrinti įstatymų bei reglamentų, įtvirtinančių nuostatas dėl gamtos apsaugos, laikymąsi;
- saugoti bei stiprinti pagrindines darbuotojų teises.

Šiaurės Amerikos laisvosios prekybos sutarties tikslai, įtvirtinti 102 straipsnyje, yra tokie:

- panaikinti prekybos barjerus, palengvinti prekių bei paslaugų judėjimą per šalių sutarties dalyvių pasienio punktus;
- sukurti sąlygas sąžiningai konkurencijai laisvosios prekybos zonoje;
- iš esmės padidinti investavimo galimybes šalių susitarimo dalyvių teritorijose;

- teikti adekvačią ir efektyvią intelektualinės nuosavybės teisų apsaugą kiekvienos šalies sutarties dalyvės teritorijoje;
- sukurti priemones, siekiant užtikrinti, kad būtų laikomasi šios sutarties nuostatų, sukurti jungtinę administraciją bei ginčų sprendimo organą;
- sukurti sąlygas tolimesniam trišaliam, regioniniam bei daugiašaliam bendradarbiavimui ir plėsti bei skatinti šios sutarties šalims skiriamas privilegijas.

NAFTA'os valdžios organai

NAFTA'os 20 skirsnyje nurodomi NAFTA'os valdžios organai. Priešingai nei kiti regioniniai prekybiniai blokai, NAFTA'os šalys turi tik du valdžios organus: Laisvosios prekybos komisiją (*orig. klb. Free Trade Commission*) ir Sekretoriatą.

Laisvosios prekybos komisija

Laisvosios prekybos komisija (toliau Komisija) įsteigta pagal NAFTA'os 2001 straipsnio nuostatas. Ją sudaro kiekvienos šalies sutarties dalyvės atstovai. Komisija susirenka mažiausiai viena kartą per metus ir visus sprendimus šalių atstovai priima visuotiniu susitarimu. Komisijos uždaviniai yra tokie: vadovauti sutarties įgyvendinimui, spręsti ginčus, kurie gali kilti įgyvendinant ar taikant sutarties nuostatas, bei prižiūrėti visų komitetų ir darbo grupių darbą. Visus pagrindinius sprendimus, susijusius su NAFTA, šalys priima Laisvosios prekybos komisijoje. Be to, Laisvosios prekybos komisija užima ypač svarbų vaidmenį ginčų, kilusių dėl NAFTA, sprendimo sistemoje.

Sekretoriatas

Sekretoriatas įkurtas pagal NAFTA'os 2002 straipsnio nuostatas. Jį sudaro kiekvienos šalies valstybiniai skyriai. Kiekviena šalis yra įsteigusi nuolatinę savo skyriaus vadovybę, kuri yra atsakinga už šio skyriaus veiklą ir su ja susijusias išlaidas. Pagrindiniai sekretoriato uždaviniai yra tokie: teikti pagalbą Komisijai, komitetams ir darbo grupėms.

NAFTA'os šalys pagal NAFTA'os nuostatas įsteigė tokius **komitetus**:

1. Prekybos prekėmis komitetas (*orig. klb. Committee on Trade in Goods*), straipsnis 316;
2. Prekybos rūbais komitetas (*orig. klb. Committee on Trade in Worn Clothing*), priedas 300-B, dalis 9.1;
3. Prekybos žemės ūkio naudmenomis komitetas (*orig. klb. Committee on Agricultural Trade*), straipsnis 706;
 - Privačių komercinių ginčų sprendimo dėl žemės ūkio naudmenų patariamasis komitetas (*orig. klb. Advisory Committee on Private Commercial Disputes Regarding Agricultural Goods*), straipsnis 707;

4. Sanitarijos bei fitosanitarijos priemonių komitetas (*orig. klb. Committee on Sanitary and Phytosanitary Measures*), straipsnis 722;
5. Norminių priemonių komitetas (*orig. klb. Committee on Standards-Related Measures*), straipsnis 913;
 - Sausumos transporto standartų pakomitetis (*orig. klb. Land Transportation Standards Subcommittee*), straipsnis 913(5);
 - Telekomunikacijos standartų pakomitetis (*orig. klb. Telecommunications Standards Subcommittee*); straipsnis 913(5);
 - Automobilių standartų taryba (*orig. klb. Automotive Standards Council*), straipsnis 913(5);
 - Tekstilės gaminių bei rūbų etikečių pakomitetis (*orig. klb. Subcommittee on Labelling of Textile and Apparel Goods*), straipsnis 913(5);
6. Smulčiojo verslo komitetas (*orig. klb. Committee on Small Business*), straipsnis 1021;
7. Finansinių paslaugų komitetas (*orig. klb. Financial Services Committee*), straipsnis 1412;
8. Privačių komercinių ginčų komitetas (*orig. klb. Advisory Committee on Private Commercial Disputes*), straipsnis 2022(4).

NAFTA'os šalys pagal NAFTA nuostatas įsteigė tokias **darbo grupes**:

1. Prekių importavimo ir eksportavimo tvarkos darbo grupė (*orig. klb. Working Group on Rules of Origin*), straipsnis 513;
 - Muitinių reikalų pogrupis (*orig. klb. Customs Subgroup*), straipsnis 513(6);
2. Žemės ūkio subsidijų darbo grupė (*orig. klb. Working Group on Agricultural Subsidies*), straipsnis 705(6);
3. Dvišalė darbo grupė (*orig. klb. Bilateral Working Group*), Meksikos – Jungtinių Amerikos Valstijų, priedas 703.2(A)(25);
4. Dvišalė darbo grupė (*orig. klb. Bilateral Working Group*), Kanados – Meksikos, priedas 703.2(B)(13);
5. Prekybos bei konkurencijos darbo grupė (*orig. klb. Working Group on Trade and Competition*), straipsnis 1504;
6. Laikino įvažiavimo į šalį darbo grupė (*orig. klb. Temporary Entry Working Group*), straipsnis 1605.

2.2. NAFTA'os ginčų sprendimo mechanizmas

Dėl Šiaurės Amerikos laisvosios prekybos sutarties sąlygų diskutuota nuo pat siūlymų sudaryti šią sutartį pradžios. Transnacionalinės korporacijos yra linkusios remti NAFTA, tikėdamos, kad sudarius šią sutartį, sumažės tarifai, o tai padidins jų pelną. Tačiau Kanados ir JAV profsajungos nepritarė NAFTA'ei, baimindamosi dėl darbo vietų sumažėjimo JAV ir Kanadoje, nes Meksikoje darbo

jėga pigesnė. Meksikos ūkininkai prieštaravo ir vis dar prieštarauja NAFTA'ui, nes dėl didelių žemės ūkio subsidijų JAV fermeriams Meksikos ūkininkai yra priversti mažinti žemės ūkio produktų kainas, o dėl to nebepajėgia išsilaikyti daugelis Meksikos ūkininkų. NAFTA'is taip pat prieštarauja ir aplinkosaugos, socialinio teisingumo ir kitos organizacijos, tikinčios, kad NAFTA turės žalingo neekonominio pobūdžio poveikio visuomenės sveikatai, aplinkai ir kt. Pasirašius NAFTA, Meksikos miestuose labai smuko prekybos sąjungų įtaka bei ryškiai padidėjo nelegalių imigrantų iš Meksikos į Jungtines Amerikos Valstijas (dauguma imigrantų buvo ūkininkai, priversti emigruoti iš Meksikos dėl bankrutavusios savo žemės ūkio veiklos). Minėtosios priežastys rodo, kad efektyvus NAFTA'os ginčų sprendimo mechanizmas yra būtinas, siekiant, kad ši sutartis nešų naudos visoms trimis šalims dalyvėms.

Sutartyje yra įtvirtinta daugybė nuostatų, detaliam reglamentuojančių ginčų sprendimo procedūras. NAFTA yra netipiška sutartis, kadangi ji turi ne vieną bendrą, o keletą specializuotų ginčų sprendimo mechanizmų. Šiaurės Amerikos laisvosios prekybos sutartyje yra suformuoti keturi pagrindiniai ginčų sprendimo mechanizmai, įtvirtinti 11 skirsnyje (ginčai tarp investitorių ir valstybės), 14 skirsnyje (ginčai dėl finansinių paslaugų), 19 skirsnyje (ginčai dėl antidempingo tarifų bei kompensacinių muitų) ir 20 skirsnyje (šiam skirsnyje reglamentuojama ginčų, iškilusių dėl kitų klausimų, sprendimo tvarka – tai bendrasis ginčų sprendimo mechanizmas). Ginčų sprendimo nuostatos yra įtvirtintos ne tik pačioje Šiaurės Amerikos laisvosios prekybos sutartyje, bet ir dvejose papildomose NAFTA'os sutartyse dėl bendradarbiavimo gamtos bei darbo klausimais.

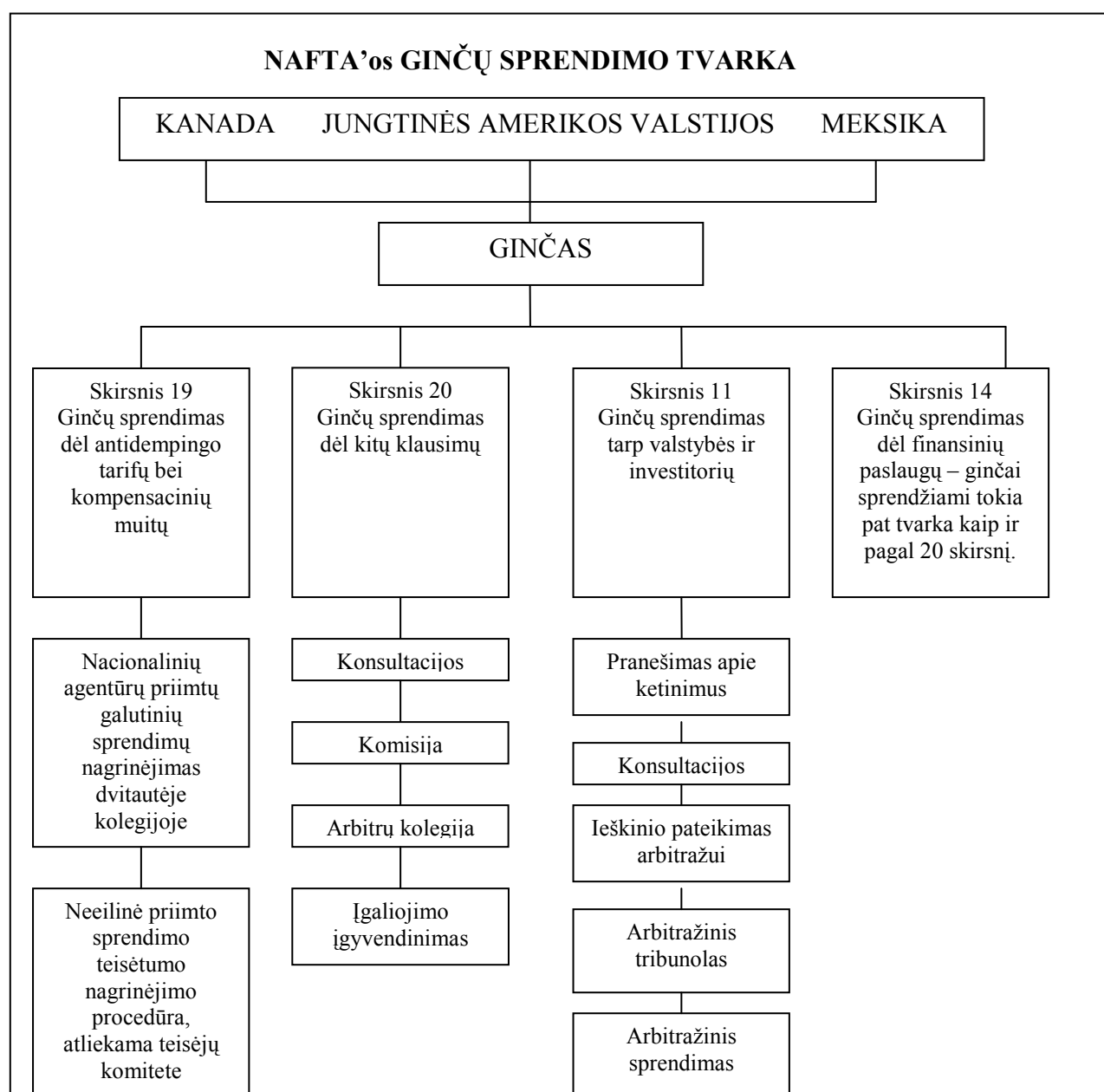
Per dvylikos metų laikotarpį, nuo tada, kai buvo pasirašyta NAFTA bei jos papildomos sutartys, šalims beveik neteko taikyti tarpvyriausybinių procedūrų ginčams spręsti. Remiantis žurnalo „The American Journal of International Law“¹⁵ duomenimis, šalys neiškėlė nė vieno ieškinio dėl šalutinių sutarčių ir tik tris ieškinius dėl pačios NAFTA'os aspektų (iki 2001 metų nė vieno). Tačiau šalys dėl privačių klausimų iškėlė daugiau nei du šimtus ieškinių, todėl efektyviai veikiantis NAFTA'os šalių ginčų sprendimo mechanizmas yra būtinas. Kol kas ginčų yra iškilę tik dėl nuostatų, įtvirtintų 19 NAFTA'os skirsnyje, reglamentuojančiame ginčų dėl antidempingo ir kompensacinių muitų (straipsnis 1901), sprendimo tvarką, ir 20 NAFTA'os skirsnyje, kuriame išdėstytos bendrosios ginčų, iškilusių dėl visų kitų su NAFTA susijusių reikalų, sprendimo tvarkos taisyklės.

Bendrųjų ginčų sprendimas susideda iš trijų pakopų, įtvirtintų NAFTA'os susitarimo 20 skirsnyje: (1) konsultacija, jei konsultacija nesėkminga, praėjus devyniasdešimčiai dienų, galima kreiptis į (2) komisiją dėl tarpininkavimo, jei ir šioje pakopoje nepavyksta išspręsti ginčo, tuomet, praėjus dar devyniasdešimčiai dienų šalys gali reikalauti, kad būtų sušauktas (3) komitetas. Komitetą sudaro penki nariai, išrinkti iš 30 asmenų, turinčių patirties teisės, tarptautinės prekybos arba ginčų

¹⁵ The American Journal of International Law. The 2005 Activity of the NAFTA Tribunals. Vašingtonas: 2006 m. balandis. Komplektas 100, leidimas 2. // <http://www.asil.org/ilpost/president/ajil0604/link15.html>

sprendimo srityje, sąrašo. Prašymas išspręsti skundą komitetui turi būti pateiktas per devyniasdešimt dienų nuo komiteto sušaukimo. Komitetas ginčą išspręsti turi per trisdešimt dienų nuo prašymo išspręsti ginčą gavimo. Sprendimas dėl ginčo pateikiamas Laisvosios prekybos komisijai, kurioje ginčo šalys veda derybas dėl sprendimo įgyvendinimo. Jei ginčą pralaimėjusi šalis neįvykdo komiteto sprendimo nuostatų per trisdešimt dienų, kita šalis gali suspenduoti NAFTA'os suteiktas privilegijas pralaimėjusiai šaliai tol, kol ši įvykdys komiteto sprendimo nuostatas. Jei pralaimėjusiai šaliai atrodo, kad privilegijų suspendavimas yra pernelyg perdėtas sprendimas, ji gali pareikalauti, kad komitetas nuspręstų, ar suspendavimas perdėtas, ar ne. NAFTA'os ginčų sprendimo tvarką iliustruoja 1 paveikslas.

1 pav. NAFTA ginčų sprendimo tvarka

Šaltinis: Kanados Užsienio reikalų ir tarptautinės prekybos departamentas, // http://www.dfait-maeci.gc.ca/nafta-alena/table_disprgraph-en.asp, prisijungimo laikas: 2006-11-14

Taigi NAFTA'os ginčų sprendimo procesas grindžiamas tiksliais taisyklėmis. Tačiau komiteto sprendimų nėra privaloma vykdyti, jie yra pagrindas tolimesnėms deryboms tarp šalių Laisvosios prekybos komisijoje.

2.2.1. Ginčai tarp investitorių ir valstybės dėl NAFTA'os 11 skirsnio

Nors NAFTA pagrindinį dėmesį skiria prekybai prekėmis bei paslaugomis, tačiau 11 skirsnyje išdėstytos pagrindinės nuostatos dėl tarptautinių investicijų apsaugos. Pagal 11 skirsnį kiekviena šalis privalo elgtis su kitos šalies investitoriais ne prasčiau nei su savos šalies investitoriais, investuojančiais tiek savoje, tiek bet kurioje kitoje šalyje. NAFTA'os 11 skirsnio 1105 straipsnio 1 dalyje teigiama: „Kiekviena šalis privalo elgtis su kitos šalies investitoriais pagal tarptautinės teisės nuostatas, taip pat privalo elgtis sąžiningai, teisingai ir suteikti visišką apsaugą bei saugumą jų investicijoms“. Jei investitorius mano, kad šalis nesilaiko įsipareigojimų, išdėstytų NAFTA'os 11 skirsnyje, jis turi teisę pateikti ieškinį šiam tikslui įsteigtam arbitražo tribunolui, kuris gali iš kaltosios šalies priteisti pinigų žalai bei nuostoliams padengti. Tačiau 2005 metais išryškėjo tokia tendencija: Jungtinių Amerikos Valstijų sėkmė ir Kanados nesėkmė dėl NAFTA'os 11 skirsnio.

Iki 2005 metų pabaigos arbitražui buvo pateikti dvidešimt septyni ieškiniai dėl NAFTA'os 11 skirsnio. Teismo sprendimai Kanados atžvilgiu, lyginant su JAV ir Meksika, buvo nepalankiausi tiek dėl pačios Kanados pareiktų ieškinių, tiek dėl ieškovų ieškinių, pareiktų Kanadai. Jungtinės Amerikos Valstijos laimėjo visus prieš ją pareiktus ieškinius (visus šiuos ieškinius pareiškė Kanados investitoriai)¹⁶. Pavyzdžiui, 2005 m. rugpjūčio 9 d. byloje „Methanex“ prieš Jungtines Amerikos Valstijas tribunolas atmetė Kanados bendrovės „Methanex“ ieškinį. Metanolio gamintojas „Methanex“ iškėlė JAV vyriausybei 970 mln. JAV dolerių ieškinį todėl, kad ši uždraudė naudoti metil-tercijo-butil-eterį kaip kuro priedą, nors ši medžiaga randama daugelyje valstybės šulinių. Dėl šio draudimo įmonė patyrė nuostolių¹⁷. Tačiau tribunolas savo sprendimą grindė tuo, kad siekė apsaugoti aplinką bei visuomenės sveikatą. Be to, tribunolas įpareigojo „Methanex“ sumokėti Jungtinėms Amerikos Valstijoms daugiau nei 4 milijonus JAV dolerių teisinėms išlaidoms padengti.

Teigiama, kad Jungtinėms Amerikos Valstijoms laimėti bylas yra kur kas paprasčiau nei Meksikai ar Kanadai todėl, kad ši šalis yra turtingiausia ir jai yra paprasčiausia bylinėtis. Remiantis Kanados politikos alternatyvų centro duomenimis (*orig. klb. Canadian Centre for Policy Alternatives*), iki 2005 metų sausio mėnesio 1 dienos prieš Jungtines Amerikos valstijas buvo iškelta 13 bylų: Jungtinės Amerikos Valstijos nepralaimėjo nė vienos bylos, 3 ieškiniai prieš JAV atmesti, 4 bylų

16 National Non-Profit Public Citizen Organization. TABLE OF NAFTA CHAPTER 11 INVESTOR-STATE CASES & CLAIMS, February 2005. // http://www.citizen.org/documents/Ch11cases_chart.pdf, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

17 Erel A. NAFTA Tribunal Dismisses Methanex Claim. 2005-08-10.// <http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2005/50964.htm>, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

sprendimas dar nepriimtas arba jos yra neaktyvios, 6 bylas nagrinėja tribunolas. Tuo tarpu Kanadai buvo iškelta 11 bylų, iš kurių Kanada pralaimėjo 2 bei jai buvo paskirta atlyginti nuostolius, 2 bylos išspręstos be teismo įsikišimo, 1 bylą nagrinėja tribunolas, 4 bylų sprendimas dar nepriimtas arba jos yra neaktyvios, 2 ieškinius ieškovai atsiėmė, o Meksikai buvo iškelta 15 bylų, iš kurių Meksika pralaimėjo 2 bei jai buvo paskirta atlyginti nuostolius, 3 bylos atmestos, 3 bylas nagrinėja tribunolas, 7 bylų sprendimas dar nepriimtas arba jos yra neaktyvios¹⁸.

2.2.2. NAFTA'os 19 skirsnis – ginčai dėl kompensacinio maito ir antidempingo tarifo

Jeif importuojama preke prekiaujama dempingo pagrindais (prekė parduodama už mažesnę nei įprastinė jos vertė) arba jei prekė yra subsidijuojama, ir jei dėl importuojamų prekių šalis patiria nuostolių, pagal kiekvienos NAFTA'os šalies dalyvės įstatymus, galima tokioms prekėms uždėti maitus, siekiant panaikinti skirtumą tarp dempingo ir normalių kainų, arba „kompensuoti“ subsidijavimo padarinius. Antidempingo tarifo bei kompensacinio maito taikymo reikalingumas – tai klausimas, dėl kurio tarp NAFTA'os šalių kylą daugybė ginčų.

Per visus 12 metų, nuo tada, kai buvo pasirašyta NAFTA sutartis, daugiausia ginčų buvo sprendžiama pagal NAFTA'os 19 skirsnį. Pagal šį skirsnį iki 2005 m. pabaigos buvo pateikti 105 ieškiniai, iš kurių du trečdaliai buvo pateikti prieš Jungtines Amerikos Valstijas. Labiausiai nepatenkinta yra Kanada, nes ji mano, kad Jungtinės Amerikos Valstijos nesažiningai taiko Kanados prekėms, o ypač spygliuočių pjautinei medienai, antidempingo ir kompensacinių maitų įstatymus. Kanada nuo pat derybų dėl NAFTA'os pradžios norėjo, kad būtų laikomasi konkurencingumo politikos, o ne kad būtų sukurti įstatymai, reglamentuojantys antidempingo tarifus bei kompensacinius maitus. Tačiau tam prieštaravo Jungtinės Amerikos Valstijos, todėl buvo priimtas kompromisas. Kanada ir Jungtinės Amerikos Valstijos susitarė leisti šalims tiesiogiai kreiptis į dvitautę penkių ekspertų kolegiją, kad išspręstų ginčus, kilusius dėl antidempingo tarifų ir kompensacinių maitų, o ne į pačios šalies, uždėjusios maitus, teismus. Nors iš pradžių buvo tikimasi, kad šis susitarimas galios tol, kol šalys sukurs labiau specializuotas antidempingo ir subsidijų teikimo taisykles, tačiau NAFTA'os derybininkai į NAFTA'os 19 skirsnį įtraukė tik nedidelius pakeitimus. Galiausiai šios dvitautės kolegijos gali tik spręsti, ar šalys tinkamai taiko antidempingo tarifų ir kompensacinių maitų įstatymus prekes importuojančios šalies atžvilgiu ir ar šalys nepažeidžia pačios NAFTA'os nuostatų¹⁹.

1903, 1904 ir 1905 straipsniai sudaro ginčų sprendimo mechanizmo, įtvirtinto NAFTA'os 19 skirsnyje, šerdį. 1903 straipsnis suteikia šalims teisę reikalauti, kad kita šalis atliktų pakeitimus savo

¹⁸ TABLE OF NAFTA CHAPTER 11 INVESTOR-STATE CASES & CLAIMS. 2005 m. vasaris. // http://www.citizen.org/documents/Ch11cases_chart.pdf, prisijungimo laikas: 2006-11-14

¹⁹ The American Journal of International Law. The 2005 Activity of the NAFTA Tribunals. Vašingtonas: 2006 m. balandis. Komplektas 100, leidimas 2. // <http://www.asil.org/ilpost/president/ajil0604/link15.html>

įstatymuose dėl antidempingo tarifų ir subsidijų, jei dvitautė kolegija nuspręstų, kad tos šalies įstatymai neatitinka NAFTA'os nuostatų dėl antidempingo tarifų ir kompensacinių muitų.

Pagal 1904 straipsnio nuostatas, šalys gali reikalauti, kad būtų sušaukta dvitautė kolegija, kuri peržiūrėtų antidempingo tarifų bei kompensacinių muitų įstatymus ir anuluotų kiekvienos šalies vietinių valdžios įstaigų priimtus galutinius sprendimus. Dvitautė kolegija turi priimti galutinį sprendimą per 315 dienų nuo kolegijos sušaukimo dienos. Be to, šiame straipsnyje yra įtvirtintos nuostatos, leidžiančioms šalims kreiptis į teisėjų komitetą, jei šalis tvirtina, kad dvitautė kolegija šturkščiai pažeidė darbo tvarkos taisykles, priimdama sprendimą. Komitetas gali patvirtinti kolegijos sprendimą esant tinkamu, anuluoti jį arba gražinti bylą, kad kolegija ją išnagrinėtų pakartotinai.

1905 straipsnio nuostatos suteikia šalims papildomos apsaugos, siekiant užtikrinti tinkamą kolegijų sistemos funkcionavimą. Tuo tikslu trišalis ypatingasis komitetas gali peržiūrėti, ar atitinkamos šalies vidaus įstatymai nekliudo kolegijos darbui.

2.2.3. Skirsnis 20 – bendrasis NAFTA'os ginčų sprendimo mechanizmas

Ginčai, kilę dėl NAFTA'os nuostatų taikymo bei interpretavimo, sprendžiami pagal NAFTA'os 20 skirsnio nuostatas (išskyrus 19 skirsnio nuostatas). NAFTA'os Laisvosios prekybos komisija (*orig. klb. NAFTA Free Trade Commission*) užima labai svarbią vietą sprendžiant ginčus, iškilusius dėl NAFTA'os nuostatų taikymo bei interpretavimo. NAFTA'os Laisvosios prekybos komisijos veiklos pagrindas – konsensusas. Ši komisija siekia išspręsti ginčą, kad šis nepasiektų kolegijos lygmens, tuo tikslu teikia konsultacijas, tarpininkauja ir stengiasi sutaikyti šalis. 2003 straipsnyje įtvirtinta nuostata, kad šalys privalo siekti vienodo NAFTA'os nuostatų interpretavimo ir privalo padaryti viską, kas įmanoma, kad pasiektų visoms šalims priimtina sprendimą. Pagal 2006 straipsnį, pirmojoje ginčo sprendimo stadijoje nesutariančios šalys gali prašyti konsultacijos, o trečioji šalis taip pat gali dalyvauti konsultacijoje. Jei ginčas neišsprendžiamas per 45 dienas, šalis gali prašyti susitikimo su Komisija (straipsnis 2007). Jei po susitikimo praėjus dar 30 dienų šalims gavus konsultacijas bei atlikus tarpininkavimą ginčo išspręsti nepavyksta, šalis gali reikalauti, kad būtų sušaukta arbitrų kolegija. Arbitrų kolegija Komisijai turi pateikti pirminį pranešimą apie ginčo sprendimo eigą per 90 dienų nuo kolegijos sušaukimo dienos, o galutinį pranešimą per 30 dienų nuo pirminio pranešimo pateikimo dienos, tačiau šie laikotarpiai šalių susitarimu gali būti keičiami. Galutinio pranešimo išvados yra laikomos rekomendacijomis, tačiau yra tikimasi, kad kiekviena šalis, kuri bus nustatyta pažeidus NAFTA'os nuostatas, pašalins NAFTA'os nuostatas neatitinkančias priemones arba suteiks nukentėjusiajai šaliai tam tikras kompensacijas (straipsnis 2018). 2019 straipsnyje įtvirtinta, kad nukentėjusioji šalis gali suspenduoti ekvivalentiškų privilegijų taikymą kaltajai šaliai tol, kol bus priimtas sprendimas. Šalis, kuri yra pripažinta kalta, negali pateikti priešieškinių.

Ginčų sprendimas dėl aplinkos apsaugos klausimų

Jungtinės Amerikos valstijos pasiūlė sudaryti šalutinę NAFTA'os sutartį dėl bendradarbiavimo aplinkos apsaugos klausimais (orig. klb. *North American Agreement on Environmental Cooperation*, toliau šiame tekste NAAEC), kadangi nerimavo, jog Jungtinių Amerikos Valstijų įmonės gali pasitraukti į Meksiką dėl žemesnių Meksikos aplinkos apsaugos standartų. Pagal NAAEC reikalaujama, kad šalys efektyviai įgyvendintų priimtus šalies aplinkos apsaugos įstatymus, todėl buvo sukurtas mechanizmas, skatinantis šalis taip daryti. Taigi buvo nustatytos tarpvyriausybės procedūros, leidžiančios šalims pateikti ieškinius viena kitai, jei pasitaikytų atveju, kad kuriai nors šaliai nuolatos nepavyktų užtikrinti šalies aplinkos apsaugos įstatymų laikymosi²⁰.

Piliečių pareiškimai yra pateikiami pagal NAAEC nuostatas įsteigtam tarptautinių organizacijų sekretoriatui, Bendradarbiavimo aplinkos apsaugos klausimais komisijai. Pareiškimai privalo atitikti pagrindinius reikalavimus, tokius kaip tikslus pareiškėjo įvardinimas ir pakankamos informacijos pateikimas, kad būtų įmanoma peržiūrėti pareiškimą. Sekretoriatas, tam kad nuspręstų, ar reikia reikalauti atsakymo iš kitos šalies, privalo taip pat apsvarstyti kitus veiksnius, įskaitant tokius, ar pareiškimo išnagrinėjimas padėtų įgyvendinti NAAEC sutarties siekius. Jei Sekretoriatas, išnagrinėjęs šiuos veiksnius bei kitos šalies atsakymą, nusprendžia, kad pareiškimas turi būti toliau nagrinėjamas, apie tai Sekretoriatas informuoja Tarybą prie Ekonominio bendradarbiavimo komisijos (orig. klb. CEC Council), kurią sudaro kiekvienos šalies atstovai²¹.

Pareiškimų pateikimo procedūra yra vykdoma aktyviai. Sekretoriatui prie Ekonominio bendradarbiavimo komisijos buvo pateikti penkiasdešimt septyni pareiškimai, iš kurių keturiasdešimt penkios bylos jau išnagrinėtos ir vienuolika bylų vis dar yra nagrinėjamos²². Prieš Meksiką pateiktų pareiškimų skaičius didžiausias, sudaro daugiau nei pusę visų pareiškimų – dvidešimt devyni pareiškimai, prieš Kanadą – devyniolika, o prieš Jungtines Amerikos Valstijas tik devyni. Pavyzdžiui, 2003 metais prieš Kanadą buvo pateiktas pareiškimas dėl Ontarijo elektros jėgainės. Pareiškėjai tvirtino, kad Ontarijo elektros jėgainė teršia rytų Kanados ir šiaurės rytų Jungtinių Amerikos Valstijų orą ir vandenį gyvsidabriu, sieros dioksidu ir azoto oksidais. Jie tvirtino, kad Kanadai nepavyko efektyviai laikytis Kanados Aplinkos apsaugos įstatymo 166 ir 176 skyriaus, kurie įpareigoja Kanados Aplinkos apsaugos ministeriją imtis priemonių prieš taršos šaltinius, teršiančius Jungtinių Amerikos Valstijų orą ir vandenį. Pareiškėjai taip pat tvirtino, kad Kanadai nepavyko efektyviai laikytis Žvejojimo įstatymo 36(3) skyriaus, pagal kurį yra draudžiamas kenksmingų medžiagų nusėdimas

²⁰ The American Journal of International Law. The 2005 Activity of the NAFTA Tribunals. Vašingtonas: 2006 m. balandis. Komplektas 100, leidimas 2. // <http://www.asil.org/ilpost/president/ajil0604/link15.html>

²¹ Ten pat.

²² Commission For Environmental Cooperation. Citizen Submission on Enforcement Matters. Current Status of Filed Submissions, // <http://www.cec.org/citizen/status/index.cfm?varlan=english>, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

vandenyse, kuriuose veisiasi žuvis, bei tuose vandenyse, kurie gali patekti į vandenį, kuriuose veisiasi žuvis²³.

Ginčų sprendimas dėl darbo klausimų pagal šalutinę Sutartį dėl bendradarbiavimo darbo klausimais

Jungtinės Amerikos Valstijos pasiūlė sudaryti šalutinę Sutartį dėl darbo bendradarbiavimo darbo klausimais, baimindamosi, kad JAV įmonės išsikels į Meksiką dėl ten esančių žemesnių darbo standartų. Be to, Meksikoje darbo jėga yra pigesnė, lyginant su Jungtinėmis Amerikos Valstijomis ar Kanada. Sutartis dėl bendradarbiavimo darbo klausimais neįpareigoja Meksikos įmones didinti atlyginimus, tačiau ji įpareigoja šalis sugriežtinti šalies vidaus darbo standartus. Šalutinėje Sutartyje dėl bendradarbiavimo darbo klausimai, taip pat kaip ir šalutinėje Sutartyje dėl aplinkos apsaugos klausimų, yra įtvirtintos nuostatos, pagal kurias šalys gali pateikti ieškinį kitai šaliai, jei šiai nepavyktų laikytis Sutarties dėl bendradarbiavimo darbo klausimais nuostatų. Ieškinius taip pat gali pateikti ne tik vyriausybės, bet ir nevyriausybės organizacijos. Pagal šią Sutartį yra sukuti keli tarpvyriausybinių mechanizmai nesutarimams dėl darbo klausimų spręsti. Šalys gali konsultuotis viena su kitos Darbo ministerijomis, gauti tiriamąjį pranešimą dėl iškilusio ginčo, kurį atlieka nepriklausomi ekspertai arba nesutarimus spręsti arbitražo teisme. Šalutinėje Sutartyje dėl bendradarbiavimo darbo klausimais yra įtvirtintos nuostatos dėl darbo saugos, sveikatos apsaugos, vaikų įdarbinimo, minimalaus atlyginimo dydžio, ir kt.²⁴

²³ Commission For Environmental Cooperation. Citizen Submission on Enforcement Matters. Ontario Power Generation, // <http://www.cec.org/citizen/submissions/details/index.cfm?varlan=english&ID=88>, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

²⁴ The American Journal of International Law. The 2005 Activity of the NAFTA Tribunals. Vašingtonas: 2006 m. balandis. Komplektas 100, leidimas 2. // <http://www.asil.org/ilpost/president/ajil0604/link15.html>

3. ŠIAURĖS AMERIKOS LAISVOSIOS PREKYBOS SUTARTIES ĮTAKA ŠALIMS DALYVĖMS

3.1. Meksika

Meksika, kaip ir daugelis kitų pasaulio valstybių, nuolatos stengiasi vystyti ir stiprinti šalies ekonominę situaciją. Meksikos ekonomistai žvelgė į globalizaciją kaip į pagrindinį būdą ekonominei šalies situacijai pagerinti. Jų manymu, užsienio investicijos ir kitokie ryčiai su ekonomiškai stipriausiomis pasaulio valstybėmis, ypač su kaimyninėmis Jungtinėmis Amerikos Valstijomis, atneš Meksikai ekonomikos augimą²⁵. Sebastian Edwards teigimu, Meksika tikėjosi, kad pasirašius NAFTA, ji netrukus įsijungs į labiau išsivysčiusių valstybių gretas, jų ekonominė situacija taps stabili, auganti, klestinti²⁶.

Po Antrojo pasaulinio karo sekusius kelis dešimtmečius Meksikoje vyravo ženklus ekonomikos augimas, tačiau 1976 m. ir 1982 m. šalį ištiko ekonominės rizės, po kurių buvo nacionalizuoti visi bankai (bankai buvo apkaltinti ekonomikos destabilizavimu)²⁷. Abiejų krizių metu buvo nuvertintas pesas ir iki pat 2000 m. beveik kiekvieno prezidento kadencijos pabaigoje, t.y., kas šešerius metus, įvykdavo ženkli valiutos devalvacija ir ekonomikos recesija.

1994 m. Meksikos ekonominė situacija buvo sunki dėl stipraus makroekonominio disbalanso: valiutos nuvertėjimo, infliacijos, didžiulių šalies išlaidų, finansų sektoriaus problemų, privataus kapitalo atoslūgio ir kt..²⁸ To rezultatas – 1994 m. gruodžio mėnesį pati didžiausia per pusšimtį metų Meksiką ištikusi ekonominė krizė, dar vadinama „gruodžio klaida“, „tekilos efektu“, „peso krize“.

Jungtinės Amerikos Valstijos, norėdamos nuraminti Meksikos investitorių nepasitenkinimą, skyrė Meksikai 18 milijardų JAV dolerių paskolą, tačiau ši suma buvo nepakankama investitorių baimėms numalšinti. Investitoriai vis dar jaudinosi, kad Meksikos vyriausybė bus priversta pranešti, kad Meksikos pesai yra nebekonvertuojami. Be to, į Meksiką buvo investuota kur kas daugiau nei 18 milijardų vertės užsienio kapitalo. Todėl JAV prezidentas Bilas Klintonas nutarė skirti Meksikai 50 milijardų JAV dolerių paskolą, kurios dėka buvo stabilizuota valiutos krizė²⁹.

Tokia nestabili makroekonominė aplinka buvo nepalankus veiksnys, kliudantis Meksikai susilaukti naudos iš Šiaurės Amerikos prekybinės integracijos. Investitorių pasitikėjimą Meksika labai sumažino didelis valiutos kurso nestabilumas, infliacija, stipriai sumažėjusi užsienio kapitalo

²⁵ Humphrey B. M. The Post-Nafta Mexican Peso Crisis: Bailout or Aid? Isolationism or Globalization? *Hinckley Journal of Politics*. 2000. T.2 , Nr. 1, // <http://www.lib.utah.edu/ebooks/hinckley/v2/humphrey.htm>, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

²⁶ Edwards S. The Mexican peso Crisis: How much did we know? What did we know? Nacionalinis ekonominių tyrimų biuras. Darbo dokumentas Nr. 6334. 1997 gruod., // <http://www.nber.org/papers/w6334>, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

²⁷ Mexican Peso Bills from 1969 and 1988. Can the U.S.A. have a "Peso Problem"? // <http://www.itulip.com/faceofinflation.htm>, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

²⁸ Picard A. A. Balance of North American Free Trade Agreement in Mexico, Lessons for the Free Trade Area of the Americas negotiations. // <http://www.afsc.org/trade-matters/trade-agreements/nafta-balance-mexico.pdf>, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

²⁹ Humphrey B. M. The Post-Nafta Mexican Peso Crisis: Bailout or Aid? Isolationism or Globalization? *Hinckley Journal of Politics*. 2000. T.2 , Nr. 1, // <http://www.lib.utah.edu/ebooks/hinckley/v2/humphrey.htm>, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

cirkuliacija. Tačiau Meksikos krizė paskatino šalį siekti prekybos liberalizacijos, stengtis stabilizuoti valiutos kursą, mažinti infliaciją bei iš pagrindų stengtis įveikti bankininkystės sektoriaus problemas.

Kaimo ir žemės ūkio sektoriaus krizė

Iki NAFTA'os pasirašymo beveik vienas ketvirtadalis aktyvios Meksikos darbo jėgos buvo sutelkta žemės ūkio sektoriuje, t.y. apie 8 milijonai žmonių. Pasirašius NAFTA, per dešimties metų laikotarpį, šis skaičius nukrito maždaug iki 6,5 milijonų³⁰. Prieš pasirašant NAFTA, Meksikos buvo pareikalauta, kad ši atliktų Konstitucijos pataisas, pagal kurias užsieniečiams būtų leidžiama įsigyti žemės Meksikoje (dėl šios priežasties pradėta pardavinėti žemės ūkio paskirties sklypus; daugeliu atveju, juos įsigydavo kreditoriai) bei panaikintų programas, pagal kurias smulkiesiems ūkininkams buvo suteikiamos mažapalūkanės paskolos ir subsidijos degalams ir trąšoms įsigyti. Prieš pasirašant NAFTA, didžiausią dalį Meksikos pasėlių sudarė javai. Jais buvo apsejama apie 60 proc. dirbamosios žemės³¹. NAFTA padidino Meksikos kvotas (dėl šios priežasties tapo galima importuoti javus tik tuo atveju, jei vietinė produkcija netenkino valstybinių poreikių) ir transformavo jas į tarifus, kuriuos įsipareigojo panaikinti per penkiolikos metų laikotarpį.

Meksikos valdžia, spaudžiama pramonininkų prašymų leisti įsigyti pigesnių javų, ignoravo NAFTA'os kalendorinį planą ir efektyviai liberalizavo sektorių per trejų metų laikotarpį, o ne per penkiolikos. Jungtinių Amerikos Valstijų javų eksportas į Meksiką nuo 1993 m. padidėjo daugiau nei keturis kartus. Be to, javai buvo pardavinėjami mažesnėmis kainomis nei jų užauginimo Jungtinėse Amerikos Valstijose savikaina, dėl šios priežasties Meksikos ūkininkai buvo priversti pardavinėti savo užaugintus javus 70 proc. pigiau nei prieš NAFTA³².

Tačiau daugelis Meksikos ūkininkų nepradėjo auginti kokios nors kitos kultūros, jie ir toliau augino javus tol, kol galiausiai prarado savo žemes dėl skolų. Kadangi Meksikoje javai yra vienas iš pagrindinių maisto produktų, dėl susidariusios situacijos šalis tapo labai priklausoma nuo importuojamos produkcijos. 1996 m. Meksikos vyriausybė pranešė, kad vienas iš penkerių Meksikos vaikų kenčia nuo maisto nepritekliaus, kadangi Jungtinės Amerikos Valstijos importuodavo javų mažiau nei buvo tikėtasi³³. Jei, kaip kad tikimasi, iki 2008 m. bus panaikinti visi tarifai, įskaitant ir tarifus javams bei pupelėms, dar daugiau meksikiečių ūkininkų bus priversti liautis verstis žemės ūkio

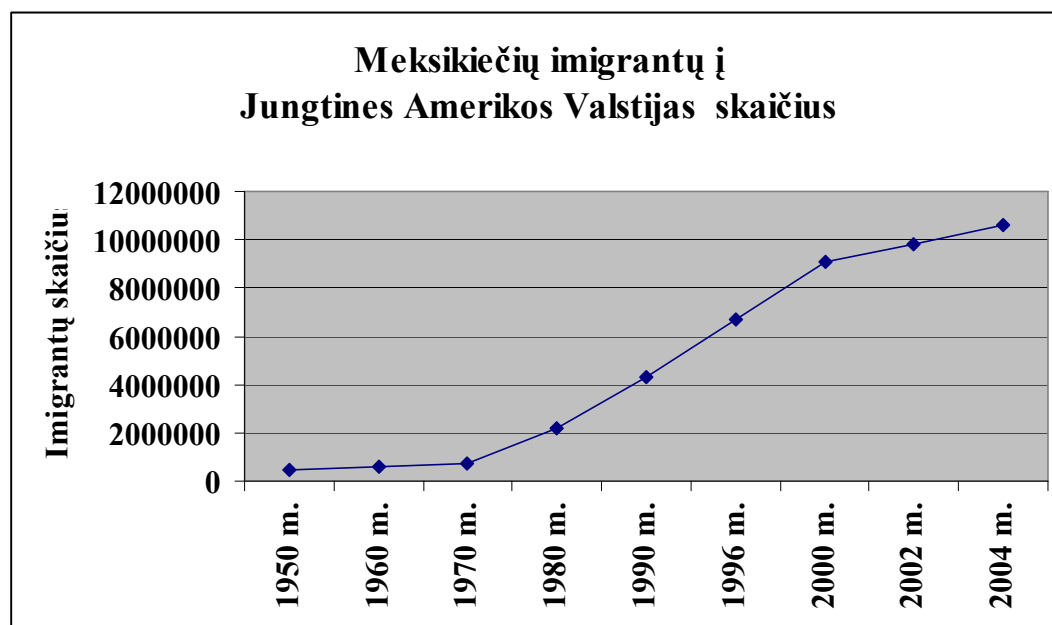
³⁰ Audley J. J. ir kt. NAFTA's Promise and Reality. Lessons From Mexico for the Hemisphere. 2004. // <https://www.carnegieendowment.org/files/nafta1.pdf>, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

³¹ Nadal A. The Environmental and Social Impact of Economic Liberalization on Corn Production in Mexico. Study for Oxfam Great Britain and World Wildlife Fund International. 2000 rugsėjis. // <http://assets.panda.org/downloads/cornstudymexico.pdf>, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

³² Oxfam International Briefing Paper. Dumping Without Borders. 2003 rugpjūtis. // http://www.oxfam.org/en/files/pp030827_corn_dumping.pdf, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

³³ Suppan S., Lehman K. Food Security and Agricultural Trade under NAFTA. 1997-07-11. // <http://www.iatp.org/iatp/publications.cfm?accountID=258&refID=29561>, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

veikla ir ieškoti darbo kitose sferose arba emigruoti. Emigrantų meksikiečių skaičius į Jungtines Amerikos Valstijas nepaliaujamai didėja. 2004 m. į Jungtines Amerikos Valstijas emigravo 1,6 milijono meksikiečių. Spėjama, kad panaikinus visus tarifus, emigruoti teks maždaug vienam šeštadaliui meksikiečių (maždaug 15 milijonų)³⁴. Meksikiečių imigrantų į Jungtines Amerikos Valstijas skaičiaus augimą iliustruoja 1 diagrama.

1 diagrama. Meksikiečių imigrantų į Jungtines Amerikos Valstijas skaičiaus augimas

Šaltinis: Passel J. S. Unauthorized Migrants: Numbers and Characteristics. Background Briefing Prepared for Task Force on Immigration and America's Future. 2005-06-14. // <http://pewhispanic.org/files/reports/46.pdf>, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

Investicijos ir eksportas

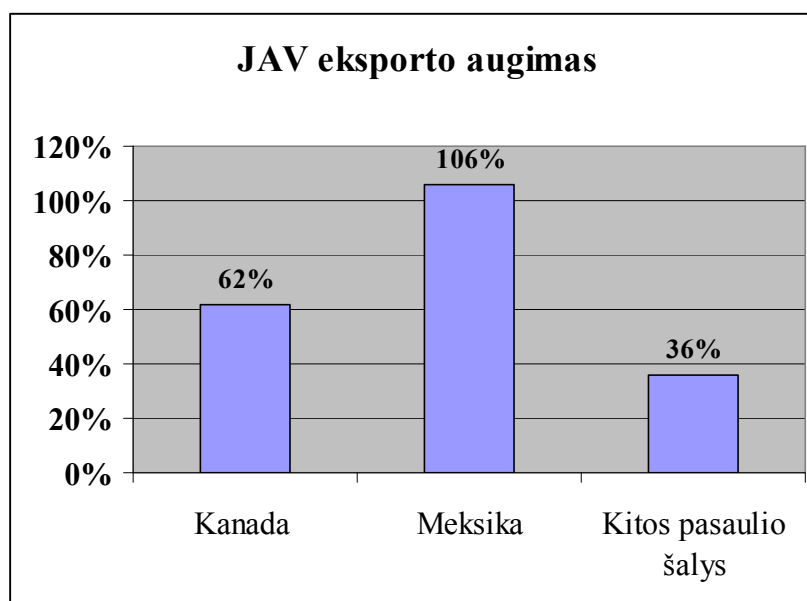
Vykdamas debatus dėl NAFTA'os, Meksikai buvo pažadėta, kad dėl NAFTA'os žymiai padidės prekybos ir investicijų srautai, bus sukurna naujų gerų darbo vietų, padidės atlyginimai ir milijonai žmonių bus ištraukti iš skurdo. Laikotarpyje nuo 1993 m. iki 2003 m. Jungtinių Amerikos Valstijų eksportas į Meksiką padidėjo net 106 proc.³⁵. (žr. 2 diagramą).

Jungtinių Amerikos Valstijų padidėjęs eksportas į Meksiką apėmė daugelį sričių, tokių kaip maistas ir gėrimai, žemės ūkio įranga, paslaugos, tekstilė informacinės technologijos ir kt. (žr. 3 diagramą). Tačiau praėjus dešimčiai metų, padidėjusios investicijos ir eksporto mastas nesuteikė lauktosios naudos. Remiantis Meksikos vyriausybės duomenimis, užsienio tiesioginės investicijos per

³⁴ The ten year track record of the North American Free Trade Agreement. The Mexican Economy, Agriculture and Environment. 2004. // http://www.citizen.org/documents/NAFTA_10_mexico.pdf, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

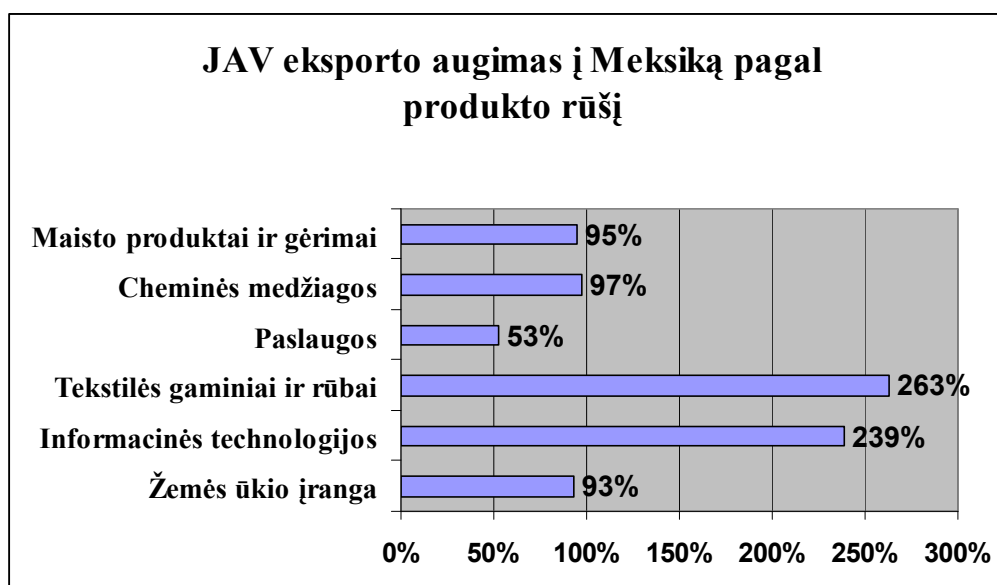
³⁵ Ten pat.

metus vidutiniškai išaugo nuo 3,46 milijardų JAV dolerių (1986 – 1993 m.) iki 24,73 milijardų JAV dolerių (2001 m.)³⁶.

2 diagrama. JAV eksporto augimas 1993 – 2003 m.
Šaltinis: Jungtinių Amerikos Valstijų Prekybos departamentas
(orig. klb. US Department of Commerce)

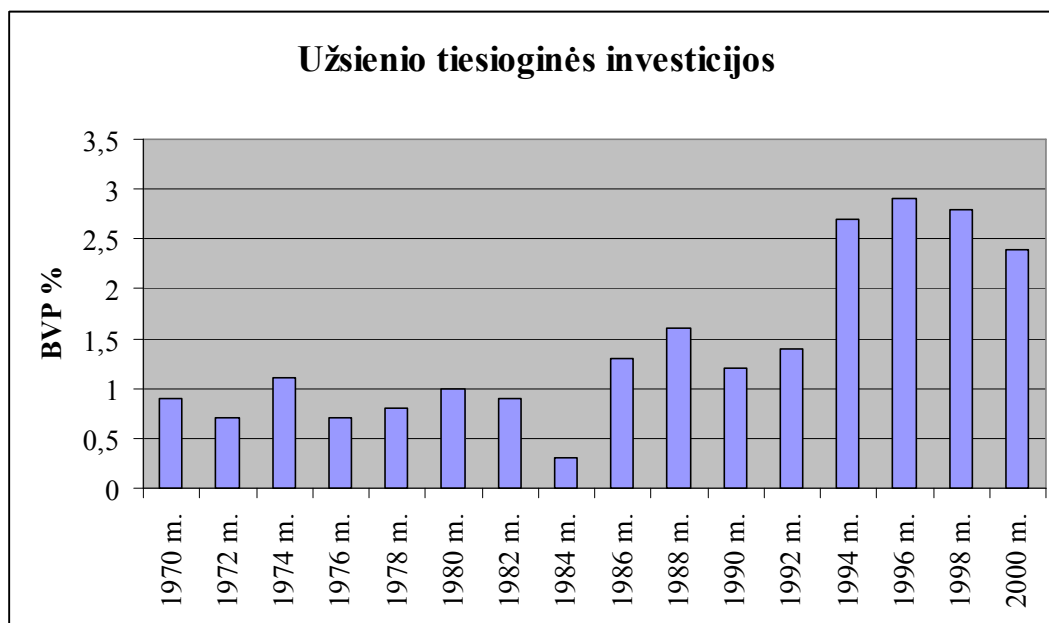
Iš 2 diagramos matyti, kad JAV eksporto augimas į Meksiką 1993 – 2003 m. laikotarpiu buvo beveik du kartus didesnis nei į Kanadą ir beveik tris kartus didesnis nei į kitas pasaulio šalis.

3 diagrama. JAV eksporto augimas į Meksiką pagal produkto rūšį 1993 – 2002 m.
Šaltinis: Jungtinių Amerikos Valstijų Prekybos departamentas
(orig. klb. US Department of Commerce)

³⁶ The ten year track record of the North American Free Trade Agreement. The Mexican Economy, Agriculture and Environment. 2004. // http://www.citizen.org/documents/NAFTA_10_mexico.pdf, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

Meksikoje tiesioginės užsienio investicijos pradėjo augti nuo dvidešimtojo amžiaus devintojo dešimtmečio vidurio, o jos ypač padidėjo pasirašius NAFTA. Meksikos valdžia tikėjosi, kad sumažinus barjerus daugianacionalinių korporacijų užsienio investicijoms, išaugs šalies ekonominė plėtra. 2001 m. tiesioginės užsienio investicijos buvo pačios didžiausios visoje Lotynų Amerikoje³⁷. Tiesioginių užsienio investicijų srauto didėjimas iliustruotas 4 diagramoje.

4 diagrama. Tiesioginių užsienio investicijų srautai į Meksiką

Šaltinis: Pacheco-López P. Foreign Direct Investment, Exports and Imports in Mexico. // <http://www.kent.ac.uk/economics/papers/papers-pdf/2004/0404.pdf>, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

Paprastai kuo didesnės užsienio investicijos, tuo tai yra naudingiau šalies ekonomikai. Tačiau Meksikos atveju, ryšys tarp daugiašalių korporacijų užsienio investicijų į gamybos sektorių ir šalies pramonės yra silpnas³⁸. Tiesioginės užsienio investicijos atskyrė į eksportą orientuotą šalies sektorių ir mažesniųjų šalies įmonių, besiorientuojančių į vietinę paklausą, sektorių, dėl to šalies industrializacijos procesas tapo ribotas, susilpnėjo šalies pramonės sektorius³⁹.

Didžiulės daugiašalės korporacijos sunaikino daugelį smulkaus ir vidutinio verslo įmonių, kadangi šiems nepavyko konkuruoti su milžiniškomis korporacijomis, kurioms pagal NAFTA'os nuostatas buvo suteikiama įvairių teisių bei privilegijų. Daugelio Meksikos šalies įmonių žlugimas sunaikino didžiąją dalį šalies gamybos grandinės, dėl to valstybinė ekonomika tapo ypač priklausoma nuo importuojamų prekių ir paslaugų⁴⁰.

³⁷ The ten year track record of the North American Free Trade Agreement. The Mexican Economy, Agriculture and Environment. 2004. // http://www.citizen.org/documents/NAFTA_10_mexico.pdf, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

³⁸ Ten pat.

³⁹ Ten pat.

⁴⁰ Ten pat.

Tačiau nepaisant padidėjusių investicijų ir eksporto apimties, Meksikos pajamos, tenkančios vienam žmogui, pasirašius NAFTA išaugo tik 9 proc., o tai sudaro mažiau nei penktadalį augimo lygio, buvusio septintajame ar aštuntajame dešimtmečiuose⁴¹. Be to, daugumai Meksikiečių darbininkų NAFTA naudos neatnešė, kadangi minimalus atlyginimas, kurį gauna apytiksliai 25 proc. šalies darbuotojų, sumažėjo 20 proc. – darbininkai uždirba apie 4 JAV dolerius per dieną (minimalus atlyginimas sumažėjo nuo 5 iki 4 JAV dolerių). Pusė Meksikos darbininkų uždirba mažiau nei 8 JAV dolerius per dieną⁴². NAFTA'os šalutinė Sutartis dėl bendradarbiavimo darbo klausimais taip pat pasirodė beesą neefektyvi. Daugelio Meksikos darbuotojų atlyginimai tapo mažesni nei prieš NAFTA'os pasirašymą⁴³. Meksikos vyriausybės duomenimis, daugiau nei pusė Meksikos gyventojų uždirba mažiau negu reikia, kad galėtų patenkinti pagrindinius mitybos, rūbų, sveikatos priežiūros, viešojo transporto ir išsilavinimo poreikius⁴⁴. Padidėję eksporto mastai ir investicijos neatnešė lauktosios naudos iš dalies dėl specifinių NAFTA'os nuostatų, ribojančių užsienio investicijų reguliavimą. Todėl Meksika tapo šalimi, į kurią galima lengvai ir įvežti, ir išvežti produkciją.

Pagrindiniai rodikliai, leidžiantys įvertinti realią prekybinių sutarčių naudą žmonių gerbūviui yra sukurtų darbo vietų skaičius, atliekamo darbo kokybė, atlyginimų dydis ir prekybos liberalizavimo įtaka produktyvumui. Jei produktyvumas didėja, darbuotojams galima mokėti didesnę atlyginimą. Jei didėjant produktyvumui yra didinami darbuotojų atlyginimai, tuomet didėja vartojimo paklausa. Kuo didesnė vartojimo paklausa, tuo daugiau reikia pagaminti prekių ir paslaugų – taip susidaro nenutrūkstantis produktyvumo ir vartojimo paklausos augimo ratas. Nors, pasirašius NAFTA, buvo sukurta 800 000 darbo vietų pramonės sektoriuje, tačiau didžiąją dalį šių darbo vietų užėmė ne meksikiečiai, o pigesnė darbo jėga iš tokių šalių kaip Kinija, Malaizija ir Gvatemala⁴⁵.

Eksporto augimas pasirašius NAFTA daugiausia buvo sukoncentruotas *maquiladora* gamybos sektoriuje. Daugiausia naudos Meksikoje susilaukė *maquiladora* sektorius. Šis sektorius per šešerius metus nuo NAFTA pasirašymo išaugo net 73 proc.: 1993 m. *maquiladora* gamyklų buvo tik 2143, o 1999 m. – net 3703. *Maquiladora* sektoriaus augimą lėmė tai, kad Meksika galėjo importuoti pigesnes žaliavas iš Jungtinių Amerikos Valstijų ir pagamintus gaminius be tarifų eksportuoti atgal į Jungtines Amerikos Valstijas. Be to, Meksikoje atlyginimai yra mažesni nei Jungtinėse Amerikos Valstijose, todėl įmonės gali įdarbinti daugiau meksikiečių darbuotojų, o to rezultatas – didesni pagamintos

⁴¹ The ten year track record of the North American Free Trade Agreement. The Mexican Economy, Agriculture and Environment. 2004. // http://www.citizen.org/documents/NAFTA_10_mexico.pdf, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

⁴² Jordan M. Workers Falling Behind in Mexico. The Washington Post. 2003-07-15. // <http://www.washingtonpost.com/ac2/wp-dyn?pagename=article&contentId=A56121-2003Jul14¬Found=true>, prisijungimo laikas: 2006-11-14

⁴³ Salas C. Highlights of Current Labor Market Conditions in Mexico. 2003-04-30. // <http://www.citizen.org/documents/LatinosReportFINAL.pdf>, prisijungimo laikas: 2006-11-14

⁴⁴ Gallagher K. Wise T. A. NAFTA: A Cautionary Tale. Testimony on the Free Trade Area of the Americas to the Office of the United States Trade Representative. 2002-09-20. // http://www.citizen.org/documents/EPI_NAFTA_JOB_LOSS.pdf, prisijungimo laikas: 2006-11-14

⁴⁵ The ten year track record of the North American Free Trade Agreement. The Mexican Economy, Agriculture and Environment. 2004. // http://www.citizen.org/documents/NAFTA_10_mexico.pdf, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

produkcijos mastai. Taigi Meksikoje sukuriama daugiau darbo vietų, o Jungtinių Amerikos Valstijų gyventojams suteikiama didesnė produktų pasiūla mažesnėmis kainomis⁴⁶.

Šioms *maquiladora* gamykloms suteikiama moderniausia įranga ir šiose moderniose naujosiose gamyklose naudojamos importuotos mašinos, tačiau *maquiladora* gamyklos vidutiniškai uždirba mažiau nei 3 proc. už parduotas pagamintas prekes ir pakuotes⁴⁷.

Viena pagrindinių priežasčių, kodėl dešimtajame dešimtmetyje, nors augant *maquiladora* sektoriui, nebuvo sukurta ilgalaikių darbo vietų arba kodėl šis sektorius nesuklestėjo yra ta, kad šis sektorius buvo beveik visiškai izoliuotas nuo šalies vidaus pramonės. Smulkios ir vidutinės Meksikos įmonės, kurioms pavyko išlikti po NAFTA'os pasirašymo, susidūrė su dideliais sunkumais. Laikotarpyje nuo 1992 m. iki 1998 m. meksikiečių darbuotojų dalis mažose ir vidutinio dydžio Meksikos įmonėse sumažėjo nuo 51 proc. iki 42,8 proc.⁴⁸. Šalies vidaus verslui plėtoti kliudė ir kredito gavimo problema. Kadangi didžiąją Meksikos bankų sistemos dalį nupirko užsienio bendrovės (daugiausia Jungtinių Amerikos Valstijų bendrovės), todėl paskolų suteikimas Meksikos verslininkams nusmuko nuo 10 proc. BVP 1994 m. iki 0,3 proc. BVP 2000 m.⁴⁹. Meksikos paslaugų sektoriuje įsitvirtino milžiniškos JAV įmonės, tokios kaip „Costco” arba „Wal-mart“, su kuriomis Meksikos paslaugų įmonėms yra be galo sunku konkuruoti.

Praėjus dešimčiai metų po NAFTA'os pasirašymo, tie asmenys, kurie iki tol buvo dideli NAFTA'os šalininkai, tapo pikčiausiais NAFTA'os kritikais, suorganizavusiais protesto grupę, vadinamą *El Barzón*. Šiems asmenims prieš keletą metų priklausė įvairios smulkios ir vidutinės įmonės, teikiančios kalbų mokymo, sąskaitybos ir kitokias paslaugas arba gaminančios saldainius, batus, žaislus ar kitas prekes, tačiau pasirašius NAFTA, šios įmonės žlugo, o jų savininkai, priklausę vidutiniajai klasei, atsidūrė ant skurdo ribos⁵⁰.

NAFTA'os įtaka aplinkos apsaugai

Jungtinių Amerikos Valstijų ir Meksikos vyriausybės tvirtino, kad pasirašius NAFTA, padidėję prekybos ir investicijų mastai atneš pelno, padėsiančio išvalyti aplinką. Be to, jų manymu, pagal NAFTA'os nuostatas, bus galima pašalinti industrinės plėtros koncentraciją ties Jungtinių Amerikos Valstijų ir Meksikos siena bei bus galima panaikinti jau padarytą žalą aplinkai pasienio teritorijoje.

⁴⁶ Fugate J. A Recipe for Success. 13 years into NAFTA, the US and Mexico continue to exploit the gains of free trade. 2005. // <http://www.yaleeconomicreview.com/issues/spring2005/nafta.php>, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

⁴⁷ Audley J. J. ir kt. NAFTA's Promise and Reality. Lessons From Mexico for the Hemisphere. 2004. // <https://www.carnegieendowment.org/files/nafta1.pdf>, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

⁴⁸ The ten year track record of the North American Free Trade Agreement. The Mexican Economy, Agriculture and Environment. 2004. // http://www.citizen.org/documents/NAFTA_10_mexico.pdf, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

⁴⁹ Faux J. How NAFTA Failed Mexico: Immigration is not a Development Policy. 2003-07-03 // <http://www.prospect.org/print-friendly/print/V14/7/faux-j.html>, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

⁵⁰ The ten year track record of the North American Free Trade Agreement. The Mexican Economy, Agriculture and Environment. 2004. // http://www.citizen.org/documents/NAFTA_10_mexico.pdf, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

Tačiau praėjus dešimčiai metų, išryškėjo faktas, kad su NAFTA susijusi verslo veikla padidino vandens ir oro taršą, be to, vykdant šią veiklą, sąvartynuose buvo patalpintos tonos kenksmingų atliekų. Pramonės objektai ne pasiskirstė po visą šalį, kaip buvo tikėtasi, o ir toliau koncentravosi pasienio teritorijoje, sukeldami dar didesnę aplinkos taršą tose teritorijose, kurios jau buvo stipriai užterštos. Pasirašius NAFTA, *maquiladora* gamyklų pasienio teritorijoje daugiau nei padvigubėjo: 1990 m. Meksikoje veikė 1700 *maquiladora* gamyklų, o 2001 m. – 2700. Remiantis Meksikos vyriausybės duomenimis, vien tik 1999 m. su NAFTA susijusi aplinkai padarytos žalos vertė – 47 milijardai JAV dolerių⁵¹.

Pagal Meksikos įstatymus, kenksmingos Jungtinių Amerikos Valstijų atliekos, susidariusios *maquiladora* gamyklose, turi būti išgabentos atgal į Jungtines Amerikos Valstijas apdorojimui⁵². 1997 m. Meksikos Nacionalinis ekologijos institutas suskaičiavo, kad tinkamai apdorota buvo tik 12 proc. iš 8 milijonų tonų kenksmingų atliekų, susidariusių *maquiladora* gamyklose ir tik 30 proc. šių atliekų buvo išgabenta į *maquiladora* gamyklų savininkų šalį (paprastai į Jungtines Amerikos Valstijas). Vienintelė priemonė kontroliuoti kenksmingų atliekų srautus buvo Jungtinių Amerikos Valstijų vyriausybės duomenų bazė „Haztracks“, tačiau atėjus į valdžią Džordžo V. Bušo administracijai, 2003 m. duomenų bazė buvo uždaryta⁵³.

Gyventojų skaičius Meksikoje nuo 1980 m. iki 2000 m. padidėjo 40 proc., o žmonių gyvenančių pasienyje skaičius daugiau nei padvigubėjo⁵⁴. Perpildyti Meksikos pasienio miestai kovojo su didžiule nuotekų valymo sistemų ir atliekų sąvartynų stygiaus problema. Jei nėra tinkamos atliekų valymo sistemos, vandens šaltiniai teršiami šiukšlėmis ir buitinėmis atliekomis. Nuotekų valymo sistemų ir atliekų sąvartynų stygiaus problema yra rimta ne tik pačiai aplinkai, bet ir žmonėms. Meksikos žmonių, gyvenančių pasienyje, sergamumas infekcinėmis nešvaraus vandens sukeltomis ligomis, tokiomis kaip hepatitas A, tapo dvigubai didesnis nei visoje Meksikoje⁵⁵. Tarša toksinėmis atliekomis ir pramoniniais chemikalais pasienio teritorijoje padidino sergamumą vėžiu, vilklige ir naujagimių apsigimimų lygi⁵⁶.

Nors 1993 m. NAFTA'os šalininkai žadėjo, kad bus kuriami nauji projektai dėl vandens valymo ir kad bus statomi nuotekų valymo įrenginiai, tačiau už tai atsakingų institucijų taisyklės buvo pernelyg sudėtingos. Šiaurės Amerikos plėtros banko duomenimis, galima skolinimo suma buvo lygi

⁵¹ Gallagher K. Economic Progress, Environmental Setback: Are the Benefits of Free Trade Worth the Cost? 2002-05-01. // <http://www.citizen.org/documents/LatinosReportFINAL.pdf>, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

⁵² Siciliano S. U.S. Mexico Border: Budget Constraints end EPA Program. 2003-09-22. // <http://listserv.arizona.edu/cgi-bin/wa?A2=ind0310&L=beccnet&T=0&P=875>, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

⁵³ The ten year track record of the North American Free Trade Agreement. The Mexican Economy, Agriculture and Environment. 2004. // http://www.citizen.org/documents/NAFTA_10_mexico.pdf, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

⁵⁴ Zarsky L., Gallagher K. Searching for the Holy Grail? Making FDI Work for Sustainable Development. 2003 kovas. // http://ase.tufts.edu/gdae/publications/articles_reports/KG-LZ_FDI_report.pdf, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

⁵⁵ The ten year track record of the North American Free Trade Agreement. The Mexican Economy, Agriculture and Environment. 2004. // http://www.citizen.org/documents/NAFTA_10_mexico.pdf, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

⁵⁶ Ten pat.

maždaug 3 milijardams JAV dolerių, tačiau iki 2001 m. iš tiesų buvo išdalinta tik 15 milijonų JAV dolerių, iš dalies dėl to, kad skurstančios bendruomenės negalėjo skirti tinkamo finansavimo ir padidinti mokesčius naudotojams⁵⁷. Be to, sunkvežimių, gabenančių prekes iš Meksikos surinkimo fabriekų į šiaurę, eismas padidėjo net 218 proc., o dėl to paastrėjo smogo problema Tijuana-San Diego ir Ciudad Juarez-El Paso teritorijose⁵⁸.

Debatų dėl NAFTA'os metu, pagrindinis Meksikos siekis buvo padidinti meksikiečių gyvenimo lygį tiek, kad jis kiek įmanoma būtų panašesnis į šiaurės kaimynų gyvenimo lygį. Tačiau praėjus dešimtmečiui po NAFTA'os sudarymo, išryškėjo tiek neigiami, tiek teigiami rezultatai. Neigiama NAFTA'os pusė: krizinė padėtis kaimuose, stulbinantis skurdo lygis, padidėjusi ekonominė nelygybė, su NAFTA susijusi žala aplinkai, daugiau nei 1,5 milijonų Meksikos ūkininkų patyrė nuostolių dėl importuojamų pigių javų iš Jungtinių Amerikos Valstijų, dėl kurių Meksikos ūkininkai buvo priversti sumažinti savos produkcijos kainas 70 procentų, kaimo gyventojai buvo priversti išsikelti gyventi į perpildytus Meksikos miestus arba į Jungtines Amerikos Valstijas dėl darbo vietų stygiaus (pasirašius NAFTA, į Jungtines Amerikos Valstijas emigravo dvigubai daugiau žmonių nei prieš NAFTA⁵⁹) ir kt.. Teigiamos NAFTA'os pusės: padidėjusi Meksikos eksporto apimtis į Jungtines Amerikos Valstijas, padidėjusios užsienio kapitalo įplaukos ir kt..

3.2. Kanada

Jungtinės Amerikos Valstijos ir Kanada 1989 m. sausio 1 d. pasirašė Kanados ir Jungtinių Amerikos Valstijų Laisvosios prekybos sutartį (*orig. klb. Canada-US Free Trade Agreement*), kuri 1994 m. sausio 1 d., prisijungus Meksikai, tapo Šiaurės Amerikos laisvosios prekybos sutartimi.

Kanada, pasirašydama NAFTA, tikėjosi padidėjusios ekonominės plėtros, didesnių įplaukų ir didesnio darbo lygio visuose ekonominiuose sektoriuose, regionuose ir socialinėse grupėse. Be to, Kanada tikėjosi, kad bus panaikintas produktyvumo deficitas su Jungtinėmis Amerikos Valstijomis ir kad Kanados ekonominė politika taps įvairpusiškesnė, efektyvesnė ir labiau grindžiama žiniomis, siekiant išlaikyti ir sustiprinti Kanados socialinį modelį⁶⁰.

Šiame skyriuje apžvelgiama teigiama ir neigiama NAFTA'os įtaka Kanadai.

⁵⁷ Lindquist D. Funds Languish While Border Water, Air Quality Needs Remain Unmet. 2001-12-16. // <http://irps.ucsd.edu/about/innews2001/sdut-121601.php>, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

⁵⁸ The ten year track record of the North American Free Trade Agreement. The Mexican Economy, Agriculture and Environment. 2004. // http://www.citizen.org/documents/NAFTA_10_mexico.pdf, prisijungimo laikas: 2006-11-14.
⁵⁹ Bureau of Citizenship and Immigration Services, Office of Policy and Planning, Estimates of the Unauthorized Immigrant Population Residing in the U.S.: 1990 to 2000. 2003. // <http://www.ncsl.org/programs/immig/immigstatistics.htm>, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

⁶⁰ Economic Policy Institute. WORKERS SUFFER CONTINENT-WIDE UNDER NAFTA. Three-Country Study Details. Effects on Economies, Labor Markets. // http://www.epi.org/newsroom/releases/2006/09/060925_nafta_release.pdf, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

Prekyba ir Investicijos

Kanada yra šalis, ypač priklausanti nuo prekybos, kad galėtų išlaikyti dabartinį šalies gyventojų pragyvenimo lygį. 2004 m. Kanados eksporto ir importo mastai sudarė 928,5 milijardus JAV dolerių: per dieną vidutiniai prekybos mastai sudaro 2,5 milijardus JAV dolerių per dieną. 2004 m. Kanados BVD apytiksliai buvo lygus 1,29 trilijonams JAV dolerių⁶¹.

Kanada dėl geografinių ir istorinių aplinkybių ypač artimai ekonomiškai bendradarbiauja su Jungtinėmis Amerikos Valstijomis. 2004 m. Kanados eksportas į Jungtines Amerikos Valstijas sudarė 78,8 proc. Nepaisant to, kad Kanada yra žymiai mažesnė šalis už Jungtines Amerikos Valstijas, Kanada ir Jungtinės Amerikos Valstijos yra viena kitos stambiausios prekybos partnerės⁶². Tačiau Jungtinių Amerikos Valstijų eksporto iš Kanados mastai po NAFTA'os pasirašymo sumažėjo. Kanados Pramonės departamento atlikto tyrimo duomenimis, Kanados importo mastai viršijo eksporto mastus, dėl šios priežasties 1997 m. dėl importo buvo panaikinta daugiau darbo vietų nei sukurta dėl eksporto⁶³.

John Romalio atlikti tyrimai parodė, kad Kanados ir Jungtinių Amerikos Valstijų Laisvosios prekybos sutartis padidino dvišalę prekybą 5,35 proc., o NAFTA – prekybą tarp Kanados ir Meksikos padidino 24 proc.⁶⁴. Nors NAFTA labai prisidėjo prie Kanados prekybos sektoriaus sėkmės, tačiau Kanados su Jungtinėmis Amerikos Valstijomis prekybos prekėmis perteklius išaugo nuo 48,6 milijardų JAV dolerių 1996 m. iki 124,6 milijardų JAV dolerių 2005 m.⁶⁵.

Analizuojant dešimties metų laikotarpio ekonominius rodiklius išryškėja, kad Kanadai NAFTA atnešė daug ekonominės naudos. Kanados ir Meksikos ekonominiai ryšiai nėra tokie glaudūs, kaip Kanados ir Jungtinių Amerikos Valstijų ar kaip Jungtinių Amerikos Valstijų ir Meksikos. 2001 m. prekyba tarp Kanados ir Meksikos sudarė tik 1,6 proc. visos prekybos tarp NAFTA'os šalių. Nepaisant to, kad prekybos mastai tarp šių dviejų šalių nėra dideli, tačiau pasirašius NAFTA, jie išaugo labai žymiai. Nuo 1990 m. iki 2001 m. prekyba tarp Kanados ir Meksikos išaugo net 517 proc., o prekyba

⁶¹ Patry B. Advancing Canada's Relations with the United States and Mexico. Report of the Standing Committee on Foreign Affairs and International Trade. 2002 m. gruodis. //

<http://cmte.parl.gc.ca/Content/HOC/committee/372/fait/reports/rp1032319/faitrp03/faitrp03-e.pdf>, laikas: 2006-11-14.

⁶² Patry B. Advancing Canada's Relations with the United States and Mexico. Report of the Standing Committee on Foreign Affairs and International Trade. 2002 m. gruodis. //

<http://cmte.parl.gc.ca/Content/HOC/committee/372/fait/reports/rp1032319/faitrp03/faitrp03-e.pdf>, laikas: 2006-11-14.

⁶³ Campbell B. NAFTA's BROKEN PROMISES. 2006 m. liepa. //

<http://www.policyalternatives.ca/MonitorIssues/2006/07/MonitorIssue1415/index.cfm?pa=DDC3F905>, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

⁶⁴ Romalis, J. NAFTA's and CUSFTA's Impact on International Trade. NBER Working Paper Nr. 11059. 2006 m. liepa //

<http://gsbwww.uchicago.edu/fac/john.romalis/research/naftapaper.pdf>, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

⁶⁵ Campbell B. NAFTA's BROKEN PROMISES. 2006 m. liepa. //

<http://www.policyalternatives.ca/MonitorIssues/2006/07/MonitorIssue1415/index.cfm?pa=DDC3F905>, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

Kanadoje meksikietiškomis prekėmis padidėjo septyniais kartais⁶⁶. Per 1993–2000 m. laikotarpį prekybos mastai tarp Kanados ir Jungtinių Amerikos Valstijų padvigubėjo, o tarp Meksikos ir Kanados patrigubėjo⁶⁷.

Nuo 1994 m. iki 2005 m. Kanados prekyba su NAFTA šalimis narėmis padidėjo 122 proc. Laikotarpyje nuo 1994 m. iki 2005 m. Kanados eksportas į Jungtines Amerikos Valstijas kiekvienais metais vidutiniškai didėja 6,5 proc. Dvišaliai Kanados ir Meksikos prekybos mastai 2005 m. sudarė 17,8 milijardus JAV dolerių, o tai yra 292 proc. daugiau nei iki NAFTA'os pasirašymo (1993 m.). Kanados prekių eksportas į NAFTA šalis sudaro 84,7 proc. visų Kanados eksportuojamų prekių. Be to, eksportas paslaugomis taip pat išaugo pasirašius NAFTA. Kanados prekyba paslaugomis bendrai su Jungtinėmis Amerikos Valstijomis ir Meksika laikotarpyje nuo 1994 m. iki 2003 m. kasmet vidutiniškai augo 6 proc. Kanados prekybos paslaugomis mastai su Jungtinėmis Amerikos Valstijomis išaugo nuo 42,3 milijardų JAV dolerių 1993 m. iki 76,4 milijardų JAV dolerių 2005 m. Kanados prekyba paslaugomis su Meksika nuo NAFTA pasirašymo iki 2003 m. kasmet vidutiniškai augo net 10,6 proc. Kanados paslaugų eksportas į NAFTA šalis sudaro apie 59 proc. visų Kanados eksportuojamų paslaugų.⁶⁸

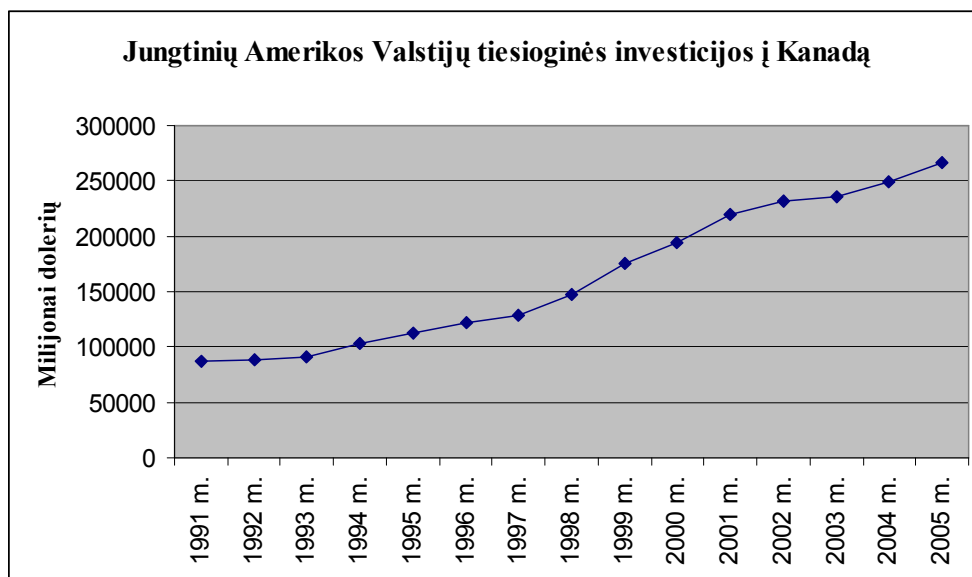
NAFTA taip pat atnešė naudos ir investicijų atžvilgiu. Nuo 1994 m. vidutinės metinės tiesioginės užsienio investicijos į Kanadą sudarė 264,2 milijardus JAV dolerių, o 2004 m. tiesioginės užsienio investicijos į Kanadą iš viso sudarė 365,7 milijardus JAV dolerių, iš kurių daugiau 65 proc. NAFTA'os šalių tiesioginės užsienio investicijos (žr. 5 ir 6 diagramas)⁶⁹.

⁶⁶ Patry B. Advancing Canada's Relations with the United States and Mexico. Report of the Standing Committee on Foreign Affairs and International Trade. 2002 m. gruodis. // <http://cmte.parl.gc.ca/Content/HOC/committee/372/fait/reports/rp1032319/faitrp03/faitrp03-e.pdf>, laikas: 2006-11-14.

⁶⁷ Hufbauer, G. C., Vega-Cánovas, G. Whither NAFTA: A common frontier. The rebordering of North America: Integration and exclusion in a new security context. 2003. // <http://iie.com/publications/papers/hufbauer1202.pdf>, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

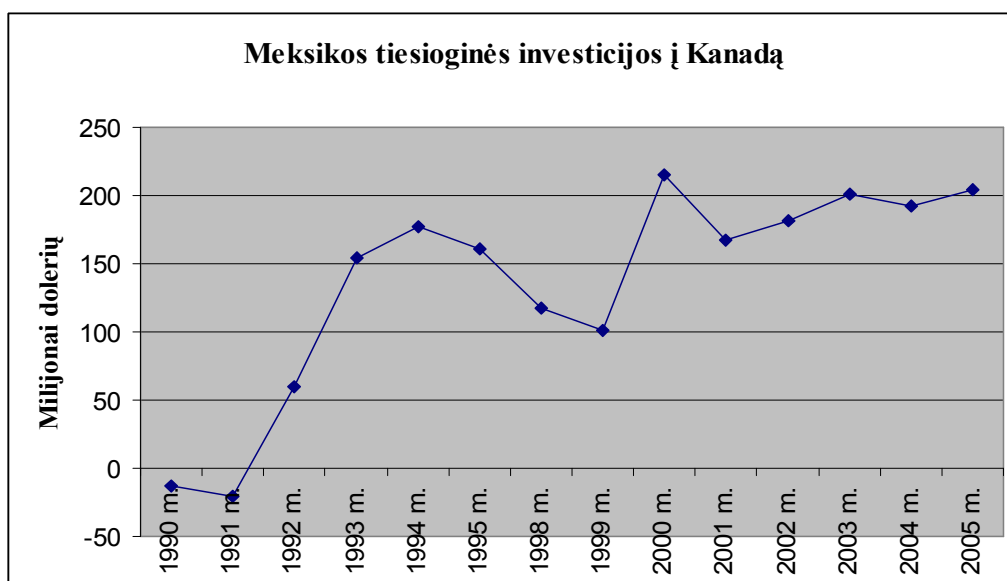
⁶⁸ Foreign Affairs and International Trade Canada. Canada's International Market Access Priorities. 2006. // http://www.international.gc.ca/tna-nac/2006/5_06-en.asp, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

⁶⁹ Foreign Affairs and International Trade Canada. Canada's International Market Access Priorities. 2006. // http://www.international.gc.ca/tna-nac/2006/5_06-en.asp, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

5 diagrama. Jungtinių Amerikos Valstijų tiesioginės investicijos į Kanadą

Šaltinis: Kanados Užsienio reikalų ir tarptautinės prekybos departamentas
(orig. klb. Foreign Affairs and International Trade Canada)

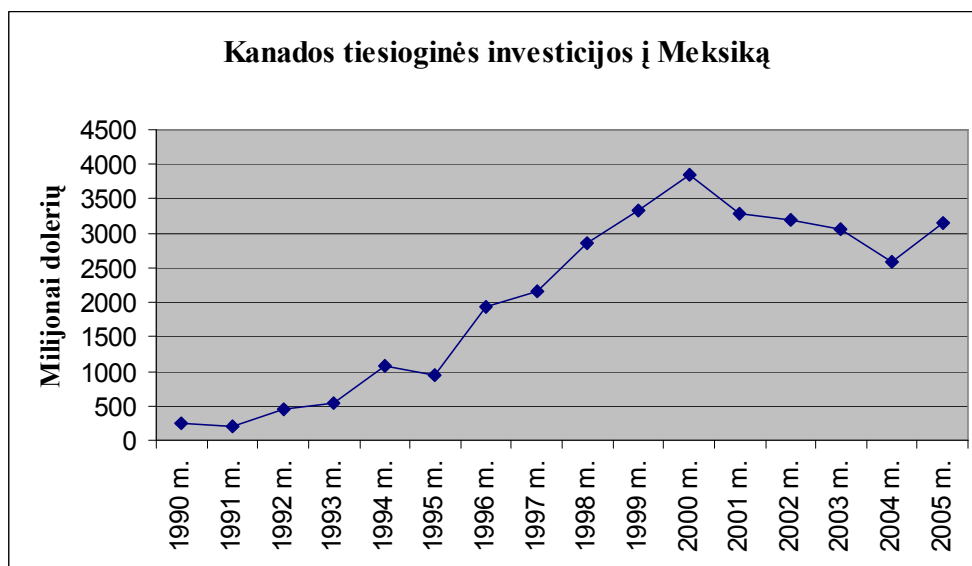

6 diagrama. Meksikos tiesioginės investicijos į Kanadą

Šaltinis: Kanados Užsienio reikalų ir tarptautinės prekybos departamentas
(orig. klb. Foreign Affairs and International Trade Canada)

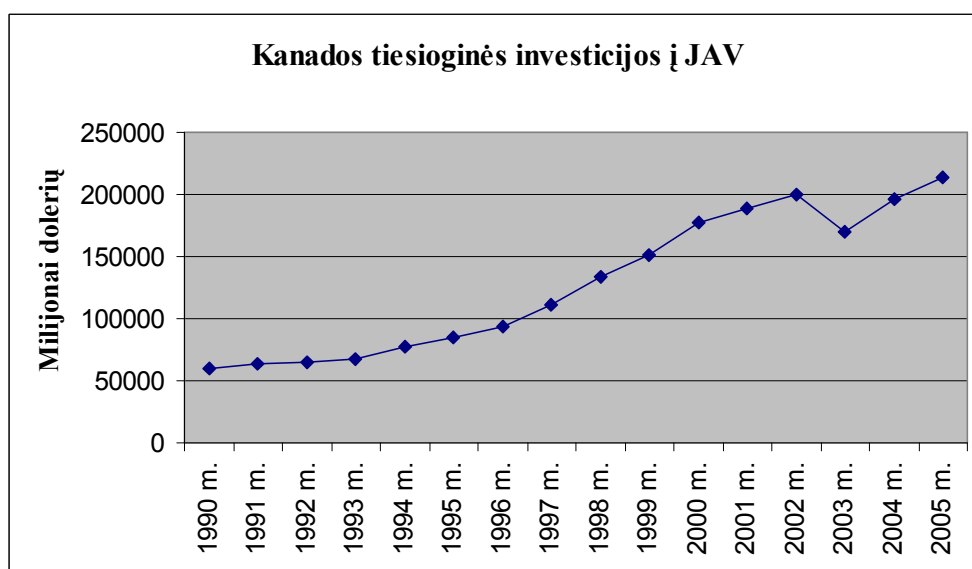
Pasirašius NAFTA, Kanados tiesioginės užsienio investicijos į NAFTA'os šalis taip pat padidėjo: 2004 m. Kanados tiesioginės investicijos į Jungtines Amerikos Valstijas išaugo iki 193,9 milijardų JAV dolerių, o į Meksiką – iki 2,76 milijardų JAV dolerių (žr. 7 ir 8 diagramas)⁷⁰.

⁷⁰ Foreign Affairs and International Trade Canada. Canada's International Market Access Priorities. 2006. // http://www.international.gc.ca/tna-nac/2006/5_06-en.asp, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

7 diagrama. Kanados tiesioginės investicijos į Meksiką

Šaltinis: Kanados Užsienio reikalų ir tarptautinės prekybos departamentas
(orig. klb. Foreign Affairs and International Trade Canada)

8 diagrama. Kanados tiesioginės investicijos į Jungtines Amerikos Valstijas

Šaltinis: Kanados Užsienio reikalų ir tarptautinės prekybos departamentas
(orig. klb. Foreign Affairs and International Trade Canada)

Per dešimties metų laikotarpį (nuo 1990 iki 2000 m.) Kanados tiesioginės investicijos į Jungtines Amerikos Valstijas išaugo 157 proc., o Jungtinių Amerikos Valstijų į Kanada – 121 proc.⁷¹. Tačiau prieš pasirašant NAFTA tikėtasi, kad Kanada trauks tiesiogines užsienio investicijas kaip magnetas, bet lūkesčiai nepasitvirtino. Per 1993-2004 m. laikotarpį, užsienio investicijų dalis į Kanadą nukrito

⁷¹ Foreign Affairs and International Trade Canada. Canada's International Market Access Priorities. 2006. // http://www.international.gc.ca/tna-nac/2006/5_06-en.asp, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

nuo 17 proc. iki 13 proc. visų tiesioginių užsienio investicijų į Šiaurės Ameriką. Minėtojo laikotarpio metu Kanados tiesioginės investicijos į užsienio šalis, įskaitant Jungtines Amerikos Valstijas ir Meksiką, buvo vienu trečdaliu didesnės nei tiesioginės užsienio investicijos į Kanadą⁷².

Darbas

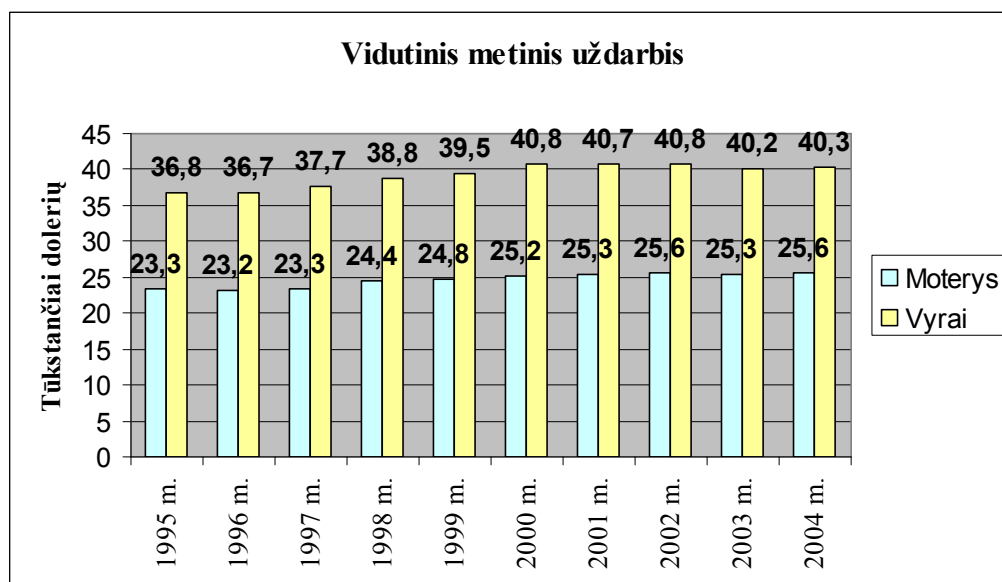
Kanadoje dvidešimtojo amžiaus dešimtajame dešimtmetyje dėl padidėjusių prekybos mastų taip pat buvo sukurta daugiau darbo vietų. Kanadoje diduma darbo vietų priklauso nuo eksporto. Kanados statistikos departamento (*Statistics Canada*) duomenimis, 1995 m. maždaug viena iš penkerių darbo vietų Kanadoje buvo tiesiogiai ar netiesiogiai susijusi su eksportu. Pasirašius NAFTA, buvo sukurta ypač daug darbo vietų gamybos sektoriuje: nuo NAFTA'os pasirašymo pradžios iki 2002 m. buvo sukurta daugiau nei 2 300 000 darbo vietų. Kanada yra viena iš nedaugelio industrializuotų šalių, kurioje dėl prekybos mastų didėjimo išaugo darbo vietų skaičius gamybos sektoriuje. Nepaisant padidėjusių darbo vietų skaičiaus, laisvoji prekyba nepadėjo išspręsti bedarbystės problemos. Kanadoje vidutinis bedarbystės lygis per 15 metų laikotarpį nuo NAFTA'os pasirašymo išliko beveik toks pat, kaip ir per 15 metų laikotarpį prieš pasirašant NAFTA. 2005 m. Kanados bedarbystės lygis siekė 6,8 proc., taigi jis mažai skiriasi nuo 1989 m. bedarbystės lygio, kuris tuo metu buvo 7,6 proc.. Be to, pasirašius NAFTA, prekybos sektoriaus darbuotojai, kurie buvo atleisti iš darbo dėl etatų mažinimo, buvo priversti ieškotis darbo paslaugų sektoriuje, kuriame dirbo žemesnės kvalifikacijos darbuotojai už mažesnę atlyginimą. Nors prieš pasirašant NAFTA tikėtasi, kad pagerės žmonių gyvenimo lygis, tačiau gautieji rezultatai yra ne tokie, kokių buvo tikėtasi⁷³.

Dvidešimtojo amžiaus septintajame ir aštuntajame dešimtmečiuose metinės viename asmeniui tenkančios pajamos augo apie 3,9 proc., devintajame dešimtmetyje metinių viename asmeniui tenkančių pajamų augimo lygis nukrito iki 1,55 proc., o 1989-2005 m. laikotarpiu metinių viename asmeniui tenkančių pajamų augimo dar labiau sumažėjo – jis nukrito iki 0,63 proc.⁷⁴. Vidutinio metinio atlyginimo augimo lygį iliustruoja 9 diagrama.

⁷² Campbell B. NAFTA's BROKEN PROMISES. 2006 m. liepa. // <http://www.policyalternatives.ca/MonitorIssues/2006/07/MonitorIssue1415/index.cfm?pa=DDC3F905>, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

⁷³ Ten pat.

⁷⁴ Ten pat.

9 diagrama. Vidutinio metinio atlyginimo augimas

Šaltinis: Kanados Statistikos Departamentas (orig. klb. Statistics Canada)

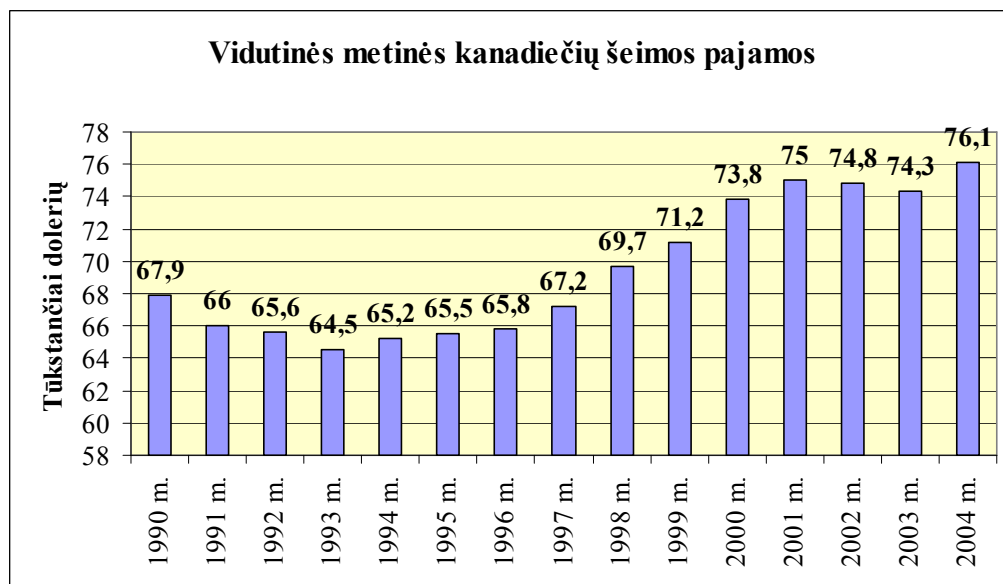
Daugiau nei 90 proc. Kanados tekstilės įmonių yra privačios, o daugiataučių Kanados tekstilės įmonių yra nedaug. Dėl istorinių priežasčių daugelis tekstilės fabrikų, gaminančių pluoštus, verpalus, medžiagą pramoninius tekstilės produktus ir kt., yra įsteigtos mažuose miesteliuose, daugiausia Kvebeke ir Ontarijuje, todėl kaimuose šie fabrikai yra vienas iš svarbiausių darbo šaltinių. Rūbų siuvyklos daugiausia yra įsteigtos didžiuosiuose Kanados miestuose, daugiausia Monrealyje, Toronte, Vankuveryje ir Vinipege. Dvidešimtojo amžiaus dešimtojo dešimtmečio pradžioje padidėjus tarptautinei konkurencijai tiek tekstilės, tiek rūbų pramonėje sumažėjo darbo vietų skaičius. 1990 m. rūbų pramonės sektoriuje dirbo 103998 darbuotojų, o 1992 m. darbuotojų skaičius sumažėjo iki 83787. Tačiau pasirašius NAFTA, išaugo Kanados eksporto mastai, todėl darbo vietų skaičius pradėjo didėti ir 2002 m. siekė 94622 darbo vietas. Be to, Kanados rūbų pramonės įmonės, priešingai nei daugelis kitų išsivysčiusių valstybių įmonių, nieško žemos kvalifikacijos ir pigios darbo jėgos kitose valstybėse – net 89 proc. Kanados rūbų pramonės sukirpimo ir siuvimo operacijas atliekančių darbuotojų yra kanadiečiai⁷⁵.

Pasirašius NAFTA, buvo įvykdyti struktūriniai pokyčiai gamybos sektoriuje. Iki 1997 m. buvo uždaryti 47 proc. fabrikų, veikusių 1988 m., dėl to buvo panaikinti 28 proc. darbo vietų. Kita vertus, 1997 m. buvo atidaryti 39 proc. naujų fabrikų, kuriuose buvo sukurta 21 proc. darbo vietų. Bet tie fabrikai, kurie buvo uždaryti, buvo didesni ir pagamindavo daugiau produkcijos nei naujai atidarytieji. Dėl to susiformavo gamybos produktyvumo deficitas. Be to, nors laisvoji prekyba atnešė stambioms verslo korporacijos ekonominės naudos (1988-2002 m. laikotarpiu stambių verslo korporacijos

⁷⁵ Foreign Affairs and International Trade Canada. Commission Meetings. Report from the Trilateral Working Group on Textiles and Apparel to the NAFTA Free Trade Commission. 2005-03-07. // http://www.international.gc.ca/nafta-alena/textile_report-en.asp, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

pajamos išaugo net apie 105 proc.), tačiau šios korporacijos per minėtąjį laikotarpį sumažino darbo vietų skaičių 15 proc.⁷⁶. Per pirmuosius ketverius laisvosios prekybos metus gamybos sektoriuje buvo panaikinta 400000 darbo vietų, iki 2001 m. šios darbo vietos buvo atstatytos, tačiau iki 2006 m. kovo mėnesio vėl buvo panaikinta 198000 darbo vietų gamybos sektoriuje. Spėjama, jei ši tendencija tęsis ir toliau, iki 2007 m. gali būti panaikinta net 400000 darbo vietų⁷⁷.

Nepaisant to, kad NAFTA žymiai padidino Kanados eksporto ir investicijų mastus, sumažino bedarbystės lygį, padidino verslo įmonių pelną, tačiau NAFTA taip pat sukėlė ir neigiamų socialinių padarinių. Pirmą kartą nuo dvidešimtojo amžiaus trečiojo dešimtmečio Kanadoje išryškėjo socialinė nelygybė, kai buvo pasirašyta NAFTA. 1989-2004 m. laikotarpiu nedideles pajamas gaunančių šeimų pajamos sumažėjo 7,6 proc., o dideles pajamas gaunančių šeimų pajamos, priešingai, padidėjo 16,8 proc. (žr. 10 diagramą). 1990-2000 m. laikotarpiu vidutinis atlyginimas padidėjo 8 proc., tačiau 1 proc. asmenų, gaunančių patį didžiausią atlyginimą Kanadoje, atlyginimai išaugo net 64 proc. 0,1 proc. asmenų, gaunančių patį didžiausią atlyginimą Kanadoje, atlyginimai per 1990-2000 m. išaugo net 100 proc. Taigi per pirmąjį laisvosios prekybos dešimtmetį vidutinis atlyginimas buvo apie 43 kartus mažesnis už didžiausiuosius atlyginimus⁷⁸.

10 diagrama. Vidutinių metinių kanadiečių šeimos pajamų augimas

Šaltinis: Kanados Statistikos Departamentas (orig. klb. Statistics Canada)

⁷⁶ Campbell B. NAFTA's BROKEN PROMISES. 2006 m. liepa. //

<http://www.policyalternatives.ca/MonitorIssues/2006/07/MonitorIssue1415/index.cfm?pa=DDC3F905>, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

⁷⁷ Economic Policy Institute. FACTS & FIGURES. NAFTA & Canada. 2006-09-28. //

<http://www.epi.org/newsroom/releases/2006/09/NAFTA-Canada.pdf>, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

⁷⁸ Campbell B. NAFTA's BROKEN PROMISES. 2006 m. liepa. //

<http://www.policyalternatives.ca/MonitorIssues/2006/07/MonitorIssue1415/index.cfm?pa=DDC3F905>, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

Nors į Kanadą imigruoja aukštos kvalifikacijos darbuotojai iš viso pasaulio, tačiau iš Kanados taip pat emigruoja daugybė aukštos kvalifikacijos darbuotojų, o ypač į Jungtines Amerikos Valstijas. Šis reiškinys vadinamas protinio potencialo nutekėjimu. Ši emigracija tapo ypač žymi pasirašius NAFTA. Kanada didžiąją dalį visuomeninių išlaidų skiria švietimui, siekdama, kad kuo daugiau žmonių įgytų auštą išsilavinimą. Todėl, kai Kanadoje išsilavinimą įgiję asmenys emigruoja, susidaro neigiamas Kanados visuomeninėms paslaugoms skiriamo biudžeto balansas. Kadangi Jungtinėse Amerikos Valstijose auga moderniosios technologijos pramonė, todėl aukštos kvalifikacijos darbuotojų poreikis taip pat didėja. Kanada yra valstybė, pasižyminti aukštą išsilavinimą turinčiais kvalifikuotais darbuotojais, be to, ši valstybė ribojasi su Jungtinėmis Amerikos Valstijomis, todėl kanadiečiams yra lengvai išduodamos NAFTA vizos. Jungtinės Amerikos Valstijos traukia aukštos kvalifikacijos darbuotojus, kadangi joje, lyginant su Kanada, yra mokami didesni atlyginimai, didesnės galimybės kilti karjeros laiptais, suteikiama galimybė dirbti su moderniausia technologija ir mažesni mokesčiai⁷⁹.

Išanalizavus ekonominius rodiklius išryškėja, kad NAFTA labai prisidėjo prie Kanados ekonominės plėtros: išaugo prekybos mastai, investicijos, darbo lygis, produktyvumo augimas, pagerėjo konkurencingumas. Tačiau NAFTA atnešė žalos socialinei žmonių gerovei: pasirašius NAFTA, išryškėjo socialinė nelygybė, sumažėjo atlyginimų augimo lygis, dėl darbo vietų mažinimo prekybos sektoriuje darbuotojai buvo priversti ieškoti darbo kitose sferose, kur paprastai yra mokamas mažesnis atlyginimas nei prekybos sektoriuje. Todėl galima teigti, kad NAFTA tik iš dalies įgyvendino NAFTA'os šalininkų lūkesčius.

3.3. Jungtinės Amerikos Valstijos

Derybų dėl NAFTA'os metu NAFTA'os šalininkai teigė, kad pasirašius šią laisvosios prekybos sutartį, dėl padidėjusių eksporto mastų bus sukurta daugiau darbo vietų, bus mokami didesni atlyginimai ir atlyginimų priedai. Su prekyba susijusi ekonominė plėtra lems ekonominę šalies gyventojų lygybę ir sumažins skurdo lygį. Be to, NAFTA'os šalininkai teigė, kad panaikinus prekybos barjerus ir kapitalo srautų apribojimus, pagerės žmonių gyvenimo lygis⁸⁰.

Šiame skyriuje analizuojama, ar NAFTA šalininkų lūkesčiai pasitvirtino, bei išryškinami teigiami ir neigiami NAFTA'os padariniai Jungtinių Amerikos Valstijų ekonominei bei socialinei gerovei.

⁷⁹ Iqbal M. The Migration of High-Skilled Workers from Canada to the United States: Empirical Evidence and Economic Reasons. The Center for Comparative Immigration Studies, University of California. Darbo dokumentas Nr. 20. 2000 m. rugpjūtis. // <http://www.ccis-ucsd.org/PUBLICATIONS/wrkg20.PDF>, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

⁸⁰ Ranney D. Lessons from NAFTA: The High Cost of "Free" Trade. NAFTA in the United States: An Assessment. 2003 m. birželis. // <http://www.laneta.apc.org/rmalc/documentos/HSA%20NAFTA%20IMPACT%20RPT%202003.pdf>, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

Darbas

NAFTA žadėjo Jungtinių Amerikos Valstijų darbuotojams, kad jiems neberekės dirbti mažo produktyvumo ir mažai apmokamo darbo, tačiau šių pažadų neįgyvendino. NAFTA prisidėjo prie Jungtinių Amerikos Valstijų darbo vietų sumažinimo, didėjančios darbuotojų gaunamo atlyginimo skirtumo, darbuotojų be aukštojo išsilavinimo poreikio mažėjimo⁸¹.

Nuo NAFTA'os pasirašymo pradžios iki 2004 m. panaikinta apie 1 milijonas darbo vietų, daugiausia šiose valstijose: Kalifornijoje (123995), Teksase (72257), Mičigane (63148), Niujorke (51582), Ohajuje (49886), Ilinojuje (47701), Pensilvanijoje (44173), Floridoje (39987), Indianoje (35157), Šiaurės Karolinoje (34150) ir Džordžijoje (30464). Daugiausia darbo vietų panaikinta gamybos sektoriuje. Dėl augančio gamybos deficito su Kanada buvo gamybos sektoriuje buvo panaikinta 270248 darbo vietų, o dėl gamybos deficito su Meksika – 388682 darbo vietų. Iš viso gamybos sektoriuje buvo panaikinta 658930 darbo vietų, o tai sudaro 64,9 proc. visų panaikintų darbo vietų Jungtinėse Amerikos Valstijose⁸².

Dėl didėjančio prekybos deficito su Meksika ir Kanada, daugiau nei 1 milijonui darbuotojų teko ieškotis darbo kitose su prekyba nesusijusiose pramonės šakose, kuriose mokami mažesni atlyginimai. Vien tik 2004 m. šiam 1 milijonui darbuotojų, kurie buvo priversti pasitraukti iš prekybos pramonės sektoriaus į su prekyba nesusijusį pramonės sektorių, buvo išmokėta 7,6 milijardais dolerių mažesni atlyginimai. Gamybos sektoriaus darbuotojų, kurie buvo perkelti į importo pramonės įmones, atlyginimai per dešimtį metų nuo NAFTA'os pasirašymo pradžios sumažėjo 11 proc.-13 proc., lyginant su atlyginimu, kurį jie gavo dirbdami gamybos sektoriuje. Daugiau nei vienas trečdalis iš gamybos sektoriaus pašalintų darbuotojų nesusidaro darbo. Dėl didėjančio prekybos deficito tarp NAFTA'os šalių Jungtinėse Amerikos Valstijose daugiau buvo panaikinta tų darbo vietų, kuriose mokami dideli atlyginimai, lyginant su tomis darbo vietomis, kuriose buvo mokami maži atlyginimai⁸³.

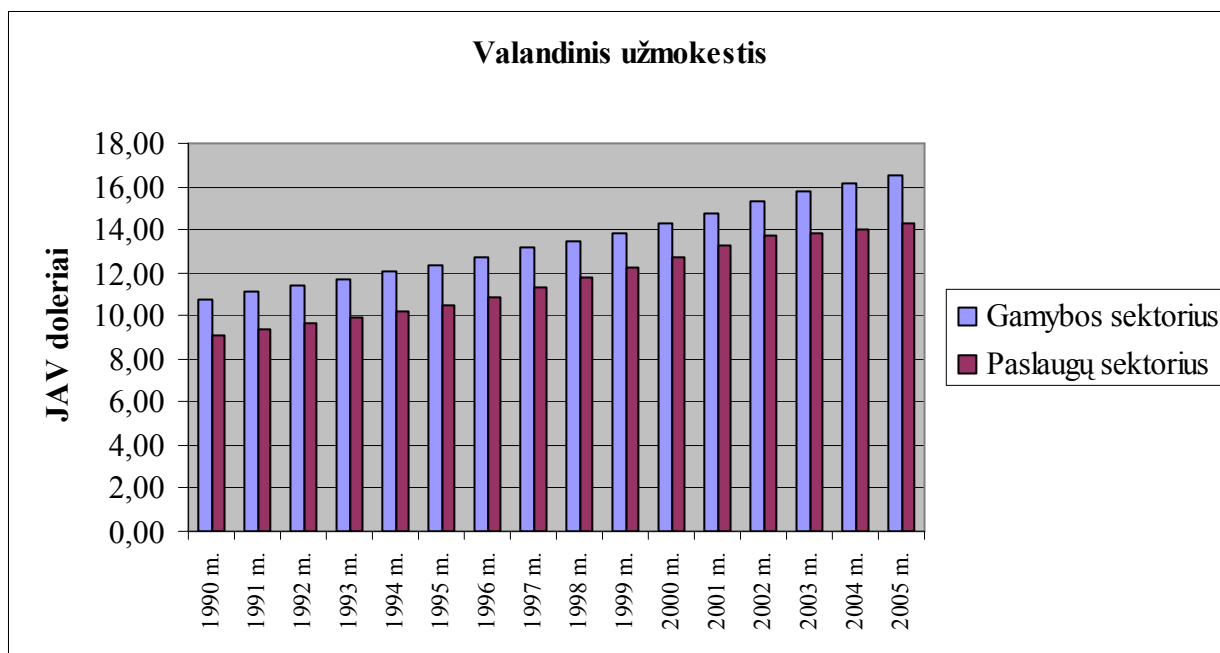
Po NAFTA'os pasirašymo padidėjęs kapitalo mobilumas ir prekybos deficitas turėjo įtakos atlyginimų dydžiui. Per dešimties metų laikotarpį nuo NAFTA'os pasirašymo padidėjo valandinis užmokesčio tarifas. Tačiau per dešimties metų laikotarpį gamybos pramonės įmonėse dirbančių darbuotojų atlyginimai padidėjo tik 1 proc., o mažmeninės prekybos įmonėse dirbančių darbuotojų atlyginimai padidėjo 7 proc., paslaugų sektoriaus įmonėse – 8 proc.. Nepaisant to, kad paslaugų sektoriaus darbuotojų atlyginimų augimo lygis buvo kur kas didesnis nei pramonės sektoriaus

⁸¹ Economic Policy Institute. FACTS & FIGURES. NAFTA & Canada. 2006-09-28. // <http://www.epi.org/newsroom/releases/2006/09/NAFTA-Canada.pdf>, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

⁸² Ten pat.

⁸³ Ten pat.

darbuotojų, tačiau paslaugų sektoriaus darbuotojų atlyginimai buvo mažesni nei pramonės sektoriaus darbuotojų (žr. 11 diagramą)⁸⁴.

11 diagrama. Pramonės sektoriuje ir paslaugų sektoriuje dirbančių darbuotojų atlyginimas

*Šaltinis: Darbo statistikos biuras prie JAV Darbo reikalų departamento,
(orig. klb. US Department of Labor, Bureau of Labor Statistics)*

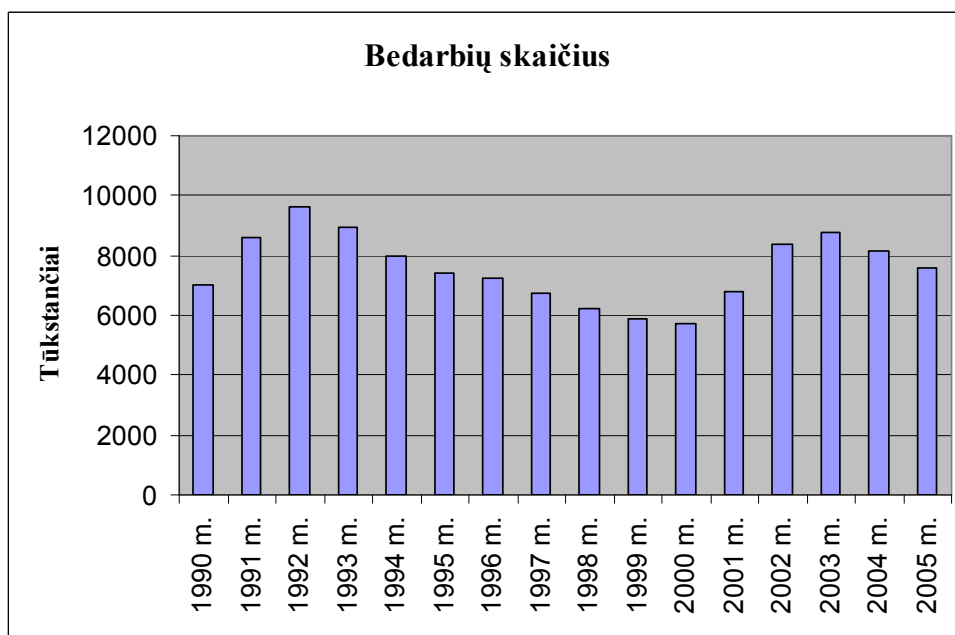
Pavyzdžiui, pramonės sektoriuje dirbančių darbuotojų vidutinis valandinis tarifas siekė 14,38 JAV dolerius, maisto parduotuvėse dirbančių darbuotojų 9,38 JAV dolerius, viešbučių darbuotojų – 9,65 JAV dolerius, maisto paslaugų įmonėse dirbančių darbuotojų – 6,91 JAV dolerius, sveikatos paslaugų įmonėse dirbančių darbuotojų – 9,02 JAV dolerius. Šie valandiniai tarifai yra nepakankami pagrindiniams pragyvenimo poreikiams patenkinti. Atliktų tyrimų metu nustatyta, kad Čikagos šeimos, susidedančios iš vieno tėvo ir dviejų vaikų, reiktų uždirbti ne mažiau nei 18 JAV dolerių ir dirbti ne mažiau nei 37 valandas per savaitę, kad tokios šeimos pragyvenimo lygis būtų vidutinis⁸⁵.

Nepaisant daugybės panaikintų darbo vietų, bedarbystės lygis Jungtinėse Amerikos Valstijose ne išaugo, o sumažėjo, nes buvo sukurta naujų darbo vietų. Per 1993 gruodžio mėn. – 2006 vasario mėn. laikotarpį darbo vietų skaičius Jungtinėse Amerikos Valstijose išaugo nuo 112,2 milijonų iki 134,8 milijonų, taigi darbo vietų skaičius padidėjo 20,1 proc. Per 1994 – 2005 m. laikotarpį šalies

⁸⁴ US Department of Labor, Bureau of Labor Statistics. // <http://data.bls.gov/PDQ/servlet/SurveyOutputServlet>, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

⁸⁵ Ranney D. Lessons from NAFTA: The High Cost of “Free” Trade. NAFTA in the United States: An Assessment. 2003 m. birželis. // <http://www.laneta.apc.org/rmalc/documentos/HSA%20NAFTA%20IMPACT%20RPT%202003.pdf>, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

bedarbystės lygis sumažėjo daugiau nei 5 proc. (žr. 12 diagramą).⁸⁶ Vidutinis bedarbystės lygis 1994 - 2005 m. laikotarpiu buvo lygus 5,1 proc., o 1982-1993 m. laikotarpiu jis siekė 7,1 proc.⁸⁷

12 diagrama. Bedarbių skaičius Jungtinėse Amerikos Valstijose

Šaltinis: Darbo statistikos biuras prie JAV Darbo reikalų departamento, (orig. klb. US Department of Labor, Bureau of Labor Statistics)

Importas ir eksportas

JAV verslo sektoriaus produktyvumas 1993 – 2005 m. laikotarpiu išaugo 36,2 proc., vidutiniškai po 2,6 proc. kasmet. Produktyvumo augimo tempas yra maždaug pusantro kartus didesnis lyginant su 1981 – 1993 m. laikotarpiu, kuomet metinis produktyvumo augimas siekė tik 1,8 proc. Be to, 1993 – 2005 m. laikotarpiu taip pat išaugo ir Jungtinių Amerikos Valstijų pramoninės gamybos mastai: minėtuoju laikotarpiu pramoninės gamybos mastai išaugo 49 proc., o 1981 – 1993 m. laikotarpiu jis siekė tik 28 proc.⁸⁸

Nuo 1993 m. iki 2005 m. prekyba tarp NAFTA'os šalių išaugo 173 proc. nuo 297 milijardų JAV dolerių iki 810 milijardų JAV dolerių. Kiekvieną dieną trišalė prekyba tarp NAFTA'os šalių vidutiniškai siekia 2,2 milijardus JAV dolerių. Jungtinių Amerikos Valstijų prekių eksportas į NAFTA šalis per tą patį laikotarpį išaugo 133 proc.⁸⁹

⁸⁶ US Department of Labor, Bureau of Labor Statistics. // <http://data.bls.gov/PDQ/servlet/SurveyOutputServlet>, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

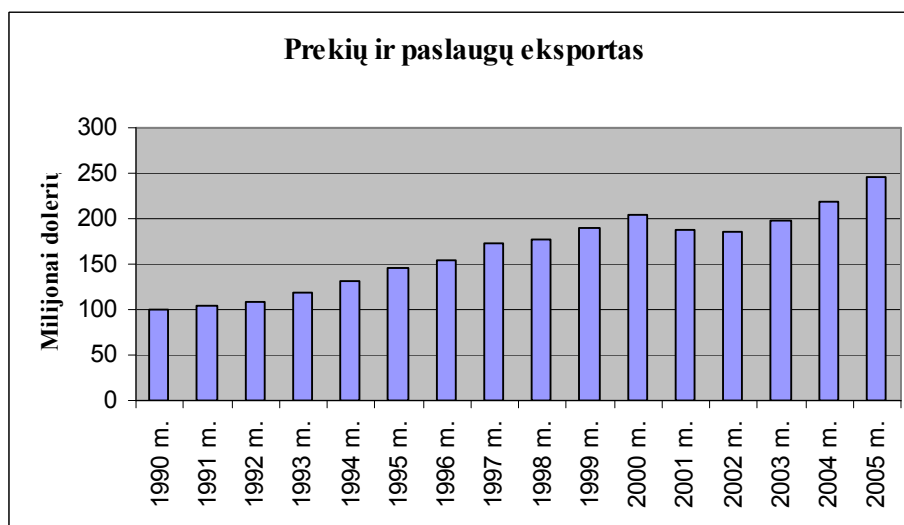
⁸⁷ Economic Policy Institute. FACTS & FIGURES. NAFTA & Canada. 2006-09-28. //

<http://www.epi.org/newsroom/releases/2006/09/NAFTA-Canada.pdf>, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

⁸⁸ Ten pat.

⁸⁹ Ten pat.

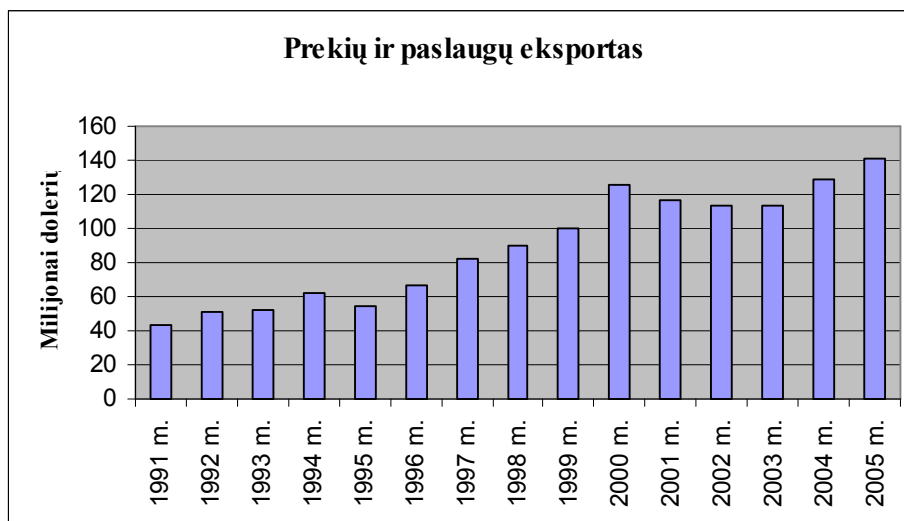
Jungtinių Amerikos Valstijų eksportas į Meksiką ir Kanadą 1993 – 2004 m. laikotarpiu padidėjo 104 milijardais JAV dolerių. Jungtinių Amerikos Valstijų eksportas į Kanadą 1994 – 2005 m. laikotarpiu išaugo nuo 131,943 milijonų JAV dolerių iki 244,964 milijonų JAV dolerių, taigi jis padidėjo daugiau 1,8 karto (žr. 13 diagramą)⁹⁰.

13 diagrama. Jungtinių Amerikos Valstijų prekių ir paslaugų eksportas į Kanadą

Šaltinis: Ekonominės analizės biuras prie JAV Prekybos departamento
(orig. klb. US Department of Commerce, Bureau of Economic Analysis)

Jungtinių Amerikos Valstijų prekių ir paslaugų eksportas į Meksiką 1994 – 2005 m. laikotarpiu išaugo daugiau nei 2 kartus: nuo 62,046 JAV milijonų dolerių iki 140,893 milijonų JAV dolerių (žr. 14 diagramą)⁹¹.

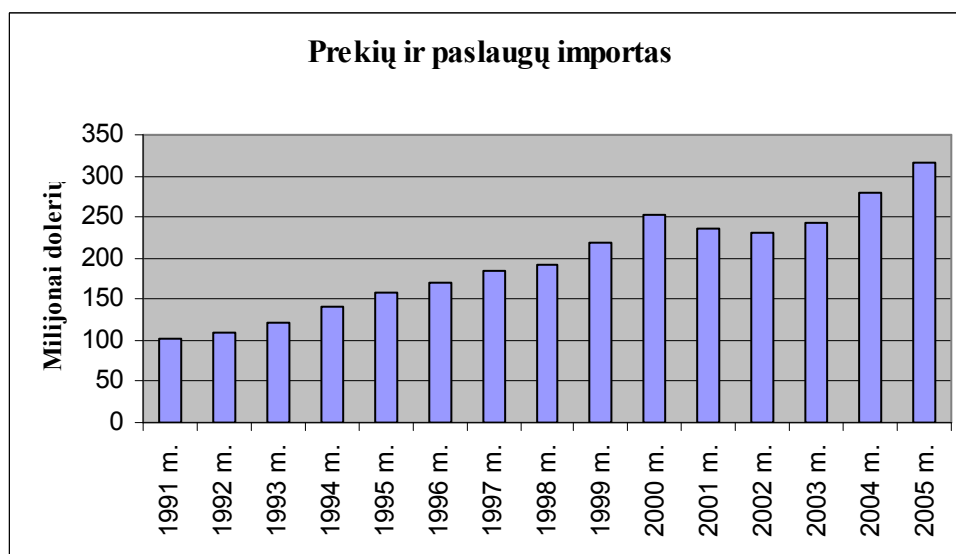
14 diagrama. Jungtinių Amerikos Valstijų prekių ir paslaugų eksportas į Meksiką

Duomenų šaltinis: Ekonominės analizės biuras prie JAV Prekybos departamento
(orig. klb. US Department of Commerce, Bureau of Economic Analysis)

⁹⁰ US Department of Commerce, Bureau of Economic Analysis. U.S. International Transactions Account Data. // http://www.bea.gov/bea/international/bp_web/simple.cfm?anon=71&table_id=10&area_id=9, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

⁹¹ US Department of Commerce, Bureau of Economic Analysis. U.S. International Transactions Account Data. // http://www.bea.gov/bea/international/bp_web/simple.cfm?anon=71&table_id=10&area_id=22, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

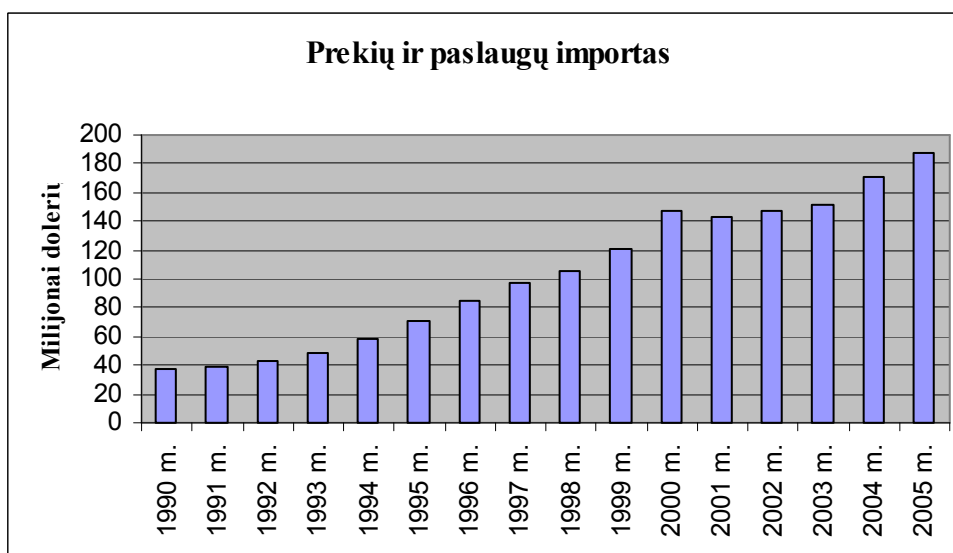
Jungtinių Amerikos Valstijų importas iš NAFTA'os šalių, pasirašius NAFTA, taip pat išaugo. 1994 – 2005 m. laikotarpiu Jungtinių Amerikos Valstijų importas iš Kanados padidėjo daugiau nei 3 kartus: nuo 102,743 JAV milijonų dolerių iki 315,863 milijonų JAV dolerių (žr. 15 diagrama.)⁹².

15 diagrama. Jungtinių Amerikos Valstijų prekių ir paslaugų importas iš Kanados

Duomenų šaltinis: Ekonominės analizės biuras prie JAV Prekybos departamento
(orig. klb. US Department of Commerce, Bureau of Economic Analysis)

Jungtinių Amerikos Valstijų importas iš Meksikos 1994 – 2005 m. laikotarpiu išaugo net 5 kartais: nuo 37,345 milijonų JAV dolerių iki 186,972 milijonų JAV dolerių (žr. 16 diagrama)⁹³.

16 diagrama. Jungtinių Amerikos Valstijų prekių ir paslaugų importas iš Meksikos

Duomenų šaltinis: Ekonominės analizės biuras prie JAV Prekybos departamento
(orig. klb. US Department of Commerce, Bureau of Economic Analysis)

⁹² US Department of Commerce, Bureau of Economic Analysis. U.S. International Transactions Account Data. // http://www.bea.gov/bea/international/bp_web/simple.cfm?anon=71&table_id=10&area_id=9, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

⁹³ US Department of Commerce, Bureau of Economic Analysis. U.S. International Transactions Account Data. // http://www.bea.gov/bea/international/bp_web/simple.cfm?anon=71&table_id=10&area_id=22, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

Tačiau nors importas padidėjo 211,3 milijardais JAV dolerių, to rezultatas – padidėjęs prekybos deficitas, 2004 m. siekęs 107,3 milijardus JAV dolerių⁹⁴.

Nuo pat NAFTA'os pasirašymo pradžios Jungtinių Amerikos Valstijų prekyba su Meksika ir Kanada pradėjo augti dideliais tempais. 1993 m. daugiau nei vienas ketvirtadalis Jungtinių Amerikos Valstijų importo sudarė importas iš Kanados ir Meksikos, o beveik vieną trečdalį Jungtinių Amerikos Valstijų eksporto sudarė šių šalių eksportas. NAFTA'os šalininkai tvirtino, kad NAFTA padės Jungtinėms Amerikos Valstijoms konkuruoti su įmonėmis, importuojančioms prekes iš Azijos ir kitų pasaulio šalių, kuriuose importuojamos prekės yra pigesnės nei pagamintos pačiose Jungtinėse Amerikos Valstijose, Meksikoje ar Kanadoje. Taigi buvo tikimasi, kad Jungtinių Amerikos Valstijų gamintojai galės naudotis pigesne Meksikos ir Kanados darbo jėga, kad galėtų konkuruoti su gamintojais, importuojančiais Azijos prekes ar darbo jėgą.

Žemės ūkio naudmenų importas ir eksportas

Pagal NAFTA'os nuostatus, daugelis tarifinių ir netarifinių prekybos žemės ūkio produktais barjerų tarp Jungtinių Amerikos Valstijų ir Meksikos palaipsniui buvo panaikinti. Pavyzdžiui, po 4 metų po NAFTA'os pasirašymo buvo panaikinti Jungtinių Amerikos Valstijų kriausių eksporto tarifai į Meksiką. Iki NAFTA'os pasirašymo, Meksika kriausių eksportą iš Jungtinių Amerikos Valstijų buvo apmokestinusi 20 proc. tarifu. 1994 m. sausio 1 d. Meksika šį tarifą sumažino iki 15 proc., 1995 m. sausio 1 d. – iki 11,25 proc., 1996 m. sausio 1 d. – iki 7,5 proc., 1997 m. sausio 1 d. – iki 3,75 proc. ir 1998 m. sausio 1 d. – šį tarifą panaikino visiškai. Pagal NAFTA'os nuostatus, šalims, nesančioms NAFTA'os narėmis, tarifai nėra nei mažinami, nei panaikinami net jei kitos šalys transportuoja produktus per NAFTA'os šalis. Be to, pagal NAFTA'os nuostatus, reikalaujama, kad eksportuojami produktai atitiktų sanitarinius ir fitosanitarinius standartus, todėl NAFTA riboja prekybą prastos kokybės žemės ūkio produktais⁹⁵.

Panaikinus tarifinius ir netarifinius barjerus prekių eksportui ir importui tarp NAFTA'os šalių, padidėjo eksporto ir importo mastai. 1993-2000 m. laikotarpiu Jungtinių Amerikos Valstijų žemės ūkio produktų eksportas į Kanadą bei Meksiką išaugo nuo 21 proc. iki 28 proc. Kanados bei Meksikos

⁹⁴ Economic Policy Institute. FACTS & FIGURES. NAFTA & Canada. 2006-09-28. // <http://www.epi.org/newsroom/releases/2006/09/NAFTA-Canada.pdf>, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

⁹⁵ Steven Zahniser S., Link J. Trade Agreement on Agriculture and the Rural Economy. Effects of North American Free Electronic Outlook Report from the Economic Research Service Nr. WRS-02-1. 2002 liepa. // <http://www.ers.usda.gov/publications/wrs0201/wrs0201.pdf>, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

žemės ūkio importas iš Jungtinių Amerikos Valstijų pasirašius NAFTA taip pat išaugo: 1993 m. importo mastai sudarė 29 proc., o 2000 m. importo mastai išaugo iki 33 proc.⁹⁶.

Tekstilės pramonė

Jungtinių Amerikos Valstijų tekstilės ir rūbų pramonė yra technologiškai pažangesnė lyginant su kitomis šalimis konkurentėmis. NAFTA šiam sektoriui taip pat atnešė tiek naudos, tiek žalos. 1993 – 2003 m. laikotarpiu tekstilės ir rūbų produktų eksportas išaugo 51 proc., o importas tuo pačiu laikotarpiu išaugo 21 proc. Tačiau dėl automatizacijos ir technologinės pažangos šiam sektoriui teko sumažinti darbo vietų skaičių. Darbo vietų šiame sektoriuje sumažėjo dar ir dėl to, kad Jungtinės Amerikos Valstijos ėmė samdyti Meksikos, Karibų baseino bei kitų šalių įmones, kad šios atliktų gamybos operacijas. Gamybos operacijoms atlikti nereikia aukštos kvalifikacijos, be to, šiose šalyse darbo jėga yra pigesnė. 1993 – 2003 m. laikotarpiu šiame sektoriuje darbo vietų skaičius buvo sumažintas 52 proc. (darbo neteko net 815700 darbuotojų), tačiau gamybos darbuotojų, dirbančių tekstilės pramonės įmonėse atlyginimai minėtojo laikotarpio metu, padidėjo apie 32 proc., o gamybos darbuotojų, dirbančių rūbų pramonės įmonėse, atlyginimai padidėjo 43 proc.⁹⁷.

Imigracija

Prieš pasirašant NAFTA tikėtasi, kad ši sutartis pagerins Meksikos ekonominę situaciją, dėl to sumažės meksikiečių imigrantų skaičius į Jungtines Amerikos Valstijas, tačiau šie lūkesčiai nepasitvirtino. 1991 – 2000 m. laikotarpiu iš Jungtinių Amerikos Valstijų deportuotų nelegalių imigrantų skaičius išaugo 51 proc. – iki 1814729. 95 proc. šių deportuotųjų sudarė meksikiečiai. 2004 m. iš Jungtinių Amerikos Valstijų buvo deportuota daugiau nei 10000000 meksikiečių. Viena pagrindinių priežasčių, dėl kurių meksikiečiai emigruoja į Jungtines Amerikos Valstijas – didesni atlyginimai. Meksikiečiai bando kirsti Meksikos-Jungtinių Amerikos Valstijų sieną nepateikdami dokumentų, ne per pasienio postus, o slapčia per Meksikos dykumą, kurioje dėl alinančių gamtinių sąlygų žūsta daugybė emigrantų⁹⁸.

⁹⁶ Steven Zahniser S., Link J. Trade Agreement on Agriculture and the Rural Economy. Effects of North American Free Electronic Outlook Report from the Economic Research Service Nr. WRS-02-1. 2002 liepa. // <http://www.ers.usda.gov/publications/wrs0201/wrs0201.pdf>, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

⁹⁷ Foreign Affairs and International Trade Canada. Commission Meetings. Report from the Trilateral Working Group on Textiles and Apparel to the NAFTA Free Trade Commission. 2005-03-07. // http://www.international.gc.ca/nafta-alena/textile_report-en.asp, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

⁹⁸ Ranney D. Lessons from NAFTA: The High Cost of “Free” Trade. NAFTA in the United States: An Assessment. 2003 m. birželis. // <http://www.laneta.apc.org/rmalc/documentos/HSA%20NAFTA%20IMPACT%20RPT%202003.pdf>, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

Socialinė nelygė

Jungtinėse Amerikos Valstijose nuo seno vyrauja juodaodžių, geltonodžių ir raudonodžių žmonių diskriminacija, kuri ypač ryški tapo dvidešimtojo amžiaus dešimtajame dešimtmetyje. Tuo laikmečiu, nepaisant didelio Jungtinių Amerikos Valstijų ekonominio augimo, darbuotojų atlyginimai nedidėjo, sveikatos apsaugos išmokos mažėjo, vyko masinis darbo vietų mažinimas, dėl kurių didelius atlyginimus gavę darbuotojai buvo priversti ieškoti kito darbo, kuriame paprastai buvo mokami mažesni atlyginimai. Šios problemos, siejamos su NAFTA bei kitomis susijusiomis laisvosios prekybos sutartimis, dar labiau paaštrino juodaodžių, geltonodžių ir raudonodžių diskriminaciją, dėl kurios išryškėjo socialinė baltaodžių ir minėtųjų rasių žmonių socialinė nelygė. Ši socialinė nelygė labiausiai pasireiškė atlyginimo dydžio atžvilgiu. 1990 m. vidutinis gaunamas baltaodžių ir ne baltosios rasės žmonių atlyginimas skyrėsi 12645 JAV doleriais, o 2000 m. šis skirtumas išaugo iki 14249 JAV dolerių⁹⁹.

Rasių nelygė po NAFTA'os pasirašymo taip pat išryškėjo ir sveikatos apsaugos sektoriuje. 2000 m. sveikatos apsaugos išmokos buvo skirtos 67 proc. baltosios rasės žmonių, 60 proc. Afrikos amerikiečių ir tik 45 proc. Centrinės-Pietų Amerikos amerikiečių¹⁰⁰.

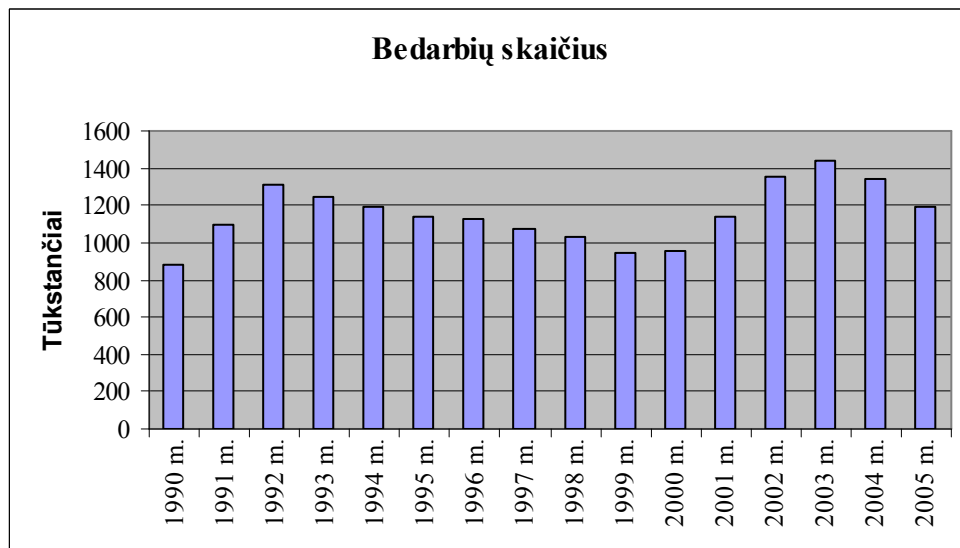
Viena šios išryškėjusios socialinės nelygės tarp skirtingų rasių atstovų priežasčių – masinis darbo vietų mažinimas, kuris siejamas su neigiamu prekybos balansu ir padidėjusiu kapitalo mobilumo lygiu. Mažinant darbuotojų vietų skaičių, Jungtinių Amerikos Valstijų įmonėse pirmiausia atleidžiami spalvotosios rasės darbuotojai, be to, jiems yra sunkiau susirasti darbą nei baltaodžiams. Pavyzdžiui, 1999 – 2001 m. laikotarpiu beveik 10 milijonų darbuotojų buvo atleisti iš darbo, kadangi buvo uždarinėjamos gamyklos, nutraukiama gamyba arba buvo naikinamos darbo pamainos, mažinamas kadrų skaičius. 16 proc. šių iš darbo atleistų darbuotojų buvo Afrikos amerikiečiai, 14 proc. Centrinės-Pietų Amerikos amerikiečiai. Iki 2002 m. vasario mėn. apie 20 proc. baltaodžių, 30 proc. Afrikos amerikiečių ir 26 proc. Centrinės-Pietų Amerikos amerikiečių nesusirado kito darbo. Taigi duomenys rodo, kad baltaodžiams įsidarbinti naujose darbovietėse buvo lengviau nei spalvotosios rasės atstovams¹⁰¹. Nepaisant to, kad bendrasis šalies bedarbystės lygis sumažėjo, tačiau Lotynų Amerikos ir Centrinės/Pietų Amerikos kilmės amerikiečių bedarbių skaičius padidėjo daugiau nei 0,3 proc.: per 1994 – 2005 m. laikotarpį jis išaugo nuo 1187000 iki 1191000 (žr. 17 diagramą)¹⁰².

⁹⁹ Ranney D. Lessons from NAFTA: The High Cost of “Free” Trade. NAFTA in the United States: An Assessment. 2003 m. birželis. // <http://www.laneta.apc.org/rmalc/documentos/HSA%20NAFTA%20IMPACT%20RPT%202003.pdf>, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

¹⁰⁰ Ten pat

¹⁰¹ Ten pat.

¹⁰² US Department of Labor, Bureau of Labor Statistics. // <http://data.bls.gov/PDQ/servlet/SurveyOutputServlet>, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

17 diagrama. Lotynų Amerikos ir Centrinės/Pietų Amerikos kilmės amerikiečių bedarbių skaičius

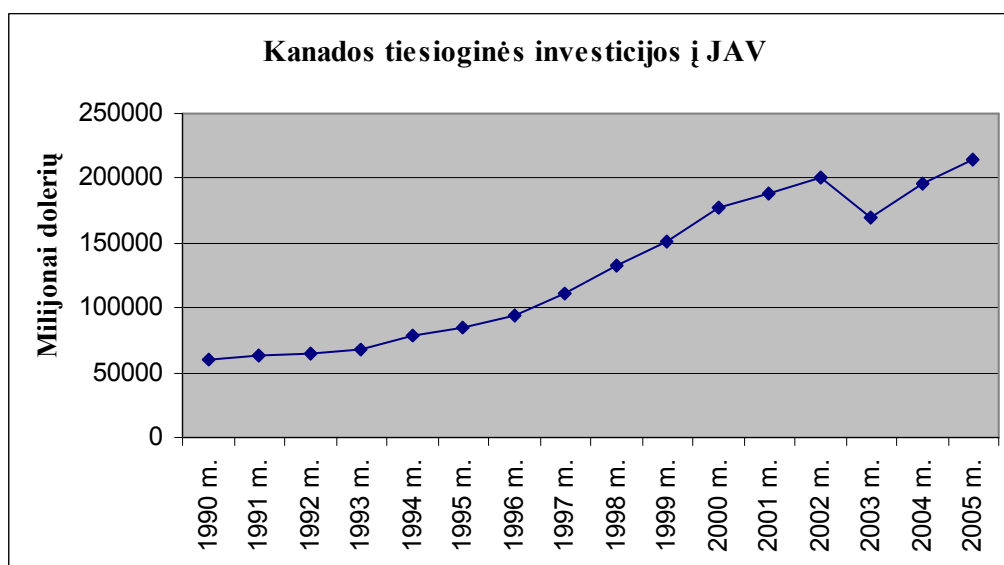
Duomenų šaltinis: Darbo statistikos biuras prie JAV Darbo reikalų departamento,
(orig. *klb. US Department of Labor, Bureau of Labor Statistics*).

Tiesioginės užsienio investicijos

Tiesioginės užsienio investicijos ne tik sukuria naujų darbo vietų, bet jų dėka taip pat yra diegiamos naujausios technologijos, imamasi naujų vadovavimo strategijų, todėl kiekviena valstybė siekia pritraukti kuo daugiau užsienio investicijų. Jungtinėse Amerikos Valstijose maždaug vienas trečdalis tiesioginių užsienio investicijų skiriamas gamybos sektoriui. 70 proc. tiesioginių užsienio investicijų įplaukia iš Europos įmonių. Pati didžiausia Jungtinių Amerikos Valstijų investitorių yra Jungtinė Karalystė. Į Jungtines Amerikos Valstijas taip pat intensyviai investuoja Azijos ir Ramiojo vandenyno, Japonijos, Olandijos, Vokietijos ir Prancūzijos įmonės¹⁰³.

Per penkerių metų laikotarpį nuo CUSFTA pasirašymo Kanados tiesioginės investicijos į Jungtines Amerikos Valstijas išaugo beveik 23 proc. Tačiau pasirašius NAFTA, Kanados tiesiogines investicijas pradėjo dar sparčiau augti. Per 1994 - 2005 m. laikotarpį jos išaugo net 63,5 proc. Kanados tiesioginių investicijų į Jungtines Amerikos Valstijas srautus iliustruoja 18 diagrama.

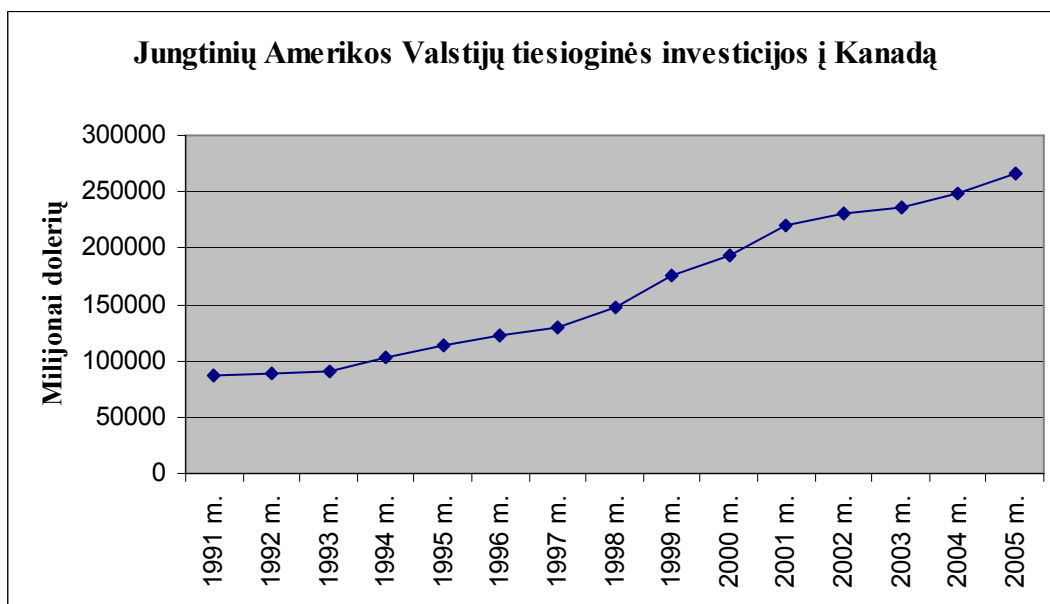
¹⁰³ Office of the Spokesman. Foreign Direct Investment in the United States. 2006-05-22. // <http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2006/63553.htm>, prisijungimo laikas: 2006-11-14

18 diagrama. Kanados tiesioginės investicijos į Jungtines Amerikos Valstijas

Duomenų šaltinis: Kanados Užsienio reikalų ir tarptautinės prekybos departamentas,
(orig. klb. *Foreign Affairs and International Trade Canada*)

Jungtinės Amerikos Valstijų investicijos per 1994 - 2005 m. laikotarpį taip pat padidėjo: 1994 m. Jungtinių Amerikos Valstijų tiesioginės investicijos sudarė 102,629 milijonus JAV dolerių, o 2005 m. siekė 266,532 milijonus JAV dolerių. Taigi per vienuolikos metų laikotarpį nuo NAFTA'os pasirašymo, Jungtinių Amerikos Valstijų tiesioginės investicijos į Kanadą išaugo daugiau nei 61 proc. (žr. 19 diagramą).

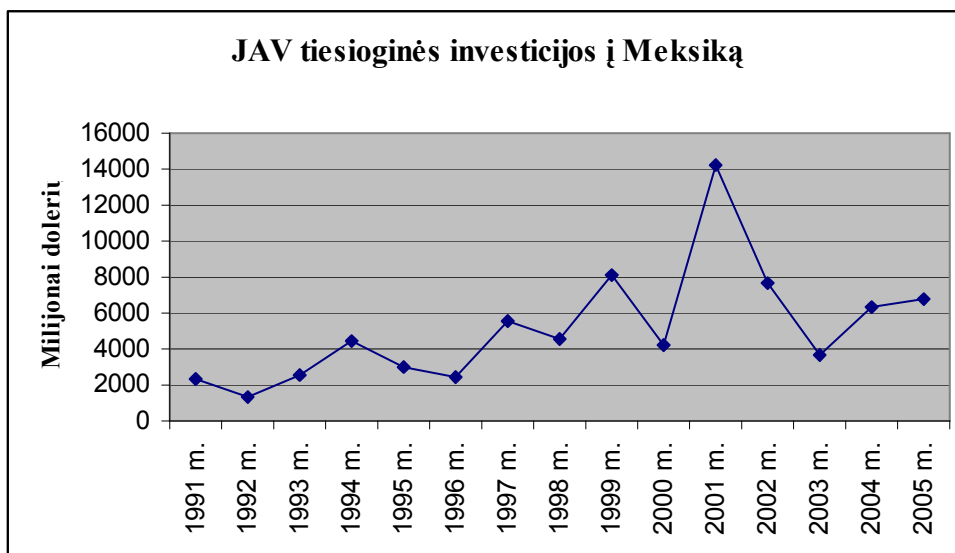

19 diagrama. Jungtinių Amerikos Valstijų tiesioginės investicijos į Kanadą

Duomenų šaltinis: Kanados Užsienio reikalų ir tarptautinės prekybos departamentas,
(orig. klb. *Foreign Affairs and International Trade Canada*)

Jungtinių Amerikos Valstijų tiesioginės investicijos į Meksiką 1994 – 2001 m. laikotarpiu augo labai sparčiai, per minėtąjį laikotarpį jos išaugo daugiau nei 68 proc., 2001 m. jos siekė 14226

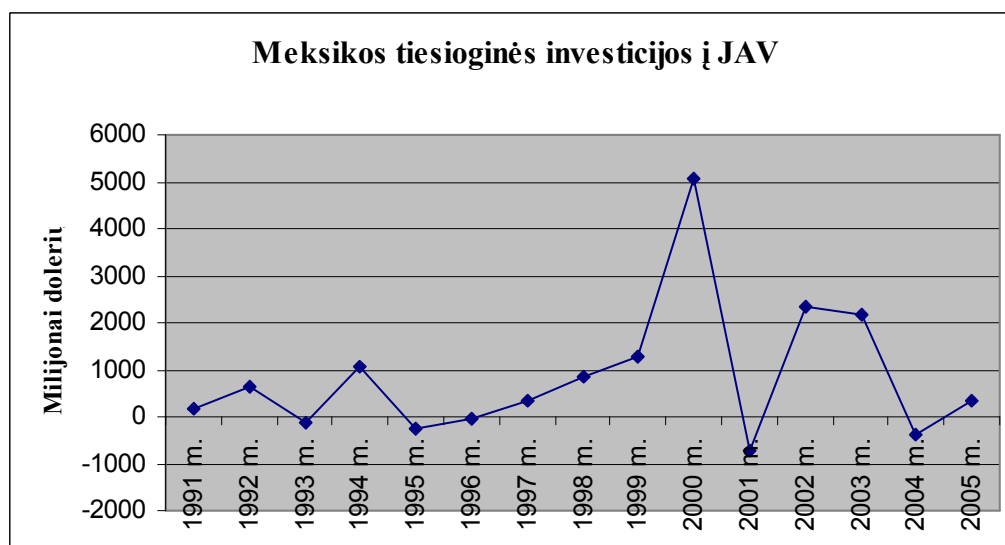
milijonus JAV dolerių. Tačiau 2001 – 2003 m. laikotarpiu Jungtinių Amerikos Valstijų investicijos į Kanadą pradėjo sparčiai mažėti, 2003 m. jos tesudarė tik 3664 milijonus JAV dolerių. Nuo 2003 m. iki 2005 m. Jungtinių Amerikos Valstijų tiesioginės investicijos į Meksiką vėl pradėjo augti, ir 2005 m. siekė 6772 milijonus JAV dolerių. Nepaisant Jungtinių Amerikos Valstijų tiesioginių investicijų į Meksiką ženklaus svyravimo, 2005 m. jos buvo 34 proc. didesnės nei 1994 m. (žr. 20 diagramą).

20 diagrama. Jungtinių Amerikos Valstijų tiesioginės investicijos į Kanadą

Duomenų šaltinis: Ekonominės analizės biuras prie JAV Prekybos departamento
(orig. klb. US Department of Commerce, Bureau of Economic Analysis)

Meksikos tiesioginių investicijų dydžiui į Jungtines Amerikos Valstijas NAFTA'os sutarties metais taip pat būdingas ženklus svyravimas. Meksikos tiesioginės investicijos ypač buvo išaugusios 2000 m., tačiau 2001 m. jos stipriai sumažėjo. Vis dėlto, pasirašius NAFTA, 2005 m. Meksikos tiesioginės investicijos į Jungtines Amerikos Valstijas buvo 67 proc. mažesnės nei 1994 m.

21 diagrama. Meksikos tiesioginės investicijos į Jungtines Amerikos Valstijas

Duomenų šaltinis: Ekonominės analizės biuras prie JAV Prekybos departamento
(orig. klb. US Department of Commerce, Bureau of Economic Analysis)

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad NAFTA Jungtinėms Amerikos Valstijoms atnešė tiek neigiamų, tiek teigiamų padarinių. Išaugo verslo sektoriaus produktyvumas bei pramoninės gamybos mastai. Padidėjo eksportas ir importas, tačiau dėl padidėjusio importo, Jungtinėse Amerikos Valstijose susiformavo gamybos deficitas. Nepaisant to, kad pasirašius NAFTA, buvo panaikinta daugybė darbo vietų, tačiau bedarbystės lygis nepadidėjo, nes buvo sukurta naujų darbo vietų. Dėl augančio gamybos deficito ypač daug darbo vietų panaikinta gamybos sektoriuje, kurio darbuotojai buvo priversti ieškoti naujo, paprastai mažiau apmokamo darbo. Pasirašius NAFTA, tekstilės pramonės įmonėse sumažintas darbo vietų skaičius, tačiau šiame sektoriuje padidėjo darbuotojų atlyginimai. Išaugo nelegalių imigrantų skaičius, o ypač iš Meksikos – to priežastis dideli atlyginimai Jungtinėse Amerikos Valstijose. Pasirašius NAFTA, taip pat išryškėjo spalvotosios rasės žmonių diskriminacija ir socialinė nelygybė: mažinant etatų skaičių juos imta pirmiau atleisti iš darbo nei baltaodžius, jiems mokami mažesni atlyginimai ir mažesnės socialinės garantijos, be to, jiems tapo sunkiau susirasti naują darbą. Viena ryškiausių šios socialinės nelygybės priežasčių – masinis darbo vietų mažinimas, kuris siejamas su neigiamu prekybos balansu ir padidėjusiu kapitalo mobilumo lygiu. Tiesioginių užsienio investicijų atžvilgiu, Kanados tiesioginės investicijos į Jungtines Amerikos Valstijas išaugo, o Meksikos – priešingai – sumažėjo, nepaisant, kad Jungtinių Amerikos Valstijų tiesioginės investicijos tiek į Kanadą, tiek į Meksiką padidėjo.

IŠVADOS

1. Šiuo metu visose šalyse vyksta tokie procesai, kaip dalies valdžios funkcijų perdavimas regioniniam arba vietiniam lygmeniui, arba valdžios decentralizacija, ir ekonomikos procesų globalizacija.
2. Dėl pigaus transporto, greitų komunikacijų, mobilaus kapitalo, prekių ir darbo išteklių ekonominei plėtrai vietovė tampa vis mažiau svarbi, vis didesnę reikšmę įgyja tarptautiniai tinklai ir kapitalo judrumas.
3. Istoriniu požiūriu tarptautinė prekyba visuomet buvo pagrindinis nacionalinių ekonomikų saitas, prekyba yra svarbiausia naujosios globalios ekonomikos sudedamoji dalis.
4. Europos Sąjunga – tai prekybinis blokas, turinti daugiausia šalių narių. Šiaurės Amerikos laisvosios prekybos sutarties prekybinis blokas yra pirmoje vietoje pagal užimamos teritorijos ir bendrojo vidaus produkto dydį. Pagal gyventojų skaičių pirmauja Pietų Azijos regioninio bendradarbiavimo asociacija.
5. NAFTA – tai sutartis, pasirašyta tarp trijų šalių, kurios skiriasi viena nuo kitos daugeliu aspektų. Pirmas ryškiausias aspektas – tai JAV dominavimas tiek gyventojų skaičiaus, tiek ekonominės galios atžvilgiu. Antrasis – šia sutartimi susijungia besivystanti šalis (Meksika) ir dvi išsivysčiusios šalys (JAV ir Kanada).
6. Šiaurės Amerikos laisvosios prekybos sutartis apima tokius pagrindinius laisvos prekybos aspektus, kaip prekyba prekėmis ir paslaugomis, techninių barjerų prekybai pašalinimas, investicijos, intelektualinės nuosavybės bei darbuotojų ir gamtos apsauga.
7. Pasirašius Šiaurės Amerikos laisvosios prekybos sutartį iš karto buvo panaikinti muitai pusei prekių, gabenamų iš JAV į Meksiką, o per pastaruosius 14 metų palaipsniui buvo panaikinti ir kiti tarifai, be to, panaikinti apribojimai prekybai transporto priemonėmis, kompiuteriais, tekstile, žemės ūkio produktais ir kt.
8. NAFTA yra sukūrusi unikalų ginčų sprendimo mechanizmą.
9. NAFTA neturi nei antinacionalinių valdžios organų, nei įstatyminės sistemos, viršesnės už nacionalines. NAFTA – tai sutartis, sudaryta vadovaujantis tarptautine teisine sistema. NAFTA valdžios organai: Laisvosios prekybos komisija ir Sekretoriatas.
10. NAFTA Meksikai suteikė daugiau žalos nei naudos. Pasirašius NAFTA susidarė krizinė padėtis kaimuose, stubbinantis skurdo lygis, padidėjusi ekonominė nelygybė, su NAFTA susijusi žala aplinkai, išaugusi emigracija (ypač į Jungtines Amerikos Valstijas). Tiesioginės užsienio investicijos atskyrė į eksportą orientuotą šalies sektorių ir mažesniųjų šalies įmonių, besiorientuojančių į vietinę paklausą, sektorių, dėl to šalies industrializacijos procesas tapo ribotas, susilpnėjo šalies pramonės sektorius, Didžiulės daugiašalės korporacijos sunaikino

daugelį smulkaus ir vidutinio verslo įmonių, kadangi šioms nepavyko konkuruoti su milžiniškomis korporacijomis, sumažėjo atlyginimai

11. Teigiama NAFTA'os įtaka Meksikai: padidėjusios importo ir eksporto apimtys, išaugę tiesioginių užsienio investicijų srautai.
12. Daugiausia naudos Meksikoje susilaukė *maquiladora* sektorius. *Maquiladora* sektoriaus augimą lėmė tai, kad Meksika galėjo importuoti pigesnes žaliavas iš Jungtinių Amerikos Valstijų ir pagamintus gaminius be tarifų eksportuoti atgal į Jungtines Amerikos Valstijas. Be to, Meksikoje atlyginimai yra mažesni nei Jungtinėse Amerikos Valstijose, todėl įmonės galėjo įdarbinti daugiau meksikiečių darbuotojų, o to rezultatas – didesni pagamintos produkcijos mastai.
13. NAFTA labai prisidėjo prie Kanados ekonominės plėtros: išaugo prekybos mastai, investicijos, darbo lygis, produktyvumo augimas, pagerėjo konkurencingumas. Tačiau NAFTA atnešė žalos socialinei žmonių gerovei: pasirašius NAFTA, išryškėjo socialinė nelygybė, sumažėjo atlyginimų augimo lygis, dėl darbo vietų mažinimo prekybos sektoriuje darbuotojai buvo priversti ieškoti darbo kitose sferose, kur paprastai yra mokamas mažesnis atlyginimas nei prekybos sektoriuje. Todėl galima teigti, kad NAFTA tik iš dalies įgyvendino NAFTA'os šalininkų lūkesčius.
14. NAFTA Jungtinėms Amerikos Valstijoms atnešė tiek neigiamų, tiek teigiamų padarinių. Teigiama įtaka: išaugo verslo sektoriaus produktyvumas bei pramoninės gamybos mastai. Padidėjo eksportas ir importas. Nepaisant to, kad pasirašius NAFTA, buvo panaikinta daugybė darbo vietų, tačiau bedarbystės lygis nepadidėjo, nes buvo sukurta naujų darbo vietų. Pasirašius NAFTA, tekstilės pramonės įmonėse sumažintas darbo vietų skaičius, tačiau šiame sektoriuje padidėjo darbuotojų atlyginimai.
15. Neigiami NAFTA padariniai Jungtinėms Amerikos Valstijoms: gamybos deficitas, darbo vietų mažinimas (ypač gamybos sektoriuje), išaugęs nelegalių imigrantų skaičius, ypač iš Meksikos, išryškėjusi spalvotosios rasės žmonių diskriminacija ir socialinė nelygybė.
16. Taigi hipotezė pasitvirtino tik iš dalies: Šiaurės Amerikos Laisvosios prekybos sutarties įtaka ekonominei ir socialinei šalių dalyvių gerovei ir teigiama, ir neigiama.

LITERATŪRA

1. Audley J. J. ir kt. NAFTA's Promise and Reality. Lessons From Mexico for the Hemisphere. 2004. // <https://www.carnegieendowment.org/files/nafta1.pdf>, prisijungimo laikas: 2006-11-14.
2. Bureau of Citizenship and Immigration Services, Office of Policy and Planning, Estimates of the Unauthorized Immigrant Population Residing in the U.S.: 1990 to 2000. 2003. // <http://www.ncsl.org/programs/immig/immigstatistics.htm>, prisijungimo laikas: 2006-11-14.
3. Castells M. Informacijos amžius: ekonomika, visuomenė ir kultūra. Tinklaveikio visuomenės raida. Kaunas: UAB Poligrafija ir informatika, 2005. T.1. P. 109.
4. Commission For Environmental Cooperation. Citizen Submission on Enforcement Matters. Current Status of Filed Submissions, // <http://www.cec.org/citizen/status/index.cfm?varlan=english>, prisijungimo laikas: 2006-11-14.
5. Commission For Environmental Cooperation. Citizen Submission on Enforcement Matters. Ontario Power Generation, // <http://www.cec.org/citizen/submissions/details/index.cfm?varlan=english&ID=88>, prisijungimo laikas: 2006-11-14.
6. Economic Policy Institute. WORKERS SUFFER CONTINENT-WIDE UNDER NAFTA. Three-Country Study Details. Effects on Economies, Labor Markets. // http://www.epi.org/newsroom/releases/2006/09/060925_nafta_release.pdf, prisijungimo laikas: 2006-11-14.
7. Edwards S. The Mexican peso Crisis: How much did we know? What did we know? Nacionalinis ekonominių tyrimų biuras. Darbo dokumentas Nr. 6334. 1997 gruod., // <http://www.nber.org/papers/w6334>, prisijungimo laikas: 2006-11-14.
8. Ereli A. NAFTA Tribunal Dismisses Methanex Claim. 2005-08-10.// <http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2005/50964.htm>, prisijungimo laikas: 2006-11-14.
9. Faux J. How NAFTA Failed Mexico: Immigration is not a Development Policy. 2003-07-03 // <http://www.prospect.org/print-friendly/print/V14/7/faux-j.html>, prisijungimo laikas: 2006-11-14.
10. Fugate J. A Recipe for Success. 13 years into NAFTA, the US and Mexico continue to exploit the gains of free trade. 2005. // <http://www.yaleeconomicreview.com/issues/spring2005/nafta.php>, prisijungimo laikas: 2006-11-14.
11. Gallagher K. Wise T. A. NAFTA: A Cautionary Tale. Testimony on the Free Trade Area of the Americas to the Office of the United States Trade Representative. 2002-09-20. // http://www.citizen.org/documents/EPI_NAFTA_JOB_LOSS.pdf, prisijungimo laikas: 2006-11-14.
12. Grižas R. A. Globaliniai ekonominiai procesai. Vilnius: Ekonomikos mokymo centras, 2006.
13. Held D., McGrew A., Perraton J. Globaliniai pokyčiai: politika, ekonomika ir kultūra. Vilnius: Margi raštai, 2002.

14. Humphrey B. M. The Post-Nafta Mexican Peso Crisis: Bailout or Aid? Isolationism or Globalization? *Hinckley Journal of Politics*. 2000. T.2 , Nr. 1, // <http://www.lib.utah.edu/epubs/hinckley/v2/humphrey.htm>, prisijungimo laikas: 2006-11-14.
15. Jordan M. Workers Falling Behind in Mexico. *The Washington Post*. 2003-07-15. // <http://www.washingtonpost.com/ac2/wp-dyn?pagename=article&contentId=A56121-2003Jul14¬Found=true>, prisijungimo laikas: 2006-11-14
16. Kose M. A., Meredith M. A., Towe Ch. M. How Has NAFTA Affected the Mexican Economy? Review and Evidence. Tarptautinio valiutos fondo darbo dokumentas Nr. WP/04/59. 2004. // <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2004/wp0459.pdf> , prisijungimo laikas: 2006-11-14.
17. Lindquist D. Funds Languish While Border Water, Air Quality Needs Remain Unmet. 2001-12-16. // <http://irps.ucsd.edu/about/innews2001/sdut-121601.php>, prisijungimo laikas: 2006-11-14.
18. Mexican Peso Bills from 1969 and 1988. Can the U.S.A. have a "Peso Problem"? // <http://www.itulip.com/faceofinflation.htm>, prisijungimo laikas: 2006-11-14.
19. Nadal A. The Environmental and Social Impact of Economic Liberalization on Corn Production in Mexico. Study for Oxfam Great Britain and World Wildlife Fund International. 2000 rugsėjis. // <http://assets.panda.org/downloads/cornstudymexico.pdf>, prisijungimo laikas: 2006-11-14.
20. National Non-Profit Public Citizen Organization. TABLE OF NAFTA CHAPTER 11 INVESTOR-STATE CASES & CLAIMS, February 2005. // http://www.citizen.org/documents/Ch11cases_chart.pdf, prisijungimo laikas: 2006-11-14.
21. North American Free Trade Agreement.// <http://www.sice.oas.org/trade/nafta/naftatce.asp>, prisijungimo laikas: 2006-11-14.
22. Oxfam International Briefing Paper. Dumping Without Borders. 2003 rugpjūtis. // http://www.oxfam.org/en/files/pp030827_corn_dumping.pdf, prisijungimo laikas: 2006-11-14.
23. Patry B. Advancing Canada's Relations with the United States and Mexico. Report of the Standing Committee on Foreign Affairs and International Trade. 2002 m. gruodis. // <http://cmte.parl.gc.ca/Content/HOC/committee/372/fait/reports/rp1032319/faitrp03/faitrp03-e.pdf>, laikas: 2006-11-14.
24. Picard A. A. Balance of North American Free Trade Agreement in Mexico, Lessons for the Free Trade Area of the Americas negotiations. // <http://www.afsc.org/trade-matters/trade-agreements/nafta-balance-mexico.pdf>, prisijungimo laikas: 2006-11-14.
25. Purskus V. Vertybės rinkoje: sąveika ir pasirinkimas. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2005.
26. Romalis, J. NAFTA's and CUSFTA's Impact on International Trade. NBER Working Paper Nr. 11059. 2006 m. liepa // <http://gsbwww.uchicago.edu/fac/john.romalis/research/naftapaper.pdf>, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

27. Salas C. Highlights of Current Labor Market Conditions in Mexico. 2003-04-30. // <http://www.citizen.org/documents/LatinosReportFINAL.pdf>, prisijungimo laikas: 2006-11-14
28. Siciliano S. U.S. Mexico Border: Budget Constraints end EPA Program. 2003-09-22. // <http://listserv.arizona.edu/cgi-bin/wa?A2=ind0310&L=becnet&T=0&P=875>, prisijungimo laikas: 2006-11-14.
29. Suppan S., Lehman K. Food Security and Agricultural Trade under NAFTA. 1997-07-11. // <http://www.iatp.org/iatp/publications.cfm?accountID=258&refID=29561>, prisijungimo laikas: 2006-11-14.
30. The American Journal of International Law. The 2005 Activity of the NAFTA Tribunals. Vašingtonas: 2006 m. balandis. Komplektas 100, leidimas 2. // <http://www.asil.org/ilpost/president/ajil0604/link15.html>
31. The ten year track record of the North American Free Trade Agreement. The Mexican Economy, Agriculture and Environment. 2004. // http://www.citizen.org/documents/NAFTA_10_mexico.pdf, prisijungimo laikas: 2006-11-14.
32. Vikipedija, laisvoji enciklopedija. // <http://www.wikipedia.org>, prisijungimo laikas: 2006-11-14.
33. Zarsky L., Gallgher K. Searching for the Holy Grail? Making FDI Work for Sustainable Development. 2003 kovas. // http://ase.tufts.edu/gdae/publications/articles_reports/KG-LZ_FDI_report.pdf, prisijungimo laikas: 2006-11-14.

SANTRAUKA

ŠIAURĖS AMERIKOS LAISVOSIOS PREKYBOS SUTARTIS, JOS VEIKLOS MECHANIZMAS BEI ĮTAKA ŠALIŲ DALYVIŲ EKONOMINEI IR SOCIALINEI RAIDAI

Integracinės grupuotės – tarptautinė prekyba – globalizacija – prekybiniai blokai – Šiaurės Amerikos laisvosios prekybos sutartis

Šiuolaikinis pasaulinis ūkis pasižymi nuolatos vykstančiais integraciniais procesais, visos šalys dalyvauja tarptautinėje prekyboje, išskyrus tokias retas išimtis kaip Šiaurės Korėja. Šalys dėl įvairiausių priežasčių jungiasi į asociacijas, bendrijas, sąjungas, sudarydamos sutartis, konvencijas, susitarimus.

Globalizacijos procesas daro reikšmingos įtakos tarptautinėms kapitalo rinkoms, prekių rinkoms, makroekonominei (biudžeto) politikai, pramonės santykiams ir darbo rinkos reglamentavimui. Šiuolaikiniame pasauliniame ūkyje, vykstant globalizacijos procesams, šalys jungiasi į integracines grupuotes, o integraciniai procesai keičia pasaulinę ūkio struktūrą, darbo pasidalijimą, gamybos veiksmų judėjimo apimtį ir mastą.

Šiaurės Amerikos laisvosios prekybos sutartis (*original. klb. North American Free Trade Agreement*) šalių integracinė grupuotė – viena stambiausių ir ekonomiškai stipriausių pasaulio integracinių grupuočių. Šiaurės Amerikos laisvosios prekybos sutartis (NAFTA) – tai sutartis, sudaryta tarp Kanados, Jungtinių Amerikos Valstijų ir Meksikos. NAFTA'os susitarimas pasirašytas 1994 m. sausio 1 d. NAFTA – tai trišalė prekybinė Šiaurės Amerikos šalių integracinė grupuotė. Šiaurės Amerikos laisvosios prekybos sutartis sudaryta pratęsiant 1989 m. Kanados ir JAV laisvosios prekybos sutartį. NAFTA, priešingai nei ES, neturi nei antinacionalinių valdžios organų, nei įstatyminės sistemos, viršesnės už nacionalines. NAFTA – tai sutartis, sudaryta vadovaujantis tarptautine teisine sistema.

Šiame darbe nagrinėjami integraciniai procesai šiuolaikiniame pasauliniame ūkyje, išskiriamos stambiausios pasaulio integracinės grupuotės. Visuose pasaulio kontinentuose yra susiformavusių integracinių grupuočių, viena didžiausių jų pagal užimamos teritorijos dydį ir turinti didžiausią BVP – Šiaurės Amerikos laisvosios prekybos sutarties integracinė grupuotė. Šiame darbe didžiausias dėmesys skiriamas Šiaurės Amerikos laisvosios prekybos sutarčiai, jos veiklos mechanizmui bei įtakai šalių dalyvių socialinei ir ekonominei raidai.

SUMMARY

NORTH AMERICAN FREE TRADE AGREEMENT, ITS MECHANISM, AND ITS IMPACT ON ECONOMIC AND SOCIAL DEVELOPMENT OF MEMBER COUNTRIES

Integrative groups – international trade – globalization – trade blocs – North American Free Trade Agreement

Integrative processes are very characteristic to contemporary global economy, every country participates in the international trade, except for such rare exceptions as North Korea. Due to various circumstances countries integrate into associations, communities, unions, by concluding agreements, conventions and contracts.

The process of globalizations makes significant influence on international markets of capital, product markets, macroeconomic (budget) policy, industrial relationship and on the regulation of labour market. In contemporary global economy, in the presence of globalization, countries integrate into integrative groups, as a result, the integrative processes change the structure of the global economy, labour division, volumes and scope of production.

The integrative group of North American Free Trade Agreement is one of the largest and economically strongest world's integrative groups. North American Free Trade Agreement (NAFTA) is an agreement, which was concluded among Canada, United States of America and Mexico. NAFTA was concluded on the 1st of January 1994. NAFTA is a trilateral integrative group of North America. North American Free Trade Agreement was concluded as an extension of Canada-U.S. Free Trade Agreement. NAFTA, contrary to EU, has nor antinational organs of authority, neither legislative system, which would be superior to national legislative system. NAFTA is an agreement, which was concluded following the international legislative system.

This Master's Thesis delves in the integrative processes of the contemporary global economy. The paper indicates the most active integrative groups. Every continent of the world contains integrative groups, and NAFTA is one of the largest integrative group in terms of its area and GDP. This current paper pays much attention on the North American Free Trade Agreement itself, on its mechanism and on its impact on the economic and social development of member countries.

Indrė Maslauskaitė

Elektroninis paštas: indre.maslauskaite@gmail.com